

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
Π.Μ.Σ. «ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗ
ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ»

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα:

«Παραγωγή έντυπου και ψηφιακού εκπαιδευτικού υλικού για την κατανόηση ιστορικών γεγονότων της Ελληνικής Επανάστασης και αξιολόγησή του στην ΣΤ΄ τάξη του Δημοτικού Σχολείου»

Α΄ ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: Δ. Κάββουρα

Β΄ ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: Β. Κόλιας

Παπαϊωάννου Θεοδώρα (Α.Μ: 4002)

ΒΟΛΟΣ 2006

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 5793/1
Ημερ. Εισ.: 06-09-2007
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: Δ
907
ΠΑΠ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	

Α΄ ΜΕΡΟΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

- 1.1. Η διδασκαλία της Ιστορίας με πηγές
- 1.2. Η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας

Β΄ ΜΕΡΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΥΛΙΚΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ Τ.Π.Ε. ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

- 2.1. Η προβληματική της εργασίας
- 2.2. Ερευνητική μεθοδολογία
- 2.3. Ερευνητικά εργαλεία - αποτελέσματα
  - 2.3.1. Διερεύνηση των αντιλήψεων των μαθητών/ριών (pre-test.....)
  - 2.3.2. Ανάλυση αποτελεσμάτων διερευνητικού ερωτηματολογίου.....
- 2.4. Σχεδιασμός της διδακτικής παρέμβασης
  - 2.4.1. Στόχοι της διδακτικής παρέμβασης.....
  - 2.4.2. Δείγμα.....
  - 2.4.3. Εκπαιδευτικά υλικά .....
- 2.5. Μορφή της διδακτικής παρέμβασης
  - 2.5.1. Διδασκαλία της Ιστορίας βασισμένη σε δραστηριότητες.....
  - 2.5.2. Μαθησιακά αποτελέσματα .....

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΜΑΘΗΣΙΑΚΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΜΕ Τ.Π.Ε.

- 3.1. Περιγραφή και υλοποίηση παραδοσιακής διδασκαλίας.....
- 3.2. Μαθησιακά αποτελέσματα παραδοσιακής διδασκαλίας.....
- 3.3. Μαθησιακά αποτελέσματα διδασκαλίας με ΤΠΕ.....
- 3.4. Σύγκριση μαθησιακών αποτελεσμάτων παραδοσιακής διδασκαλίας και διδασκαλίας με ΤΠΕ.....
- 3.5. Μεταβολές της στάσης των μαθητών/ριών για το γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας.....
- 3.6. Παρατηρήσεις και απόψεις του εκπαιδευτικού για το μαθησιακό περιβάλλον.....

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ευχαριστίες

Στους εκπαιδευτικούς της ΣΤ΄ τάξης του 10^{ου} Δημοτικού Σχολείου Λάρισας, κ. Επαμεινώνδα Ακριβόπουλο (Στ΄1) και κ. Ιωάννη Γεωργιάδη (Στ΄2), οι οποίοι δέχτηκαν πρόθυμα να πραγματοποιήσουμε διδακτική παρέμβαση στις τάξεις τους.

Ιδιαίτερα ευχαριστούμε τον υπεύθυνο εκπαιδευτικό του τμήματος ΣΤ΄1 κ. Επαμεινώνδα Ακριβόπουλο, ο οποίος επιτέλεσε το ρόλο του παρατηρητή κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας μας.

Στους/τις μαθητές/ριες των τμημάτων Στ΄1 και Στ΄2 για τη συμμετοχή τους. Ιδιαίτερα ευχαριστούμε τους/ις μαθητές/ριες του τμήματος Στ΄1 για τη συμμετοχή και τον ενθουσιασμό που έδειξαν κατά την πραγματοποίηση και ολοκλήρωση της διδασκαλίας του μαθήματος της Ιστορίας με τη χρήση των ΤΠΕ μέσα σε συνεργατικό πλαίσιο.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η αξιοποίηση του υπολογιστή και των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας (ΤΠΕ) γενικότερα στην εκπαιδευτική διαδικασία και στη μάθηση διαφόρων γνωστικών αντικειμένων παρουσιάζει θετικά αποτελέσματα στην επίδοση των μαθητών/τριών, συμβάλλει στην αυτοεκτίμηση, στη διαμόρφωση στάσεων και δεξιοτήτων και στην κατάκτηση της γνώσης (Σολομωνίδου, 2005). Παράλληλα μεταβάλλει το παραδοσιακό ανταγωνιστικό πρότυπο διδασκαλίας σε συλλογικό, συνεργατικό, εποικοδομητικό (Σολομωνίδου, 2003).

Η Διδακτική της Ιστορίας δεν έχει μείνει ανεπηρέαστη από την εισαγωγή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση και υποστηρίζει τη χρήση εκπαιδευτικών λογισμικών Ιστορίας σχεδιασμένων με τις θεωρητικές αρχές της επιστήμης αλλά και σύγχρονες παιδαγωγικές θεωρίες που προάγουν τη μαθητοκεντρική αντίληψη (Κάββουρα, 2004).

Με βάση αυτή την παραδοχή επιχειρήσαμε μια διδακτική παρέμβαση στο μάθημα της Ιστορίας σε μαθητές/τριες ΣΤ΄ τάξης του Δημοτικού Σχολείου. Πιο συγκεκριμένα η εργασία ασχολείται με τη διδασκαλία της θεματικής ενότητας *Ναυμαχία του Ναβαρίνου* με τη χρήση λογισμικού ('21 Εν Πλω), κειμένων από την «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους» σε ψηφιακή μορφή και ηλεκτρονικών διευθύνσεων ιστορικού περιεχομένου.

Στόχος της εργασίας αυτής είναι ο έλεγχος ενός εναλλακτικού τρόπου προσέγγισης της ιστορικής γνώσης με τη χρήση των ΤΠΕ.

Η εργασία αποτελείται από δύο μέρη: στο πρώτο μέρος παρουσιάζονται οι θεωρητικές απόψεις για τη διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση ποικίλων ιστορικών πηγών καθώς και με τη χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας. Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται η ερευνητική μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε. Πιο συγκεκριμένα παρουσιάζεται αναλυτικά η μέθοδος, ο σκοπός και οι επιμέρους στόχοι της έρευνας, το δείγμα, η μέθοδος συλλογής ερευνητικών δεδομένων, τα διδακτικά υλικά, η διαδικασία και η μέθοδος επεξεργασίας των ερευνητικών δεδομένων. Ακολουθούν τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα της έρευνας αυτής, ενώ η εργασία ολοκληρώνεται με το παράρτημα και τη βιβλιογραφία.

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1.1. Η διδασκαλία της Ιστορίας με πηγές

Η συναγωγή και ο κριτικός έλεγχος των ιστορικών πηγών με σκοπό την διακρίβωση της γνησιότητας, της εγκυρότητας, της αξιοπιστίας αλλά και της τεκμηριωτικής τους σημασίας αποτελεί την επιστημολογική συνθήκη που επέτρεψε την αναγωγή της ιστοριογραφίας στο επίπεδο της επιστήμης (Κόκκινος, 2004).

Ιστορικές πηγές θεωρούνται τα αντικείμενα τέχνης και καθημερινής ζωής, οι ηλεκτρονικές πηγές (διαδίκτυο, πολυμεσικές εφαρμογές), τα ηχητικά ντοκουμέντα (τραγούδια, ραδιοφωνικές εκπομπές, πολιτικοί λόγοι), τα οπτικά ντοκουμέντα (φωτογραφίες, έργα τέχνης με τη μορφή της εικόνας), τα οπτικοακουστικά ντοκουμέντα (κινηματογραφικά και τηλεοπτικά), οι πηγές του τοπίου (το τοπίο, τα κτίρια, τα μνημεία, τα μουσεία), οι προφορικές μαρτυρίες (οι προσωπικές αφηγήσεις, συνέντευξη, ελεύθερη διήγηση), οι πίνακες και τα γραφήματα (απογραφές, εκλογικοί κατάλογοι, σειρές εγγράφων με ποσοτικά στοιχεία) και οι χάρτες (ιστορικοί, πολιτικοί, τοπογραφικοί, εμπορικοί, ναυτικοί, γεωφυσικοί, αγροτικοί) (Ρεπούση, 2004, Κόκκινος, 2004).

Σύμφωνα με τον Moniot (2002) οι ιστορικές πηγές αποτελούν φορείς εμπειρίας, πραγματικότητας και δυνατότητας παρατήρησης. Η μελέτη των ιστορικών πηγών καθιστά εφικτή την κριτική πρόσληψη της ιστορικής γνώσης, θεμελιώνει την παιδαγωγική της ανακάλυψης και θέτει σε λειτουργία ποικίλες μορφές διανοητικής εγρήγορσης. Παράλληλα η διερεύνηση των πηγών παρέχει στους μαθητές/ριες τη δυνατότητα ανάληψης πρωτοβουλιών με σκοπό την ενεργοποίηση γνωστικών ενδιαφερόντων, την αποφυγή μηχανικής απομνημόνευσης, τη διαμόρφωση κριτικής στάσης και τη συναίσθηση της κοινωνικής σκοπιμότητας του ιστορικού λόγου. Οι ιστορικές πηγές δεν παρέχουν απλά πληροφορίες αλλά λειτουργούν ως εκπαιδευτικό «σκηνικό» και ως αφορμή για περαιτέρω πληροφόρηση. Κάθε πηγή, είτε πρωτογενής είτε δευτερογενής,¹ αποτελεί διερευνήσιμο και ερμηνεύσιμο μνημείο.

Η χρήση των πηγών στη διδασκαλία της Ιστορίας, σε αντίθεση με την παραδοσιακή διδασκαλία, αποτελεί εναλλακτικό τρόπο προσέγγισης της ιστορικής

---

¹ Ο Moniot (2002) διαχωρίζει τις ιστορικές πηγές σε «ομιλούσες» (γραπτές, οπτικές και οπτικοακουστικές) και σε «βουβές» (αντικείμενα, λεπτομέρειες, συμπεριφορές και διευθετήσεις).

γνώσης μέσα στο πλαίσιο ενός μαθησιακού περιβάλλοντος, το οποίο στηρίζεται στις σύγχρονες παιδαγωγικές αρχές και στις αρχές της Διδακτικής της Ιστορίας (Κάββουρα, 2002).

Στην παραδοσιακή διδασκαλία η ιστορική γνώση προτείνεται για κατανόηση μόνο ως ένα σύνολο τελικών προϊόντων γνώσης. Η διδασκαλία αυτή περιορίζει την ιστορική γνώση σε απλή συσσώρευση πληροφοριών, δηλωτικών γεγονότων (declarative knowledge) για το παρελθόν και τη μάθησή της στην επιφανειακή απομνημόνευσή τους. Αγνοεί τη σημασία της διαδικαστικής γνώσης (procedural knowledge) η οποία παρέχει ευκαιρίες για απόκτηση εμπειριών που συνάδουν με την επιστήμη της Ιστορίας και τα ιδιαίτερα μεθοδολογικά και εννοιολογικά της χαρακτηριστικά της² (Κάββουρα, 2004).

Σύμφωνα με τον Μονιότ (2002) η επαφή με τις πηγές αποτελεί ευκαιρία να γνωρίσουν και να εκτιμήσουν οι μαθητές/ριες την εργασία του ιστορικού, να προσεγγίσουν την ιστορική γνώση και να αποκτήσουν ιστορική σκέψη. Απαραίτητη προϋπόθεση για την αξιοποίηση των πηγών στη διδασκαλία του γνωστικού αντικείμενου της Ιστορίας αποτελεί η επίγνωση των ορίων που τίθενται κατά την επεξεργασία τους στη σχολική τάξη ώστε να εξασφαλιστεί η προσιτότητά τους.

Παράλληλα θεωρείται απαραίτητη η οργάνωσή τους σε κατηγορίες, η οποία επιτρέπει τους απαραίτητους επιμερισμούς που υποστηρίζουν τη λειτουργικότητά τους στο μάθημα της Ιστορίας (Ρεπούση, 2004). Στην περίπτωση αυτή κρίνονται απαραίτητες οι διδακτικές μεθοδεύσεις που συντελούν στην απλοποίηση των σύνθετων μεθοδολογικών και εννοιολογικών εργαλείων που χρησιμοποιεί ο ιστορικός. Ανάμεσα στις διδακτικές μεθόδους που έχει στη διάθεσή του ο/η εκπαιδευτικός (προσφυγή σε έννοιες και αναλυτικές κατηγορίες, χρήση ποικίλου εποπτικού υλικού, ασκήσεις περιγραφής, κατανόησης και ερμηνείας) είναι και η αποκωδικοποίηση πρωτογενών και δευτερογενών πηγών. Η συνδυασμένη χρήση των μεθόδων αυτών συμβάλλουν στην κατάκτηση της δηλωτικής γνώσης, η οποία στο γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας ταυτίζεται με το γεγονοτολογικό επίπεδο, αλλά και της διαδικαστικής γνώσης η οποία αντιστοιχεί με τους τρόπους, με τους οποίους σε κάθε ιδιαίτερη συγκυρία μπορούμε να επιτελέσουμε κάτι, δηλαδή στην περίπτωσή μας να παραγάγουμε με ενεργητικό και

---

² Ως χαρακτηριστικά της επιστήμης της Ιστορίας νοούνται τα ακόλουθα: η εξάρτηση της ιστορικής γνώσης από τις πηγές, η προτεραιότητα του ιστορικού ερωτήματος, η ερμηνευτική διάσταση της ιστορικής γνώσης, η αναζήτηση μιας αλήθειας με τη διαδικασία της εξήγησης κ.λ.π

ορθολογικό τρόπο ιστορική γνώση και τεκμηριωμένη αξιολογική κρίση (Κόκκινος,1998).

Η κατάλληλη διαχείριση του διαμεσολαβημένου χαρακτήρα των ιστορικών πηγών στη σχολική τάξη είτε μέσω ανάσυρσης του πληροφοριακού φορτίου που εμπεριέχουν και συγκροτήσης των επιμέρους πεδίων της ιστορικής γνώσης σε κάθε ιδιαίτερη διδακτική ενότητα είτε μέσω ένταξης του χρησιμοποιούμενου υλικού στο πλαίσιο αναφοράς του, συμβάλλει στη διαμόρφωση θετικών στάσεων απέναντι στο γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας (Ρεπούση, 2004).

Οι μαθητές/ριες με την κατάλληλη υποστήριξη και την αξιοποίηση ενεργητικών/διερευνητικών μεθόδων μάθησης μπορούν να γνωρίσουν τα χαρακτηριστικά και το ήθος της σύγχρονης ιστορικής σκέψης. Η γνωριμία με τη σύγχρονη ιστορική σκέψη αποτελεί μορφωτικό αγαθό, κοινωνικό δικαίωμα και κλειδί για τον εμπλουτισμό της σχολικής Ιστορίας με σκοπό τη διεύρυνση των πνευματικών οριζόντων των αυριανών πολιτών (Γατσωτής, 2004).

1.2. Η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας

Η εισαγωγή των υπολογιστών στην εκπαίδευση για την υποστήριξη της μάθησης είναι πλέον κοινός τόπος. Η σύγχρονη διδακτική της Ιστορίας υποστηρίζει τη χρήση εκπαιδευτικών λογισμικών ως εναλλακτικό τρόπο προσέγγισης της ιστορικής γνώσης και των ιστορικών πηγών (Κάβουρα κ.ά., 2002). Στη διδασκαλία της Ιστορίας, οι ΤΠΕ μπορούν να συμβάλλουν στην οικοδόμηση της ιστορικής γνώσης και στην καλλιέργεια μιας σύνθετης ιστορικής σκέψης που δεν περιορίζεται στην συσσώρευση και επιφανειακή απομνημόνευση πληροφοριών (Κάβουρα, 2004).

Σε αντίθεση με την παραδοσιακή διδασκαλία της Ιστορίας που παρουσιάζει κυρίως δηλωτικές γνώσεις (Κάβουρα, 2004), οι σύγχρονες προσεγγίσεις της Διδακτικής της Ιστορίας υποστηρίζουν ότι παράλληλα με τη γνώση των δηλωτικών γεγονότων εξίσου σημαντική είναι και η ικανότητα του/της μαθητή/ριας να σκέπτεται ιστορικά, να αναζητεί ιστορικές πληροφορίες και να τις αξιολογεί σε σχέση με τις πηγές της, να τις εντάσσει στο πλαίσιό τους και να τις μετασχηματίζει σε ιστορική γνώση (Κάβουρα, Κούτρα, Τσαγκάνου & Γρηγοριάδου, 2004).

Σύμφωνα με τον Μονιότ (2002) η παροχή στους μαθητές/ριες της δυνατότητας ανάληψης πρωτοβουλιών με σκοπό την ενεργοποίηση γνωστικών ενδιαφερόντων, η αποφυγή μηχανικής απομνημόνευσης, η διαμόρφωση κριτικής στάσης και η ανάπτυξη της συναίσθησης της κοινωνικής σκοπιμότητας του ιστορικού λόγου αποτελούν καθοριστικής σημασίας παράγοντες για την κριτική πρόσληψη της ιστορικής γνώσης.

Για τους λόγους αυτούς κρίνονται απαραίτητες οι διδακτικές μεθοδεύσεις που συντελούν στην απλοποίηση των σύνθετων μεθοδολογικών και εννοιολογικών εργαλείων που χρησιμοποιεί ο ιστορικός.

Οι ΤΠΕ προσφέρουν δυνατότητες διερευνητικής προσέγγισης της ιστορικής γνώσης με τη χρήση λογισμικών ιστορικού περιεχομένου και ιστορικών πηγών σε ψηφιακή μορφή και ενεργού συμμετοχής στην κατασκευή της γνώσης (Κάβουρα, Κούτρα, Τσαγκάνου & Γρηγοριάδου, 2004).

Στο πλαίσιο αυτών των αντιλήψεων έχουν γίνει αρκετές προσπάθειες για την αξιοποίηση των ΤΠΕ στη διδασκαλία της Ιστορίας με έμφαση στις ιστορικές πηγές με

τη μορφή κειμένων ή εικόνων με στόχο την οικοδόμηση της ιστορικής γνώσης και την καλλιέργεια μιας σύνθετης ιστορικής σκέψης.

Στη συνέχεια αναφέρουμε ενδεικτικά μερικές από τις προσπάθειες που έχουν πραγματοποιηθεί στη χώρα μας:

Τα εκπαιδευτικά λογισμικά ιστορικού περιεχομένου «Οδυσσέας» (Αντωνίου & Γκίκα & Λαλιώτου & Τριαντοπούλου), «Κασταλία» (Κάββουρα, 2004) και «Η Εποχή του Λίθου» (Κάββουρα & Καρυώτου, 2006).

Οι Δικτυακές εφαρμογές που αναπτύχθηκαν στο μάθημα της Ιστορίας είχαν στόχο την άντληση, την κατάταξη, την παρουσίαση και την επεξεργασία της ιστορικής πληροφορίας και την ενίσχυση του προσανατολισμού στο χώρο και στο χρόνο. Για την κατασκευή των εφαρμογών χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα MicroWorlds Pro, το οποίο είναι ειδικά σχεδιασμένο για εκπαιδευτική χρήση (Ηλιοπούλου, 2004).

Με την υποστήριξη των υπολογιστικών εργαλείων MicroWorlds Pro έχει δημιουργηθεί σενάριο για τη διερεύνηση της έννοιας του χώρου στο πλαίσιο μιας διεπιστημονικής θεώρησης (Αρχαία Ελληνική Γραμματεία, Ιστορία, Γεωγραφία) (Μπάλας, 2004). Έχουν δημιουργηθεί δικτυακοί τόποι με υποστηρικτικό υλικό για τη διδασκαλία της Ιστορίας (Μανιώτης κ.ά., 2005). Έχει χρησιμοποιηθεί η υπερμεσική εφαρμογή «Εάλω η Πόλις» (Αλεξανδράτος, κ.ά., 2004), η οποία παρουσιάζει μια διερευνητική διδακτική παρέμβαση στο μάθημα της Ιστορίας. Πραγματοποιήθηκε διδακτική αξιοποίηση του λογισμικού «Ο Ελληνισμός της Μικράς Ασίας» (Παντιώρας, 2006). Δημιουργήθηκε σενάριο για τη διδασκαλία για το μάθημα της Ιστορίας των Αρχαίων Χρόνων με τη αξιοποίηση του μικρόκοσμου «Η τέχνη του Χαλκού», το οποίο προσφέρει τη δυνατότητα στους/τις μαθητές/ριες να επεξεργαστούν τις γνώσεις διερευνητικά - πραξιακά, εικονιστικά και συμβολικά (Καλλιιάδου, 2004).

Το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) και το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΑΠΣ) για το Δημοτικό σχολείο υποστηρίζουν την εισαγωγή και χρήση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική πράξη. Σύμφωνα με το ΔΕΠΠΣ της χώρας μας η χρήση των Νέων Τεχνολογιών στην εκπαιδευτική διαδικασία πρέπει να πραγματοποιείται: *«όχι υπό το πρίσμα ενός απλού τεχνολογικού εκσυγχρονισμού ως αυτοσκοπού αλλά με παιδαγωγικές προϋποθέσεις έτσι ώστε οι μαθητές να είναι σε θέση να προσεγγίζουν κριτικά την «Κοινωνία της πληροφορίας» και την «Κοινωνία της Γνώσης». Οι νέες τεχνολογίες θα πρέπει να χρησιμοποιούνται για την υποστήριξη όλων*

των γνωστικών αντικειμένων γι' αυτό και επιβάλλεται τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών να προβλέπουν, όπου θεωρείται αναγκαίο και εφικτό, την εκπόνηση συνοδευτικού εκπαιδευτικού λογισμικού με σαφείς οδηγίες για την καλύτερη αξιοποίησή του» (ΥΠΕΠΘ/ΠΙ, 2002).

Οι ΤΠΕ μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη διευκόλυνση και την προώθηση σημαντικών μαθησιακών στόχων στους τομείς όλων των γνωστικών αντικειμένων και για την αλλαγή του κοινωνικού κλίματος, των αλληλεπιδράσεων και των σχέσεων της σχολικής τάξης (Ράπτης & Ράπτη, 2004).

Οι αλλαγές που μπορούν να επιφέρουν ΤΠΕ στην εκπαίδευση αποτελούν μια σύνθετη διαδικασία μετασχηματισμού του παραδοσιακού σχολείου που διαπερνά και το δίκτυο των ανθρώπινων σχέσεων και των νοημάτων που διέπουν τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες στο εσωτερικό της σχολικής κοινότητας (Δημητριάδης & Μπάρμπας & Ψύλλος & Πομπόρτσας, 2004).

Για τους παραπάνω λόγους επιχειρήσαμε μια διδακτική παρέμβαση για τη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας με τη χρήση των ΤΠΕ η οποία και περιγράφεται στο δεύτερο μέρος της παρούσας εργασίας.

Β' ΜΕΡΟΣ
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΥΛΙΚΟΥ ΓΙΑ ΤΗ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ Τ.Π.Ε.
ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2.1. Η προβληματική της εργασίας

Η διδακτική παρέμβαση σχεδιάστηκε με σκοπό τον έλεγχο της υπόθεσης ότι «Οι μαθητές/ριες της Στ' τάξης μπορούν να κατανοήσουν τα στοιχεία που συνθέτουν τη Ναυμαχία του Ναβαρίνου και να επιτύχουν θετικότερα μαθησιακά αποτελέσματα με τη χρήση των ΤΠΕ σε σχέση με τον παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας». Με βάση τη συγκεκριμένη προβληματική σχεδιάστηκε μια εναλλακτική πρόταση διδασκαλίας με την υποστήριξη των ΤΠΕ στο πλαίσιο ενός εποικοδομητικού και συνεργατικού μαθησιακού περιβάλλοντος (Jonassen, 2000).

2.2. Ερευνητική Μεθοδολογία

Αρχικά πραγματοποιήθηκε μια προκαταρκτική έρευνα σε περιορισμένο δείγμα μαθητών/ριών (22 μαθητές/ριες ΣΤ' τάξης) με σκοπό την κατανόηση ενός ιστορικού γεγονότος. Στην έρευνα αυτή αξιολογήθηκαν οι ιδέες και οι γνώσεις των μαθητών/ριών σε σχέση με το ιστορικό γεγονός (Πολιορκία Μεσολογγίου), οι δραστηριότητες και το μαθησιακό αποτέλεσμα. Επίσης αξιολογήθηκαν το μαθησιακό περιβάλλον και η στάση των μαθητών/ριών απέναντι στο γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας. Τα αποτελέσματα της έρευνας αξιοποιήθηκαν για το σχεδιασμό της ερευνητικής διαδικασίας και για τη διεξαγωγή της κύριας έρευνας (Παρασκευόπουλος, 1993).

Στην κύρια έρευνα χρησιμοποιήθηκε η πειραματική μέθοδος. Χρησιμοποιήθηκαν δύο ομάδες, η πειραματική ομάδα (ΣΤ' 1) και η ομάδα ελέγχου (ΣΤ' 2). Οι ομάδες αποτελούνταν από ίσο αριθμό μαθητών/ριών (20 μαθητές/ριες ΣΤ' τάξης καθένα) που φοιτούσαν στην ίδια σχολική μονάδα. Παράλληλα υπήρχε αναλογία μεταξύ του αριθμού των δύο φύλων, γεγονός που οφείλεται στον ισομερή καταμερισμό των τμημάτων που είχε πραγματοποιηθεί κατά την έναρξη της σχολικής περιόδου.³ Η επίδοση των μαθητών/ριών των δύο τμημάτων κειμενόταν σε αντίστοιχα επίπεδα, όπως προκύπτει από την αναλυτική βαθμολογία την οποία μας επέδειξαν οι εκπαιδευτικοί-υπεύθυνοι των τμημάτων.

³ Λόγω ύπαρξης μεγαλύτερου αριθμού φοιτούντων αγοριών ο σύλλογος διδασκόντων της σχολικής μονάδας αποφάσισε τη δημιουργία τμημάτων της ΣΤ' τάξης με ισάριθμη κατανομή αγοριών και κοριτσιών σε κάθε τμήμα (7 κορίτσια και 13 αγόρια).

Στην πειραματική ομάδα για την προσέγγιση του ιστορικού γεγονότος πραγματοποιήθηκε διδακτική παρέμβαση με τη χρήση των ΤΠΕ, ενώ στην ομάδα ελέγχου πραγματοποιήθηκε παραδοσιακή διδασκαλία.

2.3. Ερευνητικά εργαλεία – αποτελέσματα

Η αρχική διερεύνηση των αναπαραστάσεων, απόψεων και γνωστικών δυσκολιών των μαθητών/ριών σε σχέση με τα βασικά στοιχεία του ιστορικού γεγονότος (Ναυμαχία Ναβαρίνου) πραγματοποιήθηκε με τη συμπλήρωση έντυπου ερωτηματολογίου (pre-test) από τους μαθητές/ριες (Cohen & Manion, 1994).

2.3.1. Διερεύνηση των αντιλήψεων των μαθητών/ριών (pre-test)

Αρχικά πραγματοποιήθηκε διερεύνηση των αναπαραστάσεων των μαθητών/ριών⁴ και των γνώσεων που διαθέτουν σε σχέση με το συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός (Ναυμαχία του Ναβαρίνου) και διερευνήθηκε το εννοιολογικό τους υπόβαθρο καθώς και τα νοητικά τους σχήματα⁵.

Οι μαθητές/ριες συμπλήρωσαν ατομικά το αρχικό ερωτηματολόγιο (Παρ.1) μια εβδομάδα μετά τη διδασκαλία της ενότητας από τον υπεύθυνο εκπαιδευτικό της τάξης. Το αρχικό ερωτηματολόγιο περιλάμβανε πέντε ερωτήσεις ανοιχτού τύπου. Η επιλογή ερωτήσεων ανοιχτού τύπου στηρίχθηκε στο μεγαλύτερο βαθμό ελευθερίας που παρέχουν σε σχέση με το είδος των απαντήσεων και τον τρόπο διατύπωσής τους. Στις ερωτήσεις αυτού του τύπου οι μαθητές/ριες είχαν τη δυνατότητα να εκθέσουν τα στοιχεία του ιστορικού γεγονότος σε συνεχή λόγο, χωρίς να τίθενται σε περιορισμούς ούτε ως προς το περιεχόμενο ούτε προς το είδος της απάντησης (Παρασκευόπουλος, 1993).

---

⁴ Για τις αναπαραστάσεις των μαθητών/ριών βλ. αναλυτικά Μοσιώτ (2002).

⁵ Η μελέτη των αρχικών ερωτηματολογίων ανέδειξε το σύνολο των ιστορικών εννοιών και τα γνωστικά σχήματα που διέθεταν οι μαθητές/ριες σε σχέση με το υπό μελέτη ιστορικό γεγονός (βλ. 2.3.2., σελ.17-19).

Οι ερωτήσεις ήταν διατυπωμένες ως εξής:

1^η Ερώτηση: *Πότε υπογράφηκε η Ιουλιανή συνθήκη;*

2^η Ερώτηση: *Τι αναφέρει η Ιουλιανή συνθήκη;*

3^η Ερώτηση: *Πότε έγινε η ναυμαχία του Ναβαρίνου;*

4^η Ερώτηση: *Ποιες ήταν οι αντίπαλες δυνάμεις στη ναυμαχία του Ναβαρίνου;*

5^η Ερώτηση: *Για ποιο λόγο η ναυμαχία του Ναβαρίνου θεωρήθηκε σημαντική για τον αγώνα των Ελλήνων;*

Οι ερωτήσεις ήταν κλιμακούμενης δυσκολίας. Ακολουθεί η περιγραφή των ερωτήσεων σε σχέση με το βαθμό δυσκολίας:

Η 1^η ερώτηση θεωρείται μέτριας δυσκολίας (αναφορά χρονολογίας) και τέθηκε με σκοπό τον προσδιορισμό του χρονικού πλαισίου υπογραφής της *Ιουλιανής συνθήκης*, η οποία σχετίζεται άμεσα με το υπό μελέτη ιστορικό γεγονός (*Ναυμαχία του Ναβαρίνου*).

Η 3^η ερώτηση θεωρείται μέτριας δυσκολίας (αναφορά χρονολογίας) και τέθηκε με σκοπό τον προσδιορισμό του χρονικού πλαισίου του ιστορικού γεγονότος (*Ναυμαχία του Ναβαρίνου*).

Η 2^η ερώτηση θεωρείται πιο δύσκολη, καθώς αναμένουμε οι μαθητές/ριες να παράξουν περιγραφικό λόγο σε σχέση με το ιστορικό γεγονός (*Ιουλιανή συνθήκη*) και τέθηκε με σκοπό την αναφορά των όρων της συνθήκης. Η σειρά που τέθηκε η ερώτηση έχει σχέση με την «πορεία» του ιστορικού γεγονότος (Ιουλιανή συνθήκη - επιβολή των όρων της - Ναυμαχία Ναβαρίνου).

Η 4^η ερώτηση θεωρείται πιο δύσκολη, καθώς αναμένουμε οι μαθητές/ριες να αναφέρουν τις χώρες που εμπλέκονται στη Ναυμαχία του Ναβαρίνου και να αποδώσουν την έννοια των αντίπαλων δυνάμεων. Η σειρά που τέθηκε η ερώτηση έχει σχέση με την εξέλιξη του ιστορικού γεγονότος (Ιουλιανή συνθήκη - επιβολή των όρων της - Ναυμαχία Ναβαρίνου - αντίπαλες δυνάμεις).

Η 5^η ερώτηση θεωρείται πιο δύσκολη, καθώς οι μαθητές/ριες καλούνται να επισημάνουν τη σημασία της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου μέσω της αιτιολόγησης. Σκοπός αυτής της ερώτησης είναι η καταγραφή των θετικών συνεπειών που προέκυψαν από την προαναφερόμενη Ναυμαχία για τον Ελληνικό Αγώνα. Η σειρά που τέθηκε η ερώτηση έχει σχέση με την εξέλιξη του ιστορικού γεγονότος (Ιουλιανή συνθήκη - επιβολή των όρων της - Ναυμαχία Ναβαρίνου - αντίπαλες δυνάμεις - συνέπειες).

2.3.2. Ανάλυση αποτελεσμάτων διερευνητικού ερωτηματολογίου

Η ανάλυση των συμπληρωμένων ερωτηματολογίων πραγματοποιήθηκε με την ανάλυση των απαντήσεων των μαθητών/ριών λαμβάνοντας τη μορφή και το περιεχόμενο του λόγου που κατασκεύασαν (Κάββουρα, 2000).⁶

Έγινε κατηγοριοποίηση των απαντήσεων για τον έλεγχο της δυνατότητας συγκρότησης εννοιών.⁷ Η δεξιότητα εννοιολόγησης μπορεί να οριστεί και ως ικανότητα ταύτισης και ταξινόμησης, σημασιοδότησης αντικειμένων και νοηματοδότησης ιστορικού θέματος (Μονιότ, 2002).

Ακολουθεί η ανάλυση των δεδομένων:

Στην 1^η ερώτηση η σωστή απάντηση είναι 6 Ιουλίου 1827. Από το σύνολο των απαντήσεων είκοσι (20/40) ήταν σωστές, δέκα εννέα (19/40) ήταν λανθασμένες (τέσσερις 1825, δέκα τρεις 1826 και δύο «Ξημερώματα Βαΐων») και μία αναπάντητη (1/40).

Από τις σωστές απαντήσεις μόνο στις πέντε (5/40) αναφερόταν η πλήρης ημερομηνία (έτος, μήνας, ημέρα), ενώ στις υπόλοιπες δέκα πέντε (15/40) αναφερόταν μόνο το έτος.

Στην 2^η ερώτηση οι απαντήσεις κατηγοριοποιήθηκαν σε ελλιπείς, αναπάντητες και λανθασμένες. Ο χαρακτηρισμός των απαντήσεων ως ολοκληρωμένων είχε σαν προϋπόθεση την αναφορά της διακοπής των εχθροπραξιών (ειρήνευση) ανάμεσα στις αντίπαλες δυνάμεις (Ελληνες-Τούρκοι) και τον εξαναγκασμό των χωρών για την αποδοχή των όρων της συνθήκης σε περίπτωση ανάγκης, στοιχεία που δεν παρουσιάστηκαν συνολικά σε καμία απάντηση.

Οι απαντήσεις που χαρακτηρίστηκαν ελλιπείς, ανέφεραν μεμονωμένα είτε την διακοπή των εχθροπραξιών, είτε την επιβολή των όρων της συνθήκης. Η ανάλυση των λεκτικών μέσων που χρησιμοποίησαν οι μαθητές/ριες για να αποτυπώσουν τις έννοιες (ειρήνευση, εξαναγκασμός) πραγματοποιήθηκε με την οργάνωση των απαντήσεων σε λεκτικά σύνολα, τα οποία παρουσίαζαν κοινές ή παρόμοιες φράσεις. Στην εν λόγω ερώτηση δεν καταγράφηκε καμία ολοκληρωμένη απάντηση. Δόθηκαν δέκα οχτώ

⁶ Για την ποιοτική ανάλυση του λόγου βλ. επίσης Brown & Yule (1983) και Co & Montgomery (1981)

⁷ Οι έννοιες αποτελούν μια ομάδα γνώσεων σχετικών με ένα αντικείμενο, ένα γεγονός, ένα πρόσωπο, μια πράξη, μια ιδιότητα (Μονιότ, 2002).

ελλιπείς (18/40), δύο λανθασμένες (2/40) απαντήσεις και υπήρξαν είκοσι (20/40) αναπάντητες ερωτήσεις.

Από τις ελλιπείς απαντήσεις οι δέκα (10/40) αναφερόταν μόνο στην έννοια της *ειρήνευσης* μέσω της χρήσης του ακόλουθου λεκτικού συνόλου: «Η Ελλάδα και η Τουρκία/οι εμπόλεμες χώρες θα έπρεπε να πάντουν τις εχθροπραξίες/εχθρικές πράξεις». Οι υπόλοιπες οχτώ (8/40) αναφερόταν μόνο στην έννοια του *εξαναγκασμού* μέσω της χρήσης του ακόλουθου λεκτικού συνόλου: «Όποια χώρα δε δεχόταν/αρνούνταν να ειρηνεύσει θα έπρεπε να αντιμετωπίσει τις Μεγάλες Δυνάμεις».

Στις λανθασμένες απαντήσεις (2/40) διαπιστώθηκε παρανόηση της ερώτησης, δυσκολία καταγραφής των εννοιών που συνδέονται με τους όρους της συνθήκης και ελλιπή λεκτική διατύπωση: «Θα/Οτι επέτρεπαν στα ρώσικα καράβια να πλέουν στο Βόσπορο».

Στην 3^η ερώτηση η σωστή απάντηση είναι το 1827. Από το σύνολο των απαντήσεων σωστές ήταν είκοσι πέντε (25/40) και δέκα πέντε λανθασμένες (15/40) (έξι 1829, τρεις 1828 και έξι 1832).

Στη συγκεκριμένη ερώτηση παρατηρήθηκε μεγαλύτερος αριθμός σωστών απαντήσεων σε σχέση με την 1^η ερώτηση, παρόλο που ανήκουν στην ίδια κατηγορία ερωτήσεων (προσδιορισμός χρονικού πλαισίου).

Στην 4^η ερώτηση οι απαντήσεις κατηγοριοποιήθηκαν σε σωστές και λανθασμένες. Ο χαρακτηρισμός των απαντήσεων ως σωστών είχε σαν προϋπόθεση την αναφορά των Μεγάλων Δυνάμεων (Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας), των Τούρκων και των Αιγυπτίων.

Στη συγκεκριμένη ερώτηση παρουσιάστηκαν είκοσι εννέα (29/40) λανθασμένες, δέκα (10/40) σωστές απαντήσεις και μία αναπάντητη (1/40).

Δέκα από τις λανθασμένες απαντήσεις (10/29) ανέφεραν τις *Μεγάλες Δυνάμεις* και την *Αίγυπτο*. Δέκα από τις λανθασμένες απαντήσεις (10/29) ανέφεραν την *Τουρκία* και την *Αίγυπτο*. Πέντε από τις λανθασμένες απαντήσεις (5/29) ανέφεραν μόνο τις *Μεγάλες Δυνάμεις*. Δύο από τις λανθασμένες απαντήσεις (2/29) ανέφεραν τη *Ρωσία* και την *Τουρκία*.. Μία από τις λανθασμένες απαντήσεις (1/29) ανέφερε την *Ελλάδα* και την *Τουρκία* και (1/29) ανέφερε μόνο την *Τουρκία*. Παρατηρήθηκε παρανόηση στην εν λόγω ερώτηση και μερική καταγραφή της ζητούμενης πληροφορίας, καθώς στις περισσότερες απαντήσεις αναφερόταν μόνο ένα τμήμα των αντίπαλων δυνάμεων.

Στην 5^η ερώτηση οι απαντήσεις κατηγοριοποιήθηκαν σε ελλιπείς, λανθασμένες και αναπάντητες. Ελλιπείς χαρακτηρίστηκαν οι απαντήσεις που ανέφεραν μόνο την έννοια της «απελευθέρωσης», χωρίς την αναφορά των υπόλοιπων θετικών συνεπειών που προέκυψαν από την Ναυμαχία του Ναβαρίνου και που σχετίζονταν με τους όρους της Ιουλιανής Συνθήκης (λύση ελληνικού ζητήματος, απόκτηση αυτονομίας της Ελλάδας).

Καταγράφηκαν έντεκα (11/40) αναπάντητες ερωτήσεις.

Δόθηκαν είκοσι τρεις (23/40) ελλιπείς απαντήσεις και έξι (6/40) λανθασμένες απαντήσεις. Στις ελλιπείς απαντήσεις η απόδοση της σπουδαιότητας της ναυμαχίας του Ναβαρίνου πραγματοποιήθηκε μέσω της έννοιας της «απελευθέρωσης» με τα ακόλουθα λεκτικά σύνολα: «Οδήγησε την Ελλάδα στην απελευθέρωση» (13/40), «Γιατί ελευθερώθηκε/απελευθερώθηκε η Ελλάδα» (10/40). Οι ελλιπείς απαντήσεις αποτελούνταν από μία πρόταση.

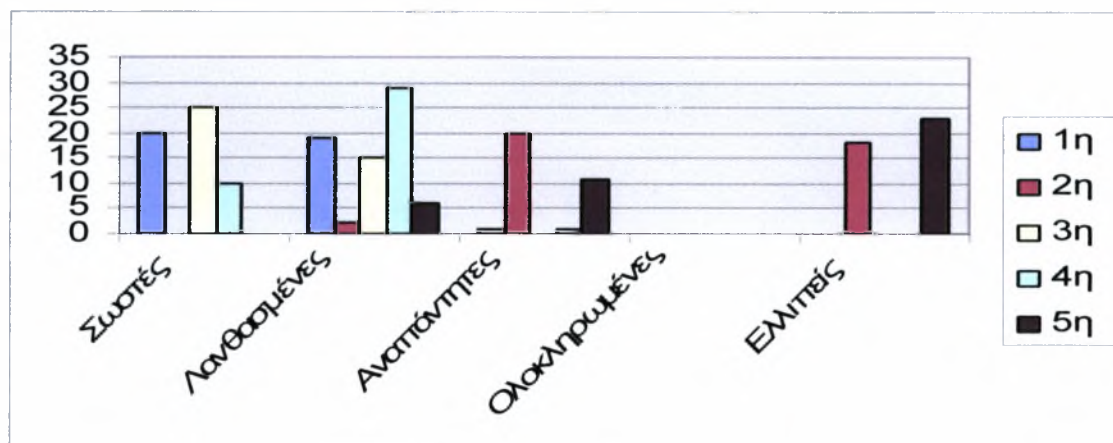
Στις λανθασμένες απαντήσεις παρατηρήθηκε παρανόηση της ερώτησης, καθώς αναφερόταν τα αποτελέσματα της ναυμαχίας. Στις τέσσερις (4/6) λανθασμένες απαντήσεις χρησιμοποιήθηκαν τα ακόλουθα λεκτικά σύνολα: «Ο στόλος της Τουρκίας/Αιγυπτιακός στόλος είχε καταστραφεί. Μερικά κομμάτια/περιοχές της Ελλάδας είχαν απελευθερωθεί». Στη μία (1/6) πραγματοποιήθηκε αναφορά της Ιουλιανής συνθήκης και στη συνέχεια η λεκτική εκφορά ήταν η ακόλουθη: «Η Τουρκία δε συμφώνησε, έγινε ναυμαχία και έχασε». Στη μία (1/6) αναφέρθηκε μόνο η ήττα της Τουρκίας «Οι Τούρκοι έχασαν».

Ακολουθεί συγκεντρωτικός πίνακας των αποτελεσμάτων του αρχικού ερωτηματολογίου της πειραματικής ομάδας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ	Σωστές	Λανθασμένες	Αναπάντητες	Ολοκληρωμένες	Ελλιπείς
1 ^η	20	19	1	-	-
2 ^η	-	2	20	-	18
3 ^η	25	15	-	-	-
4 ^η	10	29	1	-	-
5 ^η	-	6	11	-	23

(Ο συνολικός αριθμός μαθητών/ριών ήταν 40).

Στη συνέχεια παρουσιάζεται διάγραμμα των αποτελεσμάτων του αρχικού ερωτηματολογίου.

Όπως προκύπτει από την παρουσίαση των αποτελεσμάτων του αρχικού ερωτηματολογίου οι μαθητές/ριες της ΣΤ΄ τάξης αντιμετώπισαν προβλήματα στην ανάκληση και καταγραφή των ζητούμενων ιστορικών πληροφοριών.

Στις κατηγορίες ερωτήσεων που απαιτούσαν χρονολόγηση του ιστορικού γεγονότος (1^η, 3^η) παρουσιάστηκαν σωστές απαντήσεις στις οποίες δεν αναφερόταν ολοκληρωμένη η ημερομηνία (έτος, μήνας, ημέρα) αλλά μόνο το έτος, εκτός από ελάχιστες περιπτώσεις.

Στις υπόλοιπες κατηγορίες ερωτήσεων (2^η, 4^η, 5^η) που απαιτούσαν παραγωγή περιγραφικού λόγου, αναφορά δρώντων προσώπων και αιτιολόγηση, διαπιστώθηκαν μεγαλύτερα προβλήματα. Ο τρόπος αναδιατύπωσης της πληροφορίας δεν ήταν επαρκής και οι απαντήσεις που δόθηκαν δε μπορούν να θεωρηθούν ανάλογες του αναμενόμενου επιπέδου ιστορικής σκέψης και έκφρασης. Στις κατηγορίες αυτές δε σημειώθηκαν ολοκληρωμένες απαντήσεις και υπήρξε μεγάλος αριθμός λανθασμένων και αναπάντητων ερωτήσεων. Οι συγκεκριμένες ερωτήσεις απαιτούσαν κριτική σκέψη και όχι αναπαραγωγή και καταγραφή της πληροφορίας. Γενικότερα θα μπορούσαμε να αναφέρουμε τη δυσκολία που παρατηρήθηκε μόνο σ' αυτές τις τρεις ερωτήσεις και ως αποτέλεσμα του παραδοσιακού τρόπου προσέγγισης του γνωστικού αντικείμενου της ιστορίας και του τρόπου εκμάθησης των ιστορικών γεγονότων (απομνημόνευση). Στις έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στο χώρο της Διδακτικής της Ιστορίας έχουν διαπιστωθεί δυσκολίες μάθησης στο συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο και αδυναμίες

στην κατανόηση των ιστορικών γεγονότων και στην πρόσληψη της ιστορικής γνώσης (Κάββουρα, 2002).

Από την ανάλυση των δεδομένων προκύπτει η ανάδειξη των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι μαθητές/ριες της ΣΤ΄ τάξης σε σχέση με το υπό εξέταση ιστορικό γεγονός (Ναυμαχία του Ναβαρίνου) και γενικότερα στο γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας. Διαπιστώθηκε αποσπασματικότητα της ιστορικής γνώσης η οποία σύμφωνα με τη Δημαράκη (2002), καταργεί την ικανότητα συγχρονικής προσέγγισης και σύνθεσης ενός συνεκτικού πλαισίου ένταξης και ερμηνείας των ιστορικών γεγονότων. Οι μαθητές/ριες παρουσιάζουν αδυναμίες στην πολλαπλή αναπαράσταση σύνθετων ιδεών, στην άντληση, την κατάταξη, την παρουσίαση και την επεξεργασία της ιστορικής πληροφορίας και στον προσανατολισμό στο χώρο και στο χρόνο. Σύμφωνα με τον Μονιότ (2002) οι μαθητές/ριες αδυνατούν να συγκρατήσουν και να διαχειριστούν μεγάλο όγκο πληροφοριών, ανασηματοδοτούν τις πληροφορίες μέσω της ένταξης στα σημασιολογικά τους πλαίσια, ανάλογα με το γνωστικό τους εξοπλισμό και λησμονούν τη μεγαλύτερη πλειοψηφία των όσων διδάσκονται.

Τα δεδομένα που προέκυψαν από τη μελέτη του αρχικού ερωτηματολογίου αποτέλεσαν αφετηριακό πόλο και χρησιμοποιήθηκαν για τον προσανατολισμό της διδακτικής παρέμβασης και το σχεδιασμό των δραστηριοτήτων (Κάββουρα, 2000).

2.4. Σχεδιασμός της Διδακτικής παρέμβασης

Η διδακτική παρέμβαση σχεδιάστηκε με βάση τις απαντήσεις των μαθητών/ριών στο αρχικό ερωτηματολόγιο και την αξιοποίηση σχετικών ιστορικών πηγών (ψηφιακής και διαδικτυακής μορφής) και σύμφωνα με τις αρχές της εποικοδομητικής και της συνεργατικής μάθησης (Σολομωνίδου, 2004).

2.4.1. Στόχοι της διδακτικής παρέμβασης

Οι ειδικότεροι στόχοι τέθηκαν με βάση τα αποτελέσματα της αρχικής διερεύνησης των αναπαραστάσεων των μαθητών/ριών και αφορούν την εξοικείωση των μαθητών/ριών με ιστορικές πηγές ψηφιακής μορφής και τη διαμόρφωση δεξιοτήτων με νοητικό, γνωστικό, κριτικό και επικοινωνιακό περιεχόμενο (Κόκκινος, 2003).

Παράλληλα οι στόχοι που τέθηκαν είναι σύμφωνοι με το ΔΕΠΠΣ & ΑΠΣ (2002) για το γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας της Στ' τάξης του Δημοτικού Σύμφωνα με το ΔΕΠΠΣ (2002) σκοπό της διδασκαλίας του γνωστικού αντικείμενου της Ιστορίας, για το δημοτικό σχολείο, αποτελεί η ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης και της ιστορικής συνείδησης. Η ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης ορίζεται ως κατανόηση ιστορικών γεγονότων μέσα από την εξέταση των αιτιών που τα προκαλούν και των αποτελεσμάτων που δημιουργούν και η καλλιέργεια της ιστορικής συνείδησης ορίζεται ως κατανόηση της συμπεριφοράς των ατόμων και διαμόρφωσης αξιών και στάσεων.⁸

Συγκεκριμένα οι στόχοι της διδακτικής παρέμβασης διαμορφώθηκαν ως εξής:

- 📌 Η ενεργητική πρόσληψη οπτικοακουστικού υλικού ιστορικού περιεχομένου.
- 📌 Η κατανόηση της λογικής αλληλουχίας των στοιχείων που συνθέτουν ένα ιστορικό γεγονός και του τρόπου καταγραφής του.
- 📌 Η κριτική επεξεργασία και κατανόηση ιστορικών κειμένων ως ιστορικών πηγών.
- 📌 Η πλοήγηση στο διαδίκτυο και η χρήση ηλεκτρονικών διευθύνσεων ιστορικού περιεχομένου.
- 📌 Η ιεράρχηση των στοιχείων που συνθέτουν το ιστορικό γεγονός (δημιουργία νοητικού χάρτη).
- 📌 Η ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων επικοινωνίας και συνεργασίας.

2.4.2. Δείγμα

Στην έρευνα συμμετείχαν 40 μαθητές/ριες της ΣΤ' τάξης του 10ου Δημοτικού Σχολείου Λάρισας. Η κάθε ομάδα, πειραματική και ελέγχου, αποτελούνταν από 20 μαθητές/ριες. Το 10^ο δημοτικό σχολείο βρίσκεται στο κέντρο της πόλης και οι μαθητές/ριες που φοιτούν σε αυτό προέρχονται από οικογένειες μέσου και ανώτερου κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου. Ο αριθμός των παιδιών παρουσίαζε δυσαναλογία και στις δύο ομάδες ως προς το φύλο. Η σύνθεση της κάθε τάξης ήταν 7 κορίτσια και 13 αγόρια. Το δυναμικό των τάξεων αποτελούνταν από μαθητές/ριες μέσης και υψηλής

---

⁸ Στο βιβλίο που εκδόθηκε από το ΥΠΕΠΘ και το ΠΙ με σκοπό την επιμόρφωση των Σχολικών Συμβούλων Π.Ε. σχετικά με τα νέα βιβλία της Ιστορίας ο γενικός σκοπός της ιστορικής εκπαίδευσης αποδίδεται με τον όρο «ιστορικός εγγραμματισμός» (απόκτηση ιστορικών γνώσεων και κατανόηση ιστορικών όρων και εννοιών) (ΥΠΕΠΘ & ΠΙ, 2005).

επίδοσης σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα, γεγονός που διαπιστώθηκε από την αναλυτική βαθμολογία.

Στο μάθημα της Ιστορίας όμως οι μαθητές/ριες των δύο τμημάτων αντιμετώπιζαν δυσκολίες κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς (άτυπη συζήτηση με τους υπεύθυνους εκπαιδευτικούς των τμημάτων και τους/ις μαθητές/ριες).

2.4.3. Εκπαιδευτικά υλικά

Για την εφαρμογή της διδακτικής παρέμβασης χρησιμοποιήθηκε λογισμικό κλειστού τύπου ('21 Εν Πλω), από το οποίο αξιοποιήθηκε το οπτικό ακουστικό υλικό και τα κείμενα. Παράλληλα εγκαταστάθηκαν στους Η/Υ κείμενα από την «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους» (Παρ.4), τα οποία περιλάμβαναν δραστηριότητες μέσω του κειμενογράφου του Word και πραγματοποιήθηκε πλοήγηση στο διαδίκτυο (ηλεκτρονικές διευθύνσεις ιστορικού περιεχομένου). Για κάθε μία από τις προαναφερόμενες ιστορικές πηγές σχεδιάστηκαν φύλλα εργασίας. Κάθε φύλλο εργασίας αποτελούσε συνοδευτικό έντυπο υλικό της χρησιμοποιούμενης ιστορικής πηγής. Το φύλλο εργασίας που συνόδευε το λογισμικό (Παρ.3) περιλάμβανε ερωτήσεις κατανόησης του ιστορικού γεγονότος. Το φύλλο εργασίας που συνόδευε κείμενα από την «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους» περιλάμβανε ερωτήσεις κατανόησης των κειμένων (Παρ.5). Το φύλλο εργασίας που συνόδευε τις ηλεκτρονικές διευθύνσεις (Παρ.6) απαιτούσε την ιεράρχηση των στοιχείων που συνθέτουν το ιστορικό γεγονός και είχε τη μορφή Νοητικού Χάρτη (Παρ. 7).

Η επιλογή ποικίλων ιστορικών πηγών, οπτικοακουστικών ('21 Εν Πλω), κειμενικών (κείμενα από την «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους») και διαδικτυακών (ηλεκτρονικές διευθύνσεις ιστορικού περιεχομένου), ως εκπαιδευτικό υλικό, στηρίχθηκε στον Μονιότ (2002), σύμφωνα με τον οποίο η μελέτη διαφορετικών ειδών ιστορικών πηγών και οι ποικιλόμορφες χρήσεις τους συμβάλλει στη δημιουργία αναπαραστάσεων και στην πρόσληψη της ιστορικής γνώσης, ενώ παράλληλα καθιστά τον/ην μαθητή/ρια ενεργητικό και θεμελιώνει την παιδαγωγική της ανακάλυψης.

2.5. Μορφή της διδακτικής παρέμβασης

(Πειραματική ομάδα)

Η διδακτική παρέμβαση διήρκησε τρία διδακτικά δίωρα και πραγματοποιήθηκε στο εργαστήριο Πληροφορικής του σχολείου, στο πλαίσιο του ωραρίου. Οι μαθητές/ριες της τάξης εργάστηκαν σε ομάδες. Το εργαστήριο της Πληροφορικής διέθετε επτά Η/Υ, γεγονός που καθόρισε τον αριθμό των μελών των ομάδων. Σχηματίστηκαν έξι ομάδες των τριών ατόμων και μία ομάδα των δύο ατόμων. Η εργασία σε ομάδες κρίθηκε αναγκαία προϋπόθεση για να επιτευχθούν οι μαθησιακοί και οι διδακτικοί στόχοι, καθώς προσφέρει το κατάλληλο πλαίσιο για την αποτελεσματική διδασκαλία με την υποστήριξη των ΤΠΕ (Scardamalia & Bereier, 1994, Ράπτης & Ράπτη, 2004, Σολομωνίδου, 2005).

Η σύνθεση των ομάδων ήταν μικτή ως προς το φύλο και ως προς τις επιδόσεις των μαθητών/ριών. Η σύνθεση των ομάδων στηρίχθηκε εν μέρει στην επιλογή των μαθητών/ριών. Η δυνατότητα προσωπικής επιλογής τους δόθηκε με σκοπό να δημιουργηθεί θετικό κλίμα για την εργασία σε ομάδες και γενικότερα για το νέο μαθησιακό περιβάλλον (Σταυρίδου, 2000). Παράλληλα αξιοποιήθηκαν οι υποδείξεις του υπεύθυνου διδάσκοντα του τμήματος, ώστε να δημιουργηθεί ο συνδυασμός μελών με υψηλή, μέτρια και χαμηλή επίδοση σε κάθε ομάδα για την επίτευξη των επιδιωκόμενων μαθησιακών αποτελεσμάτων (Ματσαγγούρας, 2004).⁹

Σύμφωνα με τον Moniot (2002) η ενεργός συνεργασία των μαθητών/ριών θεωρείται αποτελεσματική εξαιτίας του καταμερισμού εργασίας (συνδυασμός ατομικού και συλλογικού) που πραγματοποιείται, μέσω του οποίου οξύνονται οι παραστάσεις, δομούνται οι αναπαραστάσεις και επιτυγχάνεται η απόκτηση συγκεκριμένων ικανοτήτων.

2.5.1. Διδασκαλία της Ιστορίας βασισμένη σε δραστηριότητες

Η διδακτική παρέμβαση διήρκησε τρία διδακτικά δίωρα. Σε κάθε διδακτικό δίωρο χρησιμοποιήθηκε διαφορετική ιστορική πηγή για την προσέγγιση του υπό μελέτη ιστορικού γεγονότος και διαφορετική συνοδευτική δραστηριότητα.

---

⁹ Για την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία βλ. επίσης Cohen (1994), Hertz-Lazarowitz (1992), Ματσαγγούρας (1995 α & β).

Στο 1^ο διδακτικό δίωρο χρησιμοποιήθηκε ως αφετηρία ένα λογισμικό ιστορικού περιεχομένου και συγκεκριμένα το '21 Εν Πλω.¹⁰ Το λογισμικό παρέχει ιστορικές πληροφορίες, είτε μέσω «Ευρετηρίου» είτε μέσω επιλογής χρονολογιών, για το γενικότερο χρονολογικό πλαίσιο (Επανάσταση του 1821) στο οποίο εντάσσονται η Ναυμαχία του Ναβαρίνου.

Από το λογισμικό αξιοποιήθηκε, ως αφόρμηση, το οπτικοαουστικό υλικό (αφήγηση, εικόνες) που προσφέρει με σκοπό την πρόκληση του ενδιαφέροντος των μαθητών/ριών. Η κατάλληλη αξιοποίηση οπτικό ακουστικού υλικού ενδείκνυται για τη διδακτική προσέγγιση ιστορικών γεγονότων (Μονιότ, 2002).

Όπως ο Τζόκας (2004) αναφέρει οι ακουστικές αναπαραγωγές θεωρούνται από τα σπουδαιότερα ακουστικά μέσα και έχουν χρησιμοποιηθεί με ικανοποιητικά αποτελέσματα στη διδακτική της Ιστορίας.¹¹

Το λογισμικό συνδυάζει την αφήγηση με το αντίστοιχο οπτικό υλικό (εικόνες, πίνακες), στοιχεία που δημιουργούν αναπαραστάσεις του ιστορικού γεγονότος. Οι εικόνες αποτελούν συμπυκνωμένο συμπλήρωμα της αφήγησης και παρέχουν πολλαπλές πληροφορίες (Αζέλης, 2004).¹² Οι πίνακες αποτελούν μορφή τέχνης, η οποία μπορεί να λειτουργήσει ως ιστορική πηγή (Eisner, 1988). Οι εικονιστικές αναπαραστάσεις ιστορικών γεγονότων παρέχουν τη δυνατότητα διερεύνησης των ιστορικών στιγμών που απεικονίζουν (Levstik & Barton, 1996, Mazur, 1993).

Αρχικά οι μαθητές/ριες προσέγγισαν το ιστορικό γεγονός με τη χρήση του «Ευρετηρίου» και ακολούθησαν τις οδηγίες που συντάχθηκαν γι' αυτό τον σκοπό, οι οποίες τους δόθηκαν σε συνοδευτικό φυλλάδιο (Παρ. 2), για να πλοηγηθούν στο λογισμικό. Η αφήγηση πραγματοποιήθηκε από την κεντρική μονάδα του Η/Υ για να επιτευχθεί η ελαχιστοποίηση του θορύβου. Όταν ολοκληρώθηκε η αφήγηση του ιστορικού γεγονότος (Ναυμαχία Ναβαρίνου) οι ομάδες απάντησαν σε ερωτήσεις που αναφερόταν στα στοιχεία που συνθέτουν το συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός σε συνοδευτικό φύλλο εργασίας (Παρ. 3) που τους δόθηκε. Για να απαντήσουν στις ερωτήσεις του φύλλου εργασίας τα μέλη των ομάδων έπρεπε να διερευνήσουν το

¹⁰ Θα πρέπει να σημειωθεί ότι το συγκεκριμένο λογισμικό προτείνεται από τη συγγραφική ομάδα των νέων βιβλίων Ιστορίας ως κατάλληλο για τη συγκεκριμένη διδακτική ενότητα (Βιβλίο Δασκάλου για την ΣΤ' τάξη, Π/Ι:2006).

¹¹ Αντίστοιχη αναφορά πραγματοποιεί ο Dale (1986).

¹² Ο Τζόκας (2004) αναφέρει παράδειγμα διδασκαλίας της Ιστορίας του Ασδραχά (1996) σε επίπεδο Λυκείου μέσω της παρουσίασης ιστορικού ντοκουμέντου, το οποίο είχε οργανωθεί οπτικοαουστικά, με έμφαση κυρίως στην εικόνα.

λογισμικό, ακολουθώντας τις οδηγίες (Παρ. 2), να αναζητήσουν από τα κείμενα που περιλάμβανε όσα σχετιζόταν με το υπό μελέτη ιστορικό γεγονός και να αντλήσουν μέσα από αυτά τις ζητούμενες πληροφορίες.

Μέσω της διερεύνησης (αναζήτηση, εξέταση, αξιολόγηση, έλεγχος, αποδοχή και απόρριψη στοιχείων) δημιουργείται ένα μαθησιακό περιβάλλον το οποίο συμβάλλει στην ανάπτυξη μαθησιακών δεξιοτήτων (Husbands, 1996). Η ενασχόληση με δραστηριότητες που απαιτούν τη διερεύνηση ιστορικών πηγών οδηγεί τους μαθητές/ριες στην κατάκτηση της ιστορικής γνώσης, στην καλλιέργεια ανώτερων νοητικών διαδικασιών, στην ανάπτυξη ικανοτήτων κριτικής αντιμετώπισης γεγονότων και προσώπων και στη διαμόρφωση θετικών στάσεων απέναντι στο γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας (Αλεξανδράτος κ.ά., 2004).

Στο 2^ο διδακτικό δίωρο οι μαθητές/ριες άνοιξαν το έγγραφο του Word, το οποίο είχε εγκατασταθεί στους Η/Υ και περιείχε έξι κείμενα από την «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους» (Παρ.4). Τα κείμενα από την «Ιστορία του ελληνικού έθνους» που χρησιμοποιήθηκαν, είχαν έκταση έξι μέχρι οχτώ σειρές στον κειμενογράφο του Word και περιλάμβαναν επιλεγμένα αποσπάσματα, ώστε να παρουσιάζονται τα σημαντικότερα στοιχεία της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου. Είχαν έκταση τριών σελίδων Word και κάθε σελίδα περιλάμβανε δύο κείμενα. Τα κείμενα παρουσιάστηκαν στους μαθητές/ριες με λανθασμένη χρονική σειρά.

Οι μαθητές/ριες αξιοποίησαν τις ιστορικές αυτές πηγές για να πραγματοποιήσουν δύο επιμέρους δραστηριότητες:

✚ Αρχικά ανατέθηκε στους/τις μαθητές/ριες η ανάγνωση των κειμένων και η τοποθέτηση τους στη σωστή σειρά με την κατάλληλη αρίθμηση, έτσι ώστε να παρουσιάζεται η πορεία/εξέλιξη του ιστορικού γεγονότος. Στόχος της δραστηριότητας αυτής ήταν η κατανόηση της χρονικής αλληλουχίας των στοιχείων που συνθέτουν ένα ιστορικό γεγονός και τον τρόπο καταγραφής του. Οι μελετητές υποστηρίζουν ότι η ιστορική αφήγηση πρέπει να ακολουθεί μια χρονική σειρά, να έχει λογική αλληλουχία και να παρουσιάζεται ως ανασυγκρότηση του παρελθόντος (Αβδελά,1998).

Σύμφωνα με τον Moniot (2002) οφείλουμε να εξασκήσουμε τους/τις μαθητές/ριες να αναγνωρίζουν και να χειρίζονται τα συστατικά και τις αλληλουχίες που διέπουν τον ιστορικό λόγο. Θεωρεί τον χωρισμό ενός κειμένου σε πολυάριθμα

αποσπάσματα εξαιρετική άσκηση, καθώς κινητοποιεί τους/ις μαθητές/ριες στην «ανάγνωση»/αποκωδικοποίηση των επιφανειακών συμβόλων, των γλωσσολογικών σημείων σύνδεσης των δεδομένων ώστε να πραγματοποιηθεί η τμηματική συνοχή μιας θεματικής ή χρονικής εξέλιξης.

↓ Στην επόμενη δραστηριότητα οι μαθητές/ριες έπρεπε να απαντήσουν σε ερωτήσεις που αφορούσαν την κατανόηση των κειμένων. Στόχος της δραστηριότητας ήταν η κριτική επεξεργασία και κατανόηση ιστορικών κειμένων ως ιστορικών πηγών για την άντληση της ζητούμενης πληροφορίας και τη σωστή επιλογή και αναφορά του κειμένου που την περιλαμβάνει (τεκμηρίωση- αναφορά ιστορικής πηγής). Η κατανόηση του κειμένου επιτεύχθηκε μέσω του συνοδευτικού φύλλου εργασίας, το οποίο περιλάμβανε μία έως δύο ερωτήσεις από κάθε κείμενο. Στόχος των ερωτήσεων είναι να παρέχουν κατευθυντήριες γραμμές για την προσέγγιση της ιστορικής πληροφορίας (Levstik & Barton, 2001).

Η κατανόηση κειμένου (γραπτού ή προφορικού) αποτελεί συνδυασμό των πληροφοριών που λαμβάνονται και σύζευξη των γνώσεων των μαθητών/ριών. Κάθε ιστορικό τεκμήριο/πηγή αποτελεί κατάλληλο στοιχείο για τη διενέργεια ασκήσεων που σχετίζονται με τη διαχείριση των πηγών, στο πλαίσιο ομαδικής εργασίας για τη δόμηση της ιστορικής γνώσης (Moniot,2002).

Στο 3^ο διδακτικό δίωρο οι μαθητές/ριες έπρεπε να χρησιμοποιήσουν τις ηλεκτρονικές διευθύνσεις ιστορικού περιεχομένου (Παρ.6) για να συμπληρώσουν τα πλαίσια που αποτελούσαν το νοητικό χάρτη έτσι ώστε να παρουσιάζονται τα στοιχεία του ιστορικού γεγονότος (Ναυμαχία του Ναβαρίνου). Η ιεράρχηση των στοιχείων που συνθέτουν το συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός μέσω της αξιοποίησης του διαδικτύου αποτέλεσε στόχο της δραστηριότητας.

Η διδακτική χρήση του διαδικτύου βασίζεται στην αξιοποίηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του μέσου (τρόπος οργάνωσης, διασύνδεσης και ανάκλησης της πληροφορίας) (Γκίκα, 2002). Το διαδίκτυο ως περιβάλλον που προωθεί την ενεργό και την ποιοτική μάθηση (Owston,1997) αποτελεί μια καίριας σημασίας παράμετρο στην εξερεύνηση των δυνατοτήτων που προσφέρουν οι ΤΠΕ στη δημιουργία ενός

αποτελεσματικού περιβάλλοντος εποικοδομητικής και συνεργατικής μάθησης.¹³ Αποτελεί, επίσης, κατάλληλο εργαλείο μάθησης και διδασκαλίας (πηγή πληροφοριών), καθώς οι μαθητές/ριες δε δυσκολεύονται να αντιληφθούν τις λειτουργίες του και τη χρησιμότητά του (Σολομωνίδου & Παπαστεργίου, 2004). Η ένταξη του διαδικτύου στο γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας παρέχει τη δυνατότητα στους/τις μαθητές/ριες επαφής με μεγάλο όγκο και ποικιλία ιστορικών πηγών (Γκίκα, 2004).

Οι ηλεκτρονικές διευθύνσεις¹⁴ επιλέχθηκαν ώστε να παρουσιάζουν το ιστορικό γεγονός με λεπτομερείς αναφορές, τις οποίες έπρεπε οι μαθητές/ριες να ανασύρουν και να διαχειριστούν για να ιεραρχήσουν τα στοιχεία του, καλλιεργώντας τις ταξινομικές ικανότητες και τις οργανωτικές τους δεξιότητες (Moniot, 2002).

Κάθε πλαίσιο αντιστοιχούσε σε έννοιες που αφορούσαν την ονομασία του ιστορικού γεγονότος, τον τόπο, τον χρόνο, τις αντίπαλες δυνάμεις (δρώντα πρόσωπα), τη συμπλοκή και την έκβαση της ναυμαχίας και τον αντίκτυπο που προκάλεσε, καθώς όπως αναφέρει ο Moniot (2002) σε ένα ιστορικό ζήτημα υπάρχει πάντοτε μια χρονική στιγμή, ένας ή περισσότεροι τόποι, κάποια δρώντα πρόσωπα, τα έργα τους, οι πράξεις τους, τα διακυβέματά τους ως σύνολο ή διαιρεμένα ανά τομείς.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο νοητικός χάρτης αποτελεί εργαλείο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στη διδακτική πράξη και να υποστηρίξει την οικοδόμηση της γνώσης, βοηθώντας τους μαθητές/ριες να επιτύχουν υψηλότερα μαθησιακά αποτελέσματα. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε συνεργατικά περιβάλλοντα μάθησης, ως εργαλείο για την κατασκευή αναπαραστάσεων που συνδέονται με ένα θέμα, καθώς η οργάνωση της γνώσης βοηθάει και ενισχύει τη μνήμη και την ανάκληση πληροφοριών (Kinchin & Hay & Adams, 2000).

Σύμφωνα με τους Herl, Baiker και Neini (1996) για να κατανοήσουν οι μαθητές/ριες την Ιστορία είναι απαραίτητο να εμπεδώσουν τη διασύνδεση που υπάρχει ανάμεσα στις έννοιες και τα γεγονότα κάθε ιστορικής περιόδου. Σύμφωνα με την άποψή τους η χρήση νοητικών χαρτών παρέχει τη δυνατότητα οικοδόμησης

---

¹³ Έχει πραγματοποιηθεί σενάριο διδακτικής και μαθησιακής αξιοποίησης του διαδικτύου στα πλαίσια της Ευέλικτης ζώνης του Δημοτικού σχολείου με θετικά αποτελέσματα (Τσιατσιάνας, 2004).

¹⁴ Οι ηλεκτρονικές διευθύνσεις που χρησιμοποιήθηκαν προτείνονται και από τη συγγραφική ομάδα του νέου βιβλίου Ιστορίας της ΣΤ΄ τάξης για την προσέγγιση του συγκεκριμένου ιστορικού γεγονότος.

ολοκληρωμένων αναπαραστάσεων και αλληλεξαρτήσεων ανάμεσα σε ιστορικά γεγονότων, σε ιστορικές έννοιες και σε ιστορικές μορφές.¹⁵

2.5.2. Μαθησιακά αποτελέσματα

Από τη μελέτη των δεδομένων προέκυψαν τα ακόλουθα αποτελέσματα:

✦ Ερωτήσεις από το λογισμικό (21 Εν Πλω)

Στην ερώτηση: «Πότε και από ποιους υπογράφηκε η Ιουλιανή σύμβαση (σύμβαση του Λονδίνου);» (1^η ερώτηση) τέσσερις ομάδες (4/7) έδωσαν ολοκληρωμένη απάντηση και τρεις ομάδες (3/7) έδωσαν ελλιπή απάντηση. Στη συγκεκριμένη ερώτηση δεν καταγράφηκαν αναπάντητες ή λανθασμένες απαντήσεις.

Ολοκληρωμένες θεωρήθηκαν οι απαντήσεις που ανέφεραν τις τρεις Μεγάλες Δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία) και την ακριβή ημερομηνία υπογραφής της Ιουλιανής σύμβασης (6 Ιουλίου 1827). Ελλιπείς θεωρήθηκαν οι απαντήσεις που ανέφεραν μόνο τις χώρες (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία) και μόνο το έτος (1827).

Στην ερώτηση: «Ποιοι είναι οι όροι της Ιουλιανής σύμβασης (σύμβασης του Λονδίνου);» (2^η ερώτηση) τέσσερις ομάδες (4/7) έδωσαν ολοκληρωμένη απάντηση και τρεις ομάδες (3/7) έδωσαν ελλιπή απάντηση. Στη συγκεκριμένη ερώτηση δεν καταγράφηκαν αναπάντητες ή λανθασμένες απαντήσεις.

Ολοκληρωμένες θεωρήθηκαν οι απαντήσεις που ανέφεραν την «ειρήνευση» μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας και την «ανεξαρτησία» του ελληνικού κράτους και ελλιπείς θεωρήθηκαν οι απαντήσεις που ανέφεραν μόνο την «ειρήνευση» μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.

Οι ομάδες που έδωσαν ολοκληρωμένη απάντηση (4/7) απέδωσαν την έννοια της *ειρήνευσης* με τα ακόλουθα λεκτικά σύνολα: «Οι Έλληνες και οι Τούρκοι/οι εμπόλεμες χώρες έπρεπε να ειρηνεύσουν/να σταματήσουν τις εχθροπραξίες/εχθρικές πράξεις/να κάνουν ανακωχή». Την έννοια της «ανεξαρτησίας» την απέδωσαν με τα ακόλουθα λεκτικά σύνολα: «Δημιουργία ελληνικού κράτους/ευνοϊκή κατάληξη για τον ελληνικό αγώνα».

Οι ομάδες που έδωσαν ελλιπή απάντηση (3/7) απέδωσαν την έννοια της *ειρήνευσης* με τα ακόλουθα λεκτικά σύνολα: «Να συμφιλιωθεί η Ελλάδα με την

---

¹⁵ Οι Herl, Baiker και Neini (1996) πραγματοποίησαν έρευνα για τη διδασκαλία της Αμερικανικής Ιστορίας με τη χρήση νοητικών χαρτών, από την οποία προέκυψαν θετικά μαθησιακά αποτελέσματα.

Τουρκία/Θα ανάγκαζαν σε ειρήνευση όποια χώρα δε συμφωνούσε/Να σταματήσουν τις πολεμικές ενέργειες».

Στην ερώτηση: «*Πώς αντέδρασε ο Ιμπραήμ στους όρους της σύμβασης του Λονδίνου;*» (3^η ερώτηση) πέντε ομάδες (5/7) έδωσαν ολοκληρωμένη απάντηση και δύο ομάδες (2/7) έδωσαν ελλιπή απάντηση. Στη συγκεκριμένη ερώτηση δεν καταγράφηκαν αναπάντητες ή λανθασμένες απαντήσεις.

Ολοκληρωμένες θεωρήθηκαν οι απαντήσεις που ανέφεραν ως αντίδραση του Ιμπραήμ την αίτηση για αναμονή και παράλληλα την συνέχιση των εχθροπραξιών. Ελλιπείς θεωρήθηκαν οι απαντήσεις που ανέφεραν μεμονωμένα είτε την αίτηση για αναμονή είτε την συνέχιση των εχθροπραξιών.

Οι ομάδες που έδωσαν ολοκληρωμένη απάντηση (5/7) χρησιμοποίησαν τα ακόλουθα λεκτικά σύνολα: «Ο Ιμπραήμ συνέχισε το καταστροφικό του έργο/τις εχθρικές πράξεις» και «Ο Ιμπραήμ προφασίστηκε ότι εκτελεί διαταγές/ότι οι διαταγές κατάπαυσης πυρός έπρεπε να έρθουν από την Κωνσταντινούπολη και ζήτησε αναμονή/ζητώντας αναμονή για 20 ημέρες».

Οι δύο ομάδες που έδωσαν ελλιπή απάντηση (2/7) χρησιμοποίησαν τα ακόλουθα λεκτικά σύνολα: «Ζήτησε 20 ημέρες αναβολή για να λάβει οδηγίες» (1/2) και «Συνέχιζε να κάνει εχθρικές πράξεις» (1/2).

Στην ερώτηση: «*Ποιοι ηγούνταν των Ευρωπαϊκών ναυτικών δυνάμεων;*» (4^η ερώτηση) έξι ομάδες (6/7) έδωσαν ολοκληρωμένη απάντηση και μία ομάδα (1/7) έδωσε ελλιπή απάντηση αναφέροντας μόνο τα ονόματα των δύο αρχηγών (Κόδριγκτον, Δεριγνί). Στη συγκεκριμένη ερώτηση δεν καταγράφηκαν αναπάντητες ή λανθασμένες απαντήσεις.

Ολοκληρωμένες θεωρήθηκαν οι απαντήσεις που ανέφεραν τα ονόματα των Ευρωπαϊκών δυνάμεων (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία) και σε αντιστοιχία τα ονόματα των αρχηγών των στόλων (Κόδριγκτον, Δεριγνί, Χέυδεν).

Στην ερώτηση: «*Με ποιο τρόπο οι Μεγάλες Δυνάμεις ανάγκασαν τους Τούρκους να δεχθούν τους όρους της σύμβασης;*» (5^η ερώτηση) όλες οι ομάδες έδωσαν ολοκληρωμένη απάντηση (7/7) αναφέροντας την είσοδο στον κόλπο του Ναβαρίνου του συμμαχικού στόλου με σκοπό τον εκφοβισμό. Τα λεκτικά σύνολα που χρησιμοποίησαν είναι τα ακόλουθα: «Μπήκαν στο λιμάνι του Ναβαρίνου με το στόλο

τους για να εκφοβίσουν του Τούρκους» (3/7) «Με την είσοδο στο λιμάνι του Ναβαρίνου αποσκοπούσαν σε επίδειξη δυνάμεως με σκοπό τον εκφοβισμό» (4/7).

Στην ερώτηση: «*Πώς είχε παραταχθεί ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος;*» (6^η ερώτηση) όλες οι ομάδες έδωσαν ολοκληρωμένη απάντηση (7/7) αναφέροντας τον ακριβή τρόπο παράταξης του τουρκοαιγυπτιακού στόλου. Χρησιμοποίησαν παρόμοια λεκτικά σύνολα τα οποία είναι τα ακόλουθα: «Ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος ήταν/βρισκόταν παραταγμένος σε ημικύκλια/ημικυκλικά σε τρεις σειρές στο βάθος του λιμανιού. Παράλληλα είχαν την προστασία/υποστήριξη των πυροβόλων/των δύο οχυρών στην είσοδο του λιμανιού».

Στην ερώτηση: «*Από πόσα πλοία αποτελούνταν ο ευρωπαϊκός στόλος;*» (7^η ερώτηση) όλες οι ομάδες έδωσαν ολοκληρωμένη απάντηση (7/7) αναφέροντας τον ακριβή αριθμό των πλοίων από τα οποία αποτελούνταν ο ευρωπαϊκός στόλος (27 πλοία).

Στην ερώτηση: «*Ποιοι διοικούσαν τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο;*» (8^η ερώτηση) πέντε ομάδες έδωσαν ολοκληρωμένη απάντηση (5/7) αναφέροντας όλα τα ονόματα των τουρκοαιγυπτίων αρχηγών (Ιμπραήμ, Ταχίρ, Μωχάρεμ). Δύο ομάδες έδωσαν ελλιπή απάντηση (2/7), μία από τις οποίες ανέφερε μόνο τον Ιμπραήμ και η άλλη ανέφερε μόνο τους Ταχίρ και Μωχάρεμ.

Στην ερώτηση: «*Πόσα πλοία αποτελούσαν τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο;*» (9^η ερώτηση) όλες οι ομάδες έδωσαν ολοκληρωμένη απάντηση (7/7) αναφέροντας αναφέροντας τον ακριβή αριθμό των πλοίων από τα οποία αποτελούνταν ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος (89 πλοία).

Στην ερώτηση: «*Πώς ξεκίνησε η ναυμαχία του Ναβαρίνου;*» (10^η Ερώτηση) πέντε ομάδες έδωσαν ολοκληρωμένη απάντηση (5/7) χρησιμοποιώντας τα ακόλουθα λεκτικά σύνολα: «Μικρές αγγλικές βάρκες μπήκαν στον κόλπο για να απομακρύνουν/στάλθηκαν να απομακρύνουν τα τουρκοαιγυπτιακά πλοία. Τα τουρκοαιγυπτιακά πλοία επιτέθηκαν σε ένα αγγλικό πλοiάριο και καθώς η ατμόσφαιρα ήταν ηλεκτρισμένη/ στην ηλεκτρισμένη ατμόσφαιρα που επικρατούσε ξεκίνησαν/έπεσαν σποραδικοί πυροβολισμοί».

Δύο ομάδες έδωσαν ελλιπή απάντηση (2/7) χρησιμοποιώντας τα ακόλουθα λεκτικά σύνολα: «Μικρές αγγλικές βάρκες μπήκαν στον κόλπο και έτσι άρχισαν οι κανονιοβολισμοί».

Ολοκληρωμένες θεωρήθηκαν οι απαντήσεις που ανέφεραν την αιτία που προκάλεσε τη ναυμαχία και ταυτόχρονα περιέγραφαν το γεγονός που προκάλεσε τη ναυμαχία του Ναβαρίνου. Ελλιπείς θεωρήθηκαν οι απαντήσεις που ανέφεραν μόνο την αιτία που προκάλεσε τη ναυμαχία.

Στην ερώτηση: «*Πότε έγινε η ναυμαχία του Ναβαρίνου;*» (11^η ερώτηση) όλες οι ομάδες έδωσαν ολοκληρωμένη απάντηση (7/7) αναφέροντας αναφέροντας την ακριβή χρονολογία που πραγματοποιήθηκε η ναυμαχία του Ναβαρίνου (20 Οκτωβρίου 1827).

Στην ερώτηση: «*Ποιο ήταν το αποτέλεσμα της ναυμαχίας του Ναβαρίνου;*» (12^η ερώτηση) πέντε ομάδες έδωσαν ολοκληρωμένη απάντηση (5/7) και απέδωσαν την έννοια της έκβασης της ναυμαχίας αναφέροντας το χρόνο διάρκειας της ναυμαχίας, τις νικήτριες δυνάμεις και τις απώλειες των αντίπαλων. Οι συγκεκριμένες ομάδες χρησιμοποίησαν ίδια ή παρόμοια λεκτικά σύνολα, τα οποία είναι τα ακόλουθα: «Νικητές/νικήτριες ήταν οι Ευρωπαίοι/οι Μεγάλες Δυνάμεις. Η ναυμαχία κράτησε /διήρκησε 4 ώρες. Οι απώλειες του τουρκοαιγυπτιακού στόλου ήταν μεγάλες/ 70 πλοία και 60.000 ζωές, ενώ οι απώλειες των Συμμάχων ήταν ελάχιστες/οι Σύμμαχοι είχαν μικρές απώλειες».

Δύο ομάδες έδωσαν ελλιπή απάντηση (2/7) και απέδωσαν την έννοια της έκβασης της ναυμαχίας αναφέροντας μόνο το αποτέλεσμα της ναυμαχίας χρησιμοποιώντας ακόλουθα λεκτικά σύνολα: «Οι Ευρωπαίοι/Οι Μεγάλες Δυνάμεις νίκησαν τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο».

Στην ερώτηση: «*Ποια είναι η σημασία της ναυμαχίας του Ναβαρίνου για τον αγώνα των Ελλήνων;*» (13^η ερώτηση) τέσσερις ομάδες έδωσαν ολοκληρωμένη απάντηση (4/7) και ανέφεραν την έννοια της *απελευθέρωσης* περιγράφοντας ταυτόχρονα τις θετικές συνέπειες της ναυμαχίας για τον Ελληνικό Αγώνα. Τα λεκτικά σύνολα τα οποία χρησιμοποίησαν είναι τα ακόλουθα: «Οδήγησε στην απελευθέρωση την Ελλάδα», «Ήταν καθοριστική για τον Ελληνικό Αγώνα/ για τη δημιουργία της νεότερης Ελλάδας», «Με την ναυμαχία του Ναβαρίνου τίθεται τέλος στις πολεμικές επιχειρήσεις της Πελοποννήσου και παράλληλα διακρίνεται η αποφασιστικότητα των προστάτιδων/Μεγάλων Δυνάμεων να επιβάλλουν τις αποφάσεις/τη θέλησή τους».

Τρεις ομάδες έδωσαν ελλιπή απάντηση (3/7) και ανέφεραν μόνο την έννοια της *απελευθέρωσης* χρησιμοποιώντας τα ακόλουθα λεκτικά σύνολα: «Οι Έλληνες /η

Ελλάδα θα αποκτούσε την ανεξαρτησία της/Θα δημιουργούνταν ανεξάρτητο ελληνικό κράτος».

Στην ερώτηση: «*Πώς αντιμετώπισαν το αποτέλεσμα της ναυμαχίας οι Μεγάλες Δυνάμεις;*» (14^η Ερώτηση) τρεις ομάδες έδωσαν ολοκληρωμένη απάντηση (3/7) και ανέφεραν την αντίδραση και των τριών Ευρωπαϊκών Δυνάμεων. Τα λεκτικά σύνολα τα οποία χρησιμοποίησαν είναι τα ακόλουθα: «Στην Αγγλία τα νέα αντιμετωπίστηκαν με σκεπτικισμό, ενώ στη Γαλλία και την Ρωσία χαιρετηθήκαν με μεγάλο ενθουσιασμό».

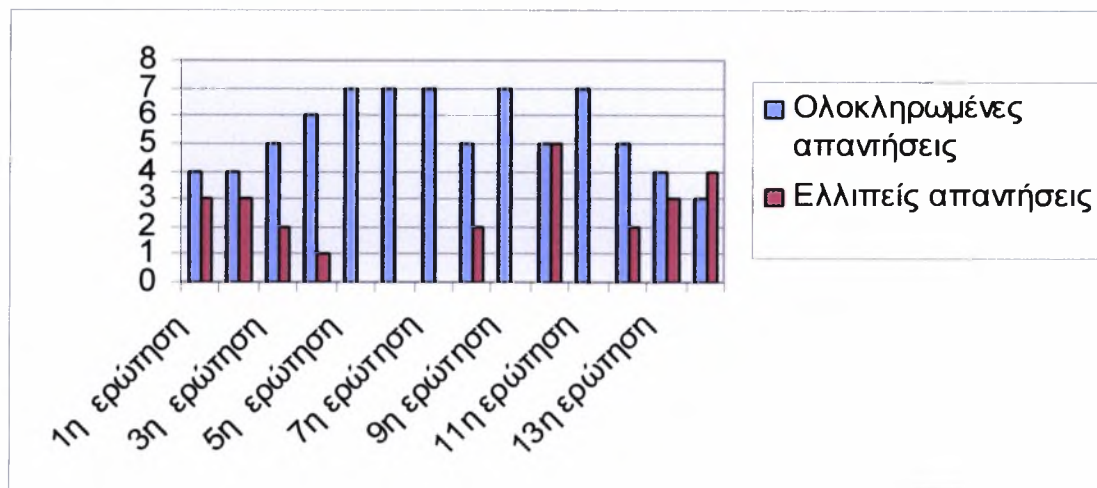
Τέσσερις ομάδες έδωσαν ελλιπή απάντηση (4/7) και ανέφεραν μόνο την αντίδραση της Αγγλίας και της Γαλλίας χρησιμοποιώντας τα ίδια λεκτικά σύνολα με τις ομάδες που πραγματοποίησαν ολοκληρωμένες αναφορές.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα αποτελέσματα από τις απαντήσεις των μαθητών/ριών στις δέκα τέσσερις ερωτήσεις του φύλλου εργασίας (Παρ.3) σε συγκεντρωτικό πίνακα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ	Ολοκληρωμένες	Ελλιπείς
1 ^η	4 ομάδες	3 ομάδες
2 ^η	4 ομάδες	3 ομάδες
3 ^η	5 ομάδες	2 ομάδες
4 ^η	6 ομάδες	1 ομάδα
5 ^η	7 ομάδες	-
6 ^η	7 ομάδες	-
7 ^η	7 ομάδες	-
8 ^η	5 ομάδες	2 ομάδες
9 ^η	7 ομάδες	-
10 ^η	5 ομάδες	2 ομάδες
11 ^η	7 ομάδες	-
12 ^η	5 ομάδες	2 ομάδες
13 ^η	4 ομάδες	3 ομάδες
14 ^η	3 ομάδες	4 ομάδες

(Ο συνολικός αριθμός των ομάδων κατά τη διδακτική παρέμβαση ήταν επτά).

Στη συνέχεια παρουσιάζεται διάγραμμα των αποτελεσμάτων στις δέκα τέσσερις ερωτήσεις του φύλλου εργασίας.

Στις συγκεκριμένες ερωτήσεις δεν παρουσιάστηκαν λανθασμένες απαντήσεις ή αναπάντητες ερωτήσεις, γι' αυτό το λόγο κατηγοριοποιήθηκαν μόνο σε ολοκληρωμένες και ελλιπείς. Η έλλειψη λανθασμένων απαντήσεων ή αναπάντητων ερωτήσεων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τα μέλη των ομάδων διερεύνησαν τις ιστορικές πηγές και κατέγραψαν με ικανοποιητικό τρόπο τις ζητούμενες πληροφορίες.

📌 Λογική οργάνωση κειμένων

Τα δύο πρώτα κείμενα (1-2) αφορούσαν την ανακοίνωση της Ιουλιανής συνθήκης από τους αρχηγούς των Μεγάλων Δυνάμεων στην Ελλάδα και τη Τουρκία. Το κείμενο που έπρεπε να αριθμηθεί με τον αριθμό 1 αναφερόταν στην ανακοίνωση της συνθήκης στην ελληνική κυβέρνηση και την αντίδρασή της. Το κείμενο που έπρεπε να αριθμηθεί με τον αριθμό 2 αναφερόταν στην ανακοίνωση της συνθήκης στον Ιμπραήμ και στην απάντησή του.

Η αρίθμηση των δύο κειμένων ήταν σωστή και από τις επτά ομάδες.

Τα επόμενα δύο κείμενα (3-4) αφορούσαν την απόφαση των Μεγάλων Δυνάμεων να μπουν στο λιμάνι του Ναβαρίνου και την περιγραφή της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου. Το κείμενο που έπρεπε να αριθμηθεί με τον αριθμό 3 αναφερόταν στη λήξη της προθεσμίας που δόθηκε στον Ιμπραήμ και στην απόφαση των Μεγάλων Δυνάμεων να επιβάλλουν τους όρους της συνθήκης με την είσοδό τους στο λιμάνι του

Ναβαρίνου. Το κείμενο που έπρεπε να αριθμηθεί με τον αριθμό 4 αναφερόταν στην έναρξη και την περιγραφή της ναυμαχίας.

Η αρίθμηση των δύο κειμένων ήταν σωστή και από τις επτά ομάδες.

Τα επόμενα δύο κείμενα (5-6) αφορούσαν τις απώλειες των αντίπαλων δυνάμεων και τον αντίκτυπο της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου στην Ελλάδα, στην Ευρώπη και την Τουρκία. Το κείμενο που έπρεπε να αριθμηθεί με τον αριθμό 5 αναφερόταν στις αριθμητικές απώλειες του στόλου και των μαχόμενων ανδρών των αντίπαλων δυνάμεων. Το κείμενο που έπρεπε να αριθμηθεί με τον αριθμό 6 αναφερόταν στον τρόπο με τον οποίο δέχθηκαν την είδηση της ναυμαχίας οι Έλληνες, οι Ευρωπαίοι και οι Τούρκοι.

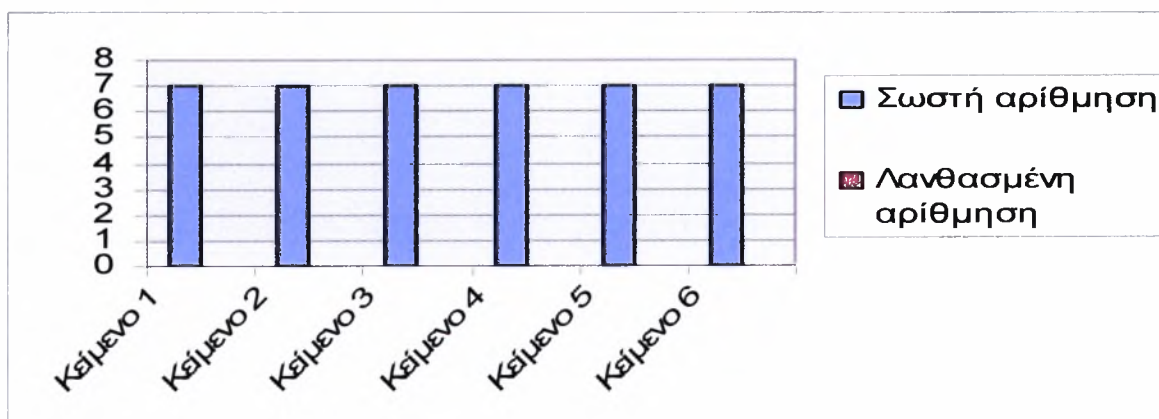
Η αρίθμηση των δύο κειμένων ήταν σωστή και από τις επτά ομάδες.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της λογικής οργάνωσης των κειμένων 1 μέχρι 6 σε συγκεντρωτικό πίνακα.

ΚΕΙΜΕΝΑ	ΣΩΣΤΗ ΑΡΙΘΜΗΣΗ	ΛΑΝΘΑΣΜΕΝΗ ΑΡΙΘΜΗΣΗ
Κείμενο 1	7 ομάδες	-
Κείμενο 2	7 ομάδες	-
Κείμενο 3	7 ομάδες	-
Κείμενο 4	7 ομάδες	-
Κείμενο 5	7 ομάδες	-
Κείμενο 6	7 ομάδες	-

(Ο συνολικός αριθμός των ομάδων κατά τη διδακτική παρέμβαση ήταν επτά).

Στη συνέχεια παρουσιάζεται διάγραμμα της λογικής οργάνωσης των κειμένων.

Όπως προκύπτει από την μελέτη των αποτελεσμάτων της λογικής οργάνωσης των κειμένων, οι μαθητές/ριες δε συνάντησαν δυσκολίες στην τοποθέτηση των ιστορικών κειμένων σε μια χρονική σειρά που να βασίζεται στη λογική αλληλουχία αφήγησης του συγκεκριμένου ιστορικού γεγονότος.

↓ Ερωτήσεις κατανόησης κειμένου

Στην ερώτηση: «Ποιοι ανήγγειλαν τη συνθήκη του Λονδίνου στην ελληνική κυβέρνηση; Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο.....» (1^η ερώτηση) όλες οι ομάδες (7/7) έδωσαν σωστή απάντηση (Κόδριγκτον, Δεριγνί) και έκαναν παραπομπή του κειμένου (κείμενο 1). Από τον συνολικό αριθμό των ομάδων δύο (2/7) έκαναν πραγματοποιήσαν αναφορά του αξιώματος των συγκεκριμένων προσώπων.

Στην ερώτηση: «Πώς χαρακτηρίζετε τη συνθήκη για τους Έλληνες; Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο.....» (2^η ερώτηση) όλες οι ομάδες (7/7) έδωσαν σωστή απάντηση και παρέπεμψαν στο σωστό κείμενο (1). Οι μαθητές/ριες κατανόησαν την ερώτηση γεγονός που αποδεικνύεται από την καταγραφή των όρων της συνθήκης που πραγματοποίησαν. Τα λεκτικά σύνολα που χρησιμοποίησαν είναι τα ακόλουθα: «Οι όροι της συνθήκης απαιτούσαν ανακωχή ανάμεσα στους Τούρκους και τους Έλληνες, την παραμονή της Ελλάδας ως φόρου υποτελή στο σουλτάνο και την απόκτηση της αυτονομίας της.

Στην ερώτηση: «Ποια ήταν η αντίδραση της ελληνικής κυβέρνησης; Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο.....» (3^η ερώτηση) όλες οι ομάδες (7/7) έδωσαν σωστή απάντηση και ανέφεραν το σωστό κείμενο (1). Τα λεκτικά σύνολα που χρησιμοποίησαν είναι τα ακόλουθα: «Η ελληνική κυβέρνηση κάλεσε όλους τους Έλληνες να συμμορφωθούν με τους όρους της συνθήκης».

Στην ερώτηση: «Τι περιλαμβάνει η απόφαση των ναυάρχων στον Ιμπραήμ; Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο.....» (4^η ερώτηση) όλες οι ομάδες (7/7) έδωσαν σωστή απάντηση και πραγματοποίησαν σωστή παραπομπή του κειμένου (κείμενο 2). Τα λεκτικά σύνολα που χρησιμοποίησαν είναι τα ακόλουθα: «Οι Ευρωπαίοι ναύαρχοι ανακοίνωσαν την απόφαση να κάθε εμποδίσουν κάθε μετακίνηση πλοίων, στρατευμάτων και πολεμοφοδίων σε οποιοδήποτε μέρος της Ελλάδας».

Στην ερώτηση: «Τι απάντησε ο Ιμπραήμ; Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο.....» (5^η ερώτηση) όλες οι ομάδες (7/7) έδωσαν σωστή απάντηση

και πραγματοποιήσαν σωστή παραπομπή του κείμενου (κείμενο 2). Τα λεκτικά σύνολα που χρησιμοποίησαν είναι τα ακόλουθα: «Ο Ιμπραήμ απάντησε ότι είχε οδηγίες να καταπνίξει την επανάσταση και ότι περίμενε νέες οδηγίες σε είκοσι ημέρες», «Δήλωσε ακόμη ότι σ' αυτό το χρονικό διάστημα θα συμμορφωνόταν με την επιθυμία των συμμαχών».

Στην ερώτηση: *«Ποιες είναι οι συμμαχικές δυνάμεις που απαιτούν από τον Ιμπραήμ την κατάπαυση των εχθροπραξιών; Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο... ..»* (6^η ερώτηση) όλες οι ομάδες (7/7) έδωσαν σωστή απάντηση (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία) και πραγματοποίησαν σωστή παραπομπή του κείμενου (κείμενο 3).

Στην ερώτηση: *«Με ποιο τρόπο αποφάσισαν οι Μεγάλες Δυνάμεις να αναγκάσουν τον Ιμπραήμ να δεχθεί τους όρους της συνθήκης του Λονδίνου; Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο... ..»* (7^η ερώτηση) όλες οι ομάδες (7/7) απάντησαν σωστά στο α' σκέλος της ερώτησης. Έξι ομάδες (6/7) πραγματοποίησαν σωστή παραπομπή του κείμενου (κείμενο 3) και μία ομάδα (1/7) πραγματοποίησαν λανθασμένη παραπομπή του κείμενου (κείμενο 2). Τα λεκτικά σύνολα που χρησιμοποίησαν είναι τα ακόλουθα: «Αποφάσισαν να μπουκώσουν στο λιμάνι του Ναβαρίνου».

Στην ερώτηση: *«Πότε έγινε η ναυμαχία του Ναβαρίνου; Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο ... ..»* (8^η ερώτηση) όλες οι ομάδες απάντησαν σωστά (7/7) και ανέφεραν την ακριβή χρονολογία που πραγματοποιήθηκε η ναυμαχία του Ναβαρίνου. Έξι ομάδες (6/7) πραγματοποίησαν σωστή παραπομπή του κείμενου (κείμενο 4) και μία ομάδα (1/7) πραγματοποίησε λανθασμένη παραπομπή του κείμενου (κείμενο 3).¹⁶

Στην ερώτηση: *«Ποιο γεγονός στάθηκε αφορμή για να αρχίσει η ναυμαχία; Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο ... ..»* (9^η ερώτηση) οι ομάδες (7/7) έδωσαν σωστή απάντηση και πραγματοποίησαν σωστή παραπομπή του κείμενου (κείμενο 4). Τα λεκτικά σύνολα που χρησιμοποίησαν είναι τα ακόλουθα: «Αρχικά επιτέθηκαν οι τουρκοαιγύπτιοι σε αγγλικό πλοιάριο και στη συνέχεια γενικεύτηκε ο κανονιοβολισμός».

---

¹⁶ Πρόκειται για την ίδια ομάδα που έκανε λανθασμένη παραπομπή του κειμένου και στην 7^η ερώτηση. Η σύνθεση της συγκεκριμένης ομάδας αποτελούνταν από έναν μαθητή υψηλής επίδοσης, μία μαθήτρια μέτριας επίδοσης και έναν μαθητή χαμηλής επίδοσης αλβανικής καταγωγής.

Στην ερώτηση: *«Πόσες ώρες διήρκησε η ναυμαχία; Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο .....»* (10^η ερώτηση) όλες οι ομάδες (7/7) έδωσαν σωστή απάντηση και πραγματοποίησαν σωστή παραπομπή του κείμενου (κείμενο 4). Τα λεκτικά σύνολα που χρησιμοποίησαν είναι τα ακόλουθα: «Η ναυμαχία κράτησε τέσσερις ώρες, στις 6 το απόγευμα όλα είχαν τελειώσει».

Στην ερώτηση: *«Ποιες ήταν οι απώλειες του τουρκοαιγυπτιακού στόλου; Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο .....»* (11^η ερώτηση) όλες οι ομάδες (7/7) έδωσαν σωστή απάντηση και πραγματοποίησαν σωστή παραπομπή του κείμενου (κείμενο 5). Τα λεκτικά σύνολα που χρησιμοποίησαν είναι τα ακόλουθα: «Οι απώλειες του τουρκοαιγυπτιακού στόλου ήταν μεγάλες. Από τα 89 πλοία που διέθετε τα 60 καταστράφηκαν και σκοτώθηκαν 6.000 άνδρες».

Στην ερώτηση: *«Ποιες ήταν οι απώλειες του συμμαχικού στόλου; Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο .....»* (12^η ερώτηση) όλες οι ομάδες (7/7) έδωσαν σωστή απάντηση και πραγματοποίησαν σωστή παραπομπή του κείμενου (κείμενο 5). Τα λεκτικά σύνολα που χρησιμοποίησαν είναι τα ακόλουθα: «650 άνδρες σκοτώθηκαν και τραυματίστηκαν, αλλά δεν βυθίστηκε κανένα πλοίο».

Στην ερώτηση: *«Πώς δέχθηκαν οι Έλληνες τη νίκη των συμμάχων; Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο .....»* (13^η ερώτηση) όλες οι ομάδες (7/7) έδωσαν σωστή απάντηση και πραγματοποίησαν σωστή παραπομπή του κείμενου (κείμενο 6). Τα λεκτικά σύνολα που χρησιμοποίησαν είναι τα ακόλουθα: «Η νίκη χαιρετίστηκε με ενθουσιασμό από τους Έλληνες».

Στην ερώτηση: *«Πώς αντιμετώπισαν οι συμμαχικές δυνάμεις το αποτέλεσμα της ναυμαχίας; Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο .....»* (14^η ερώτηση) όλες οι ομάδες (7/7) έδωσαν σωστή απάντηση και πραγματοποίησαν σωστή παραπομπή του κείμενου (κείμενο 6). Τα λεκτικά σύνολα που χρησιμοποίησαν είναι τα ακόλουθα: «Η νίκη χαιρετίστηκε με ενθουσιασμό από τους Έλληνες».

Στην ερώτηση: *«Πώς αντέδρασαν οι Τούρκοι όταν πληροφορήθηκαν το γεγονός; Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο .....»* (15^η ερώτηση) όλες οι ομάδες (7/7) έδωσαν σωστή απάντηση και πραγματοποίησαν σωστή παραπομπή του κείμενου (κείμενο 6). Τα λεκτικά σύνολα που χρησιμοποίησαν είναι τα ακόλουθα: «Η νίκη χαιρετίστηκε με ενθουσιασμό από τους Ρώσους και τους Γάλλους, αλλά αντίθετα ήταν ψυχρή από τους Άγγλους».

Σημειώνεται ότι στην ανάλυση των δεδομένων οι απαντήσεις όλων των ερωτήσεων κατηγοριοποιήθηκαν σε σωστές και λανθασμένες και δεν πραγματοποιήθηκε περαιτέρω ανάλυση, γιατί δόθηκε έμφαση στη σωστή αναφορά του κειμένου (ιστορικής πηγής).

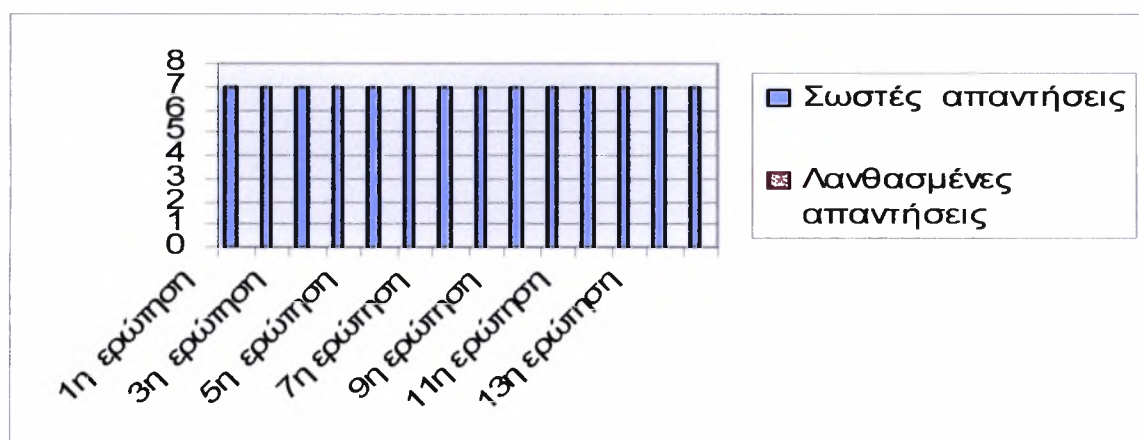
Από την μελέτη των αποτελεσμάτων της δραστηριότητας προκύπτει ότι οι μαθητές/ριες έκαναν σωστή χρήση των πηγών και κατανόησαν τις ερωτήσεις. Οι καταγραφές των ζητούμενων πληροφοριών πραγματοποιήθηκαν με τη χρήση ίδιων λεκτικών συνόλων από όλες τις ομάδες γεγονός που αποδεικνύει τη αυτούσια καταγραφή των πληροφοριών με τον ακριβή τρόπο που παρουσιάζονται στην ιστορική πηγή.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των ερωτήσεων κατανόησης των κειμένων που αναφέρονται στη Ναυμαχία του Ναβαρίνου σε συγκεντρωτικό πίνακα.

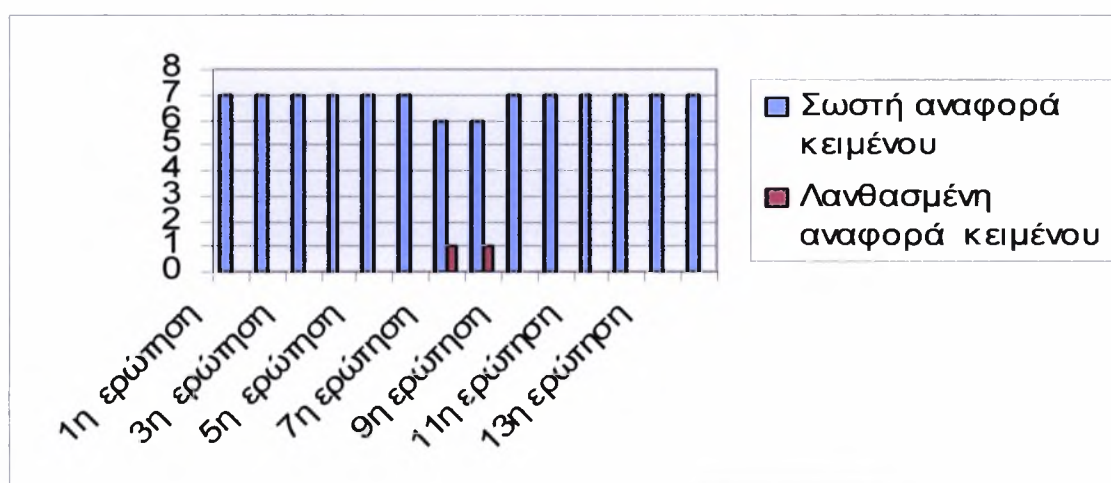
Ερωτήσεις	Σωστές απαντήσεις	Αναπάντητες απαντήσεις	Σωστή αναφορά κειμένου	Λανθασμένη αναφορά κειμένου
1η	7	-	7	-
2 ^η	7	-	7	-
3 ^η	7	-	7	-
4 ^η	7	-	7	-
5 ^η	7	-	7	-
6 ^η	7	-	7	-
7 ^η	7	-	6	1
8η	7	-	6	1
9 ^η	7	-	7	-
10 ^η	7	-	7	-
11 ^η	7	-	7	-
12 ^η	7	-	7	-
13 ^η	7	-	7	-
14 ^η	7	-	7	-
15 ^η	7	-	7	-

Στη συνέχεια παρουσιάζεται διάγραμμα με τα αποτελέσματα των ερωτήσεων κατανόησης των κειμένων.

Στη συνέχεια παρουσιάζεται διάγραμμα με τα αποτελέσματα των αναφορών των κειμένων από τα οποία οι μαθητές/ριες άντλησαν τις πληροφορίες.

(Ο συνολικός αριθμός των ομάδων κατά τη διδακτική παρέμβαση ήταν επτά)

📌 Νοητικός χάρτης

Η χρήση του νοητικού χάρτη στο γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας συμβάλλει στην οριοθέτηση του σκοπού της δραστηριότητας, μέσω της απεικόνισης βασικών εννοιών και των μεταξύ τους σχέσεων και προσδιορίζει τον τρόπο υλοποίησης και πραγμάτωσής της, μέσω της οπτικής-σχεδιαγραφμμικής αναπαράστασης του γεγονότος (Καρασαβίδης, 2002)

Ο νοητικός χάρτης μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ερευνητικό εργαλείο, καθώς παρέχει λεπτομερείς πληροφορίες για την κατανόηση των εννοιών. Προτείνεται η ποιοτική του ανάλυση, μέσω της οποίας πραγματοποιείται η περιγραφή των ιδεών, η ανεύρεση λαθών, συμπερασμάτων, παρανοήσεων και λανθασμένων αντιλήψεων (Zelev & Lenaerts & Wieme, 2004).¹⁷

Πραγματοποιήθηκε ανάλυση των απαντήσεων για κάθε έννοια που συνθέτει το ιστορικό γεγονός (Ναυμαχία Ναβαρίνου). Ακολουθεί η ανάλυση των απαντήσεων:

Ονομασία ιστορικού γεγονότος: Όλες οι ομάδες (7/7) απάντησαν σωστά (Ναυμαχία Ναβαρίνου).

Τόπος: Όλες οι ομάδες (7/7) απάντησαν σωστά. Πέντε ομάδες (5/7) απάντησαν: «Στο λιμάνι του Ναβαρίνου» και δύο (2/7) «Στο Ναβαρίνο» (προσδιορισμός του τόπου).

Χρονολογία ναυμαχίας: Όλες οι ομάδες (7/7) πραγματοποίησαν ολοκληρωμένη αναφορά του χρονικού πλαισίου (8 Οκτωβρίου 1827).

Αντίπαλες Δυνάμεις: Όλες οι ομάδες (7/7) πραγματοποίησαν ολοκληρωμένες αναφορές. Ανέφεραν όλα τα ονόματα των Μεγάλων Δυνάμεων (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία), την Τουρκία και την Αίγυπτο.

Συμπλοκή και έκβαση ναυμαχίας: Πέντε ομάδες (5/7) πραγματοποίησαν ολοκληρωμένες αναφορές και χρησιμοποίησαν τα ακόλουθα λεκτικά σύνολα για να εκφράσουν τις έννοιες της *συμπλοκής* και της *έκβασης*: «Η μάχη ήταν άγρια από όλες τις πλευρές και κράτησε τέσσερις ώρες. Οι απώλειες των Τούρκων ήταν μεγάλες» (3/5ομάδες) ή «Η μάχη ήταν άγρια από όλες τις πλευρές. Η ναυμαχία κράτησε τέσσερις ώρες και οι Τούρκοι είχαν πολλές απώλειες» (2/5ομάδες).

Η απόδοση των εννοιών πραγματοποιήθηκε με τη χρήση δύο ή τριών προτάσεων ανάλογου περιεχομένου. Η έννοια της *έκβασης* αποδόθηκε με έμμεσο τρόπο από όλες τις ομάδες, καθώς παρουσίασαν την κατάσταση των τουρκικών δυνάμεων μετά τη ναυμαχία.

Από την παραγωγή λόγου διαφαίνεται η ικανότητα σύνδεσης της προαναφερόμενης έννοιας με την υπεροχή των νικητών και τις στρατιωτικές απώλειες των ηττημένων.

Δύο ομάδες (2/7) πραγματοποίησαν ελλιπείς αναφορές. Μία ομάδα (1/2) ανέφερε μόνο την έννοια της *συμπλοκής*: «Η μάχη ήταν άγρια και κράτησε τέσσερις

---

¹⁷ Για τους νοητικούς χάρτες βλ. επίσης Novak (1990,1996) και Jonassen et.al. (1997).

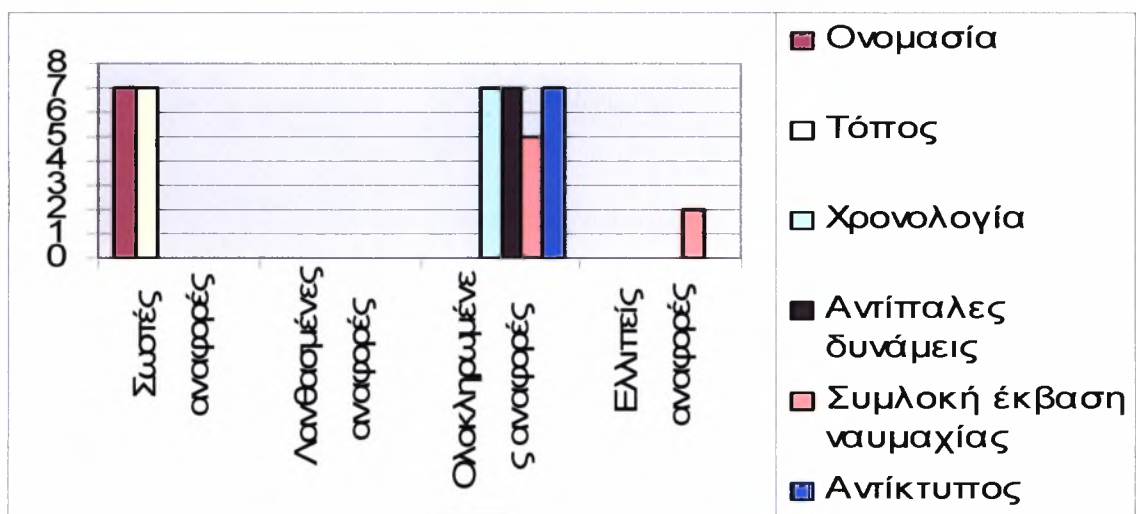
ώρες» Μία ομάδα (1/2) ανέφερε την έννοια της *συμπλοκής* και πραγματοποίησε και περιγραφή της ναυμαχίας: «Η μάχη ήταν άγρια από όλες τις πλευρές. Στην αρχή η ναυμαχία διεξαγόταν μόνο από γαλλικά και αγγλικά πλοία και στη συνέχεια συμμετείχε και ο ρωσικός στόλος».

Αντίκτυπος (Ελλάδα- Ευρώπη): Όλες οι ομάδες (7/7) πραγματοποίησαν ολοκληρωμένες αναφορές. Ανέφεραν την αντίδραση των Ελλήνων και των Ευρωπαϊκών χωρών. Τέσσερις ομάδες (4/7) χρησιμοποίησαν τα ακόλουθα λεκτικά σύνολα: «Η χαρμόσυνη νίκη του συμμαχικού στόλου πανηγυρίστηκε στην Ελλάδα και χαιρετίστηκε με ενθουσιασμό από τους Ρώσους και τους Γάλλους/οι Ρώσοι και οι Γάλλοι χαιρέτισαν τη νίκη με ενθουσιασμό, ενώ/αλλά η υποδοχή του νέου στην Αγγλία ήταν πολύ ψυχρή». Τρεις ομάδες (3/7) χρησιμοποίησαν τα ακόλουθα λεκτικά σύνολα: «Οι Έλληνες χάρηκαν μαζί με τους Γάλλους και τους Ρώσους. Αντίθετα οι Άγγλοι ήταν πολύ ψυχροί.», μία (1/3) από τις οποίες ανέφερε και την αντίδραση των Τούρκων: «Η Τουρκία αντέδρασε με οργή και απειλές». Η αναφορά της αντίδρασης της Τουρκίας από τη συγκεκριμένη ομάδα υποδεικνύει τη μετάβαση που πραγματοποίησαν τα μέλη της ομάδας από το υπό εξέταση χρονικό πλαίσιο στη σύγχρονη εποχή (παρελθόν-παρόν).

Στη συνέχεια παρουσιάζονται συγκεντρωτικά τα αποτελέσματα του Νοητικού χάρτη.

Στοιχεία ιστορικού γεγονότος	Σωστές αναφορές	Λανθασμένες αναφορές	Ολοκληρωμένες αναφορές	Ελλιπείς αναφορές
Ονομασία	7	-	-	-
Τόπος	7	-	-	-
Χρονολογία	-	-	7	-
Αντίπαλες Δυνάμεις	-	-	7	-
Συμπλοκή και Έκβαση Ναυμαχίας	-	-	5	2
Αντίκτυπος	-	-	7	-

Στη συνέχεια παρουσιάζονται συγκεντρωτικά τα αποτελέσματα του Νοητικού χάρτη σε διάγραμμα.

(Ο συνολικός αριθμός των ομάδων κατά τη διδακτική παρέμβαση ήταν επτά).

Από τη μελέτη των δεδομένων προκύπτει ότι τα μέλη των ομάδων δε συνάντησαν δυσκολίες στη συμπλήρωση του νοητικού χάρτη. Το μεγαλύτερο ποσοστό των αναφορών που καταγράφηκαν σε σχέση με τα στοιχεία που συνθέτουν τη Ναυμαχία του Ναβαρίνου ήταν σωστές και ολοκληρωμένες. Ο αριθμός των ελλιπών αναφορών ήταν ελάχιστος¹⁸ και δεν παρουσιάστηκαν λανθασμένες αναφορές.

Τα αποτελέσματα υποδεικνύουν την κατάλληλη αξιοποίηση των ηλεκτρονικών διευθύνσεων ιστορικού περιεχομένου από τους/ις μαθητές/ριες για την πραγματοποίηση της δραστηριότητας.

¹⁸ Μόνο δύο ομάδες πραγματοποίησαν ελλιπείς αναφορές σε σχέση με τη συμπλοκή και έκβαση της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΜΑΘΗΣΙΑΚΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΜΕ Τ.Π.Ε.

3.1. Περιγραφή και υλοποίηση παραδοσιακής διδασκαλίας

Στην ομάδα ελέγχου (Στ'2) πραγματοποιήθηκε επαναληπτική διδασκαλία του υπό μελέτη ιστορικού γεγονότος (Ναυμαχία Ναβαρίνου) στηριζόμενη στην παραδοσιακή διδακτική μεθοδολογία.

Οι μαθητές/ριες του τμήματος είχαν διδαχθεί το συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός από τον υπεύθυνο διδάσκοντα της τάξης μία εβδομάδα πριν συμπληρώσουν το αρχικό ερωτηματολόγιο (pre-test). Αφού μελετήθηκαν και καταγράφηκαν τα αποτελέσματα του αρχικού ερωτηματολογίου σχεδιάστηκε η διδακτική παρέμβαση στην πειραματική ομάδα και παράλληλα προγραμματίστηκε η πραγματοποίηση παραδοσιακής διδασκαλίας στην ομάδα ελέγχου.

Η διδασκαλία πραγματοποιήθηκε στη σχολική αίθουσα του τμήματος χωρίς να αλλάξει η διαμόρφωση της τάξης (διάταξη θρανίων) ή ο τρόπος εργασίας των μαθητών/ριών (ατομική εργασία). Οι μαθητές/ριες χρησιμοποίησαν το σχολικό εγχειρίδιο για να προσεγγίσουν το ιστορικό γεγονός. Πραγματοποιήθηκε τμηματική μελέτη των στοιχείων που συνθέτουν τη Ναυμαχία του Ναβαρίνου κατά τη διάρκεια της οποίας έγινε προσπάθεια να ενεργοποιηθούν οι μαθητές/ριες με την επιλογή των κατάλληλων ερωτήσεων, την εννοιολογική προσέγγιση των ιστορικών εννοιών και την επικέντρωση στα σημαντικότερα στοιχεία που συνθέτουν το υπό μελέτη γεγονός.

3.2. Μαθησιακά αποτελέσματα παραδοσιακής διδασκαλίας

Η αξιολόγηση των μαθησιακών αποτελεσμάτων της παραδοσιακής διδασκαλίας πραγματοποιήθηκε με δύο τρόπους. Αρχικά οι μαθητές/ριες της ομάδας ελέγχου συμπλήρωσαν ατομικά φύλλο αξιολόγησης με μορφή νοητικού χάρτη (Παρ.9). Ο νοητικός χάρτης αποτελείτο από ένα κεντρικό πλαίσιο, στο οποίο αναφερόταν η ονομασία του υπό μελέτη ιστορικού γεγονότος (Ναυμαχία Ναβαρίνου), περιβαλλόμενου από έξι κενά πλαίσια, τα οποία έπρεπε να συμπληρωθούν με τα

στοιχεία που συνθέτουν το συγκεκριμένο γεγονός. Στη συνέχεια έπρεπε να συμπληρώσουν ατομικά το τελικό ερωτηματολόγιο (Παρ. 8), το οποίο περιλάμβανε τις ίδιες έξι ερωτήσεις (ανοιχτού τύπου) με το αρχικό ερωτηματολόγιο (Παρ.1).¹⁹

Η επιλογή της χρήσης του νοητικού χάρτη ως αξιολογικού εργαλείου σε συνδυασμό με το τελικό ερωτηματολόγιο στηρίχθηκε στο γεγονός ότι ο νοητικός χάρτης αποτελεί μία μορφή γραφικής αναπαράστασης των γνώσεων και οργάνωσης των ιδεών και παρέχει σαφείς πληροφορίες για το επίπεδο κατανόησης και δυνατότητας διασύνδεσης των εννοιών (Halford, 1993). Παράλληλα συνδυάζει την οπτική και τη λεκτική έκφραση της ζητούμενης πληροφορίας (Mayer & Sims, 1994, Ραϊνίο, 1986). Από τη άλλη πλευρά στο τελικό ερωτηματολόγιο που περιλαμβάνει ανοιχτού τύπου ερωτήσεις καταγράφονται όλες οι απόψεις των μαθητών/ριών και ο αναγνώστης/μελετητής πρέπει να αποδώσει και να περιγράψει το περιεχόμενο των γνώσεων τους (Zelev & Lenaerts & Wieme, 2004).

Η συμπλήρωση του φύλλου αξιολόγησης και του τελικού ερωτηματολογίου (post-test) πραγματοποιήθηκε από τους μαθητές/ριες του τμήματος ΣΤ' 1 μία εβδομάδα μετά τη διδακτική παρέμβαση (Cohen & Manion, 1994). Πραγματοποιήθηκε ποιοτική ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν σε σχέση με τη μορφή και το περιεχόμενο του λόγου που χρησιμοποιήθηκε για να αποδοθούν οι απαιτούμενες έννοιες (Rampton, 2002).

Η ανάλυση των δεδομένων στο νοητικό χάρτη είχε ως βασικό κριτήριο την αναφορά των στοιχείων που συνθέτουν το συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός. Τα στοιχεία που αναμενόταν να αναφερθούν στο νοητικό χάρτη είναι τα ακόλουθα: *η Ιουλιανή συνθήκη (όροι), η χρονολογία ναυμαχίας, οι αντίπαλες δυνάμεις, σύντομη περιγραφή της συμπλοκής, η έκβαση της ναυμαχίας, ο αντίκτυπος της ναυμαχίας στην Ελλάδα και την Ευρώπη.*

Από τη μελέτη των δεδομένων του νοητικού χάρτη προκύπτουν τα ακόλουθα αποτελέσματα σε σχέση με τα στοιχεία που συνθέτουν τη Ναυμαχία Ναβαρίνου:

Ιουλιανή συνθήκη (όροι): Μόνο σε τρεις (3/20) νοητικούς χάρτες πραγματοποιήθηκε αναφορά της Ιουλιανής συνθήκης. Σε κανέναν από τους τρεις δεν πραγματοποιήθηκε

---

¹⁹ Η επιλογή του συγκεκριμένου τύπου ερωτήσεων αιτιολογείται στο δεύτερο κεφάλαιο (βλ. 2.4.1.)

αναφορά των όρων της συνθήκης. Στους υπόλοιπους δέκα επτά (17/20) δεν αναφέρθηκε καθόλου.

Χρονολογία ναυμαχίας: Καταγράφηκαν πέντε (5/20) σωστές αναφορές της χρονολογίας της ναυμαχίας (1827) και οχτώ (8/20) λανθασμένες (τέσσερις 1832, τρεις 1833 και μία 1863). Στους υπόλοιπους επτά (7/20) νοητικούς χάρτες δεν πραγματοποιήθηκε αναφορά χρονολογίας.

Αντίπαλες Δυνάμεις: Σε επτά (7/20) νοητικούς χάρτες πραγματοποιήθηκε λανθασμένη αναφορά. Αναφέρθηκαν μόνο οι Μεγάλες Δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία). Στους υπόλοιπους δέκα τρεις (13/20) νοητικούς χάρτες δεν καταγράφηκε καμία αναφορά των αντίπαλων δυνάμεων.

Πρέπει να σημειωθεί ότι η αναφορά των τριών χωρών που αποτελούν τις επονομαζόμενες Μεγάλες Δυνάμεις και στους τρεις νοητικούς χάρτες καταγράφηκε σε ξεχωριστά πλαίσια. Χρησιμοποιήθηκε ένα πλαίσιο για την Αγγλία, ένα για τη Γαλλία και ένα για τη Ρωσία.

Συμπλοκή: Σε κανέναν (20/20) νοητικό χάρτη δεν πραγματοποιήθηκε σύντομη περιγραφή της συμπλοκής.

Έκβαση ναυμαχίας: Σε τρεις (3/20) νοητικούς χάρτες καταγράφηκε λανθασμένη αναφορά της έκβασης της ναυμαχίας, καθώς αναφέρθηκε σωστά το αποτέλεσμα αλλά αναφέρθηκε λανθασμένα η νικήτρια χώρα. Στους συγκεκριμένους τρεις νοητικούς χάρτες χρησιμοποιήθηκε το ίδιο λεκτικό σύνολο, τα οποία είναι το ακόλουθο: «Νίκη Ελλήνων». Στους υπόλοιπους δέκα εννέα (19/20) δεν καταγράφηκε καμία αναφορά της έκβασης της ναυμαχίας.

Αντίκτυπος (Ελλάδα-Ευρώπη): Σε κανέναν (20/20) νοητικό χάρτη δεν πραγματοποιήθηκε σύντομη περιγραφή των συνεπειών.

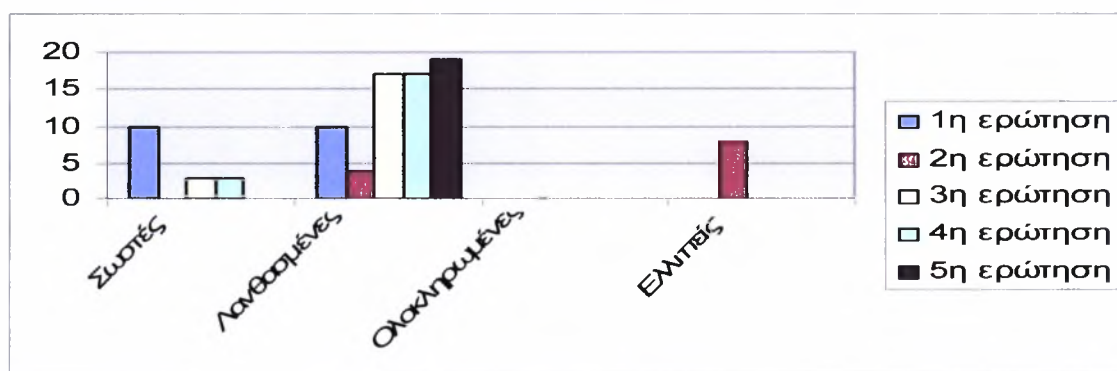
Από τη μελέτη των δεδομένων προκύπτει ότι οι μαθητές/ριες, οι οποίοι διδάχθηκαν τη Ναυμαχία του Ναβαρίνου με τον παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας (μετωπική) δεν κατάφεραν να συμπληρώσουν όλα τα πλαίσια του νοητικού χάρτη. Καταγράφηκαν ελάχιστες σωστές αναφορές σε σχέση με τα στοιχεία που συνθέτουν το συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός και αρκετές λανθασμένες αναφορές. Παράλληλα στους περισσότερους νοητικούς χάρτες δεν καταγράφηκαν βασικά στοιχεία του ιστορικού γεγονότος.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται σε συγκεντρωτικό πίνακα τα αποτελέσματα του νοητικού χάρτη της ομάδας ελέγχου.

Στοιχεία ιστορικού γεγονότος	Σωστές αναφορές	Λανθασμένες αναφορές	Καμία αναφορά
Ιουλιανή συνθήκη	3	-	17
Χρονολογία ναυμαχίας	5	8	7
Αντίπαλες Δυνάμεις	-	7	13
Συμπλοκή	-	-	20
Έκβαση Ναυμαχίας	3	-	19
Αντίκτυπος	-	-	20

Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του νοητικού χάρτη της ομάδας ελέγχου σε διάγραμμα.

(Ο συνολικός αριθμός των μαθητών/ριών ήταν είκοσι)

Η ανάλυση των δεδομένων στο τελικό ερωτηματολόγιο (*post-test*) είχε ως βασικό κριτήριο την κατηγοριοποίηση των απαντήσεων σε ολοκληρωμένες και ελλιπείς ανάλογα με τη χρήση αποδεκτού ή ανακριβούς εννοιολογικού συστήματος και

λεξιλογίου για τη διατύπωση των ιστορικών εννοιών. Η εγκυρότητα της ιστορικής σκέψης των μαθητών/ριών αναλύθηκε ως προς τον βαθμό εγκυρότητας που χαρακτήριζε τις προτάσεις που χρησιμοποίησαν (Νάκου, 2000).

Ακολουθεί η παρουσίαση των αποτελεσμάτων, τα οποία προέκυψαν από τη μελέτη των απαντήσεων των μαθητών/ριών της ομάδας ελέγχου στο τελικό ερωτηματολόγιο (post-test):

Στην 1^η ερώτηση (*Πότε υπογράφηκε η Ιουλιανή συνθήκη;*) η σωστή απάντηση είναι *6 Ιουλίου 1827*. Από το σύνολο των απαντήσεων δέκα (10/20) ήταν σωστές και δέκα (10/20) ήταν λανθασμένες (τέσσερις 1823, πέντε 1828 και μία 1928).

Από τις σωστές απαντήσεις μόνο στις πέντε (5/40) αναφερόταν η πλήρης ημερομηνία (έτος, μήνας, ημέρα), ενώ στις υπόλοιπες δώδεκα (15/20) αναφερόταν μόνο το έτος.

Στην 2^η ερώτηση (*Τι αναφέρει η Ιουλιανή συνθήκη;*) οι απαντήσεις κατηγοριοποιήθηκαν σε ελλιπείς, αναπάντητες και λανθασμένες.

Στην εν λόγω ερώτηση δεν καταγράφηκε καμία ολοκληρωμένη απάντηση. Δόθηκαν οχτώ ελλιπείς (8/20), τέσσερις λανθασμένες (4/20) απαντήσεις και υπήρξαν οχτώ (8/20) αναπάντητες ερωτήσεις.

Στις ελλιπείς απαντήσεις (8/20), αναφερόταν μόνο η έννοια της *ειρήνευσης* μέσω της χρήσης του ακόλουθου λεκτικού συνόλου: «*Η Ελλάδα και η Τουρκία έπρεπε να ειρηνεύσουν/να συμφιλιωθούν*».

Στις λανθασμένες απαντήσεις (4/20) διαπιστώθηκε παρανόηση της ερώτησης, δυσκολία καταγραφής των εννοιών που συνδέονται με τους όρους της συνθήκης και ελλιπή διατύπωση. Στις δύο από τις λανθασμένες (2/4) απαντήσεις χρησιμοποιήθηκε το ακόλουθο λεκτικό σύνολο: «*Οι Έλληνες έπρεπε να πάνε στην Τουρκία και οι Τούρκοι στην Ελλάδα*». Στις δύο από τις λανθασμένες (2/4) απαντήσεις χρησιμοποιήθηκε το ακόλουθο λεκτικό σύνολο: «*Έπρεπε να συμφιλιωθούν οι Έλληνες με του Ρωμαίους*».

Στην 3^η ερώτηση (*Πότε έγινε η ναυμαχία του Ναβαρίνου;*) η σωστή απάντηση είναι το *1827*. Από το σύνολο των απαντήσεων σωστές ήταν τρεις (3/20) και δέκα επτά λανθασμένες (17/20) (τρεις 1830, τρεις 1832, δέκα 1833 και μία 1863).

Στην 4^η ερώτηση (Ποιες ήταν οι αντίπαλες δυνάμεις στη ναυμαχία του Ναβαρίνου;) οι απαντήσεις κατηγοριοποιήθηκαν σε σωστές και λανθασμένες.

Στη συγκεκριμένη ερώτηση παρουσιάστηκαν δέκα επτά (17/20) λανθασμένες και τρεις (3/20) σωστές απαντήσεις.

Δέκα από τις λανθασμένες απαντήσεις (10/17) ανέφεραν μόνο τις *Μεγάλες Δυνάμεις*. Επτά από τις λανθασμένες απαντήσεις (7/17) ανέφεραν μόνο τους *Τουρκοαιγύπτιους*.

Παρατηρήθηκε παρανόηση στην εν λόγω ερώτηση καθώς στις περισσότερες απαντήσεις αναφερόταν μόνο ένα τμήμα των αντίπαλων δυνάμεων.

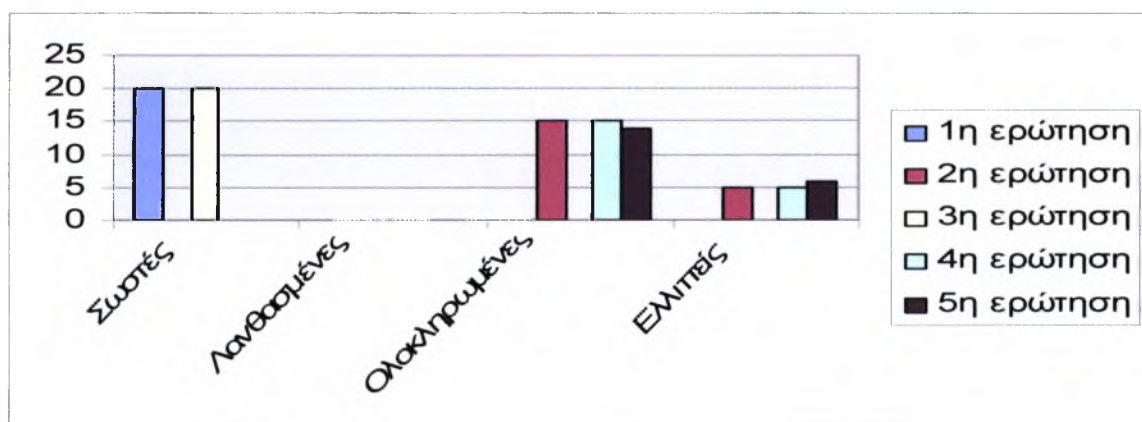
Στην 5^η ερώτηση (Για ποιο λόγο η ναυμαχία του Ναβαρίνου θεωρήθηκε σημαντική για τον αγώνα των Ελλήνων;) οι απαντήσεις κατηγοριοποιήθηκαν σε λανθασμένες και αναπάντητες.

Στην εν λόγω ερώτηση δεν καταγράφηκε καμία σωστή απάντηση.

Δόθηκαν δέκα εννέα (19/20) λανθασμένες απαντήσεις και μία (1/20) αναπάντητη ερώτηση.

Στις λανθασμένες απαντήσεις παρατηρήθηκε παρανόηση της ερώτησης, καθώς αναφερόταν τα αποτελέσματα της ναυμαχίας. Στις δέκα τέσσερις (14/19) λανθασμένες απαντήσεις χρησιμοποιήθηκαν τα ακόλουθα λεκτικά σύνολα: «Μερικά κομμάτια/περιοχές της Ελλάδας είχαν απελευθερωθεί». Στις πέντε (5/19) λανθασμένες απαντήσεις χρησιμοποιήθηκε το ακόλουθο λεκτικό σύνολο: «Οι Τούρκοι έχασαν στρατό».

Στη συνέχεια παρουσιάζεται διάγραμμα των αποτελεσμάτων του τελικού ερωτηματολογίου της ομάδας ελέγχου.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται σε συγκεντρωτικό πίνακα τα αποτελέσματα του τελικού ερωτηματολογίου της ομάδας ελέγχου.

Ερωτήσεις	Σωστές απαντήσεις	Λανθασμένες απαντήσεις	Ολοκληρωμένες απαντήσεις	Ελλιπείς απαντήσεις	Αναπάντητες
1 ^η	10	10	-	-	-
2 ^η	-	4	-	8	8
3 ^η	3	17	-	-	-
4 ^η	3	17	-	-	-
5 ^η	-	19	-	-	1

(Ο συνολικός αριθμός μαθητών/ριών της τάξης ήταν 20)

Από τη μελέτη των δεδομένων του τελικού ερωτηματολογίου προκύπτει ότι οι μαθητές/ριες, οι οποίοι διδάχθηκαν τη Ναυμαχία του Ναβαρίνου με τον παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας, δεν κατανόησαν το ιστορικό γεγονός σε ικανοποιητικό βαθμό ώστε να ανακαλέσουν και να καταγράψουν σωστά τις ζητούμενες πληροφορίες.

3.3. Μαθησιακά αποτελέσματα διδασκαλίας με ΤΠΕ

Η αξιολόγηση των μαθησιακών αποτελεσμάτων της διδακτικής παρέμβασης πραγματοποιήθηκε με τα ίδια ερευνητικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν στην ομάδα ελέγχου με σκοπό να πραγματοποιηθεί σύγκριση των μαθησιακών αποτελεσμάτων των δύο ομάδων (Παρασκευόπουλος, 1993). Αρχικά οι μαθητές/ριες της πειραματικής ομάδας συμπλήρωσαν ατομικά το φύλλο αξιολόγησης με τη μορφή νοητικού χάρτη (Παρ.9) και στη συνέχεια ατομικά το τελικό ερωτηματολόγιο (Παρ. 8).

Η συμπλήρωση του φύλλου αξιολόγησης και του τελικού ερωτηματολογίου (post-test) πραγματοποιήθηκε από τους μαθητές/ριες του τμήματος ΣΤ' 1 μία εβδομάδα μετά τη διδασκαλία του ιστορικού γεγονότος με τη χρήση των ΤΠΕ. Πραγματοποιήθηκε το ίδιο είδος ανάλυσης των δεδομένων (ποιοτική ανάλυση) και

χρησιμοποιήθηκε το ίδιο κριτήριο για την κατηγοριοποίηση των απαντήσεων (ολοκληρωμένες, ελλιπείς) με την ομάδα ελέγχου (Rampton, 2002, Νάκου, 2000).

Από τη μελέτη των δεδομένων του νοητικού χάρτη προκύπτουν τα ακόλουθα αποτελέσματα σε σχέση με τα στοιχεία που συνθέτουν τη Ναυμαχία του Ναβαρίνου:

Ιουλιανή συνθήκη (όροι): Σε όλους τους νοητικούς χάρτες (20/20) πραγματοποιήθηκε αναφορά της Ιουλιανής συνθήκης. Από το συνολικό αριθμό των νοητικών χαρτών σε δέκα πέντε (15/20) καταγράφηκε και η χρονολογία που αντιστοιχεί στη συγκεκριμένη συνθήκη (1827).

Χρονολογία ναυμαχίας: Όλες οι αναφορές (20/20) που καταγράφηκαν ήταν σωστές (1827). Από το συνολικό αριθμό των αναφορών οι δέκα πέντε (15/20) ανέφεραν την πλήρη χρονολογία της ναυμαχίας (8 Οκτωβρίου 1827).

Αντίπαλες Δυνάμεις: Σε όλους τους νοητικούς χάρτες (20/20) πραγματοποιήθηκε αναφορά των Μεγάλων Δυνάμεων (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία) και των Τουρκοαιγυπτίων. Από το συνολικό αριθμό των νοητικών χαρτών σε δώδεκα (12/20) καταγράφηκαν και τα ονόματα των αρχηγών των αντίπαλων δυνάμεων (Κόδρικτον, Δεριγνί, Χένδεν, Ιμπραήμ).

Συμπλοκή: Σε δέκα επτά νοητικούς χάρτες (17/20) πραγματοποιήθηκε περιγραφή της συμπλοκής (χαρακτηρισμός ναυμαχίας και χρονική διάρκεια). Μόνο σε τρεις (3/20) νοητικούς χάρτες δεν καταγράφηκε αναφορά της συμπλοκής.

Έκβαση ναυμαχίας: Σε δέκα οχτώ νοητικούς χάρτες (18/20) πραγματοποιήθηκε αναφορά του αποτελέσματος της ναυμαχίας και των απωλειών των αντίπαλων δυνάμεων. Μόνο σε δύο (2/20) νοητικούς χάρτες δεν καταγράφηκε αναφορά της έκβασης.

Αντίκτυπος (Ελλάδα-Ευρώπη): Σε δέκα έξι νοητικούς χάρτες (16/20) πραγματοποιήθηκε αναφορά του τρόπου αποδοχής του αποτελέσματος της ναυμαχίας από την Ελλάδα και τις Ευρωπαϊκές χώρες. Μόνο σε τέσσερις (4/20) νοητικούς χάρτες δεν καταγράφηκε αναφορά του αντίκτυπου της ναυμαχίας.

Από τη μελέτη των δεδομένων προκύπτει ότι οι μαθητές/ριες, οι οποίοι διδάχθηκαν τη Ναυμαχία του Ναβαρίνου με τη χρήση των ΤΠΕ κατάφεραν να συμπληρώσουν όλα τα πλαίσια του νοητικού χάρτη. Καταγράφηκε μεγάλος αριθμός

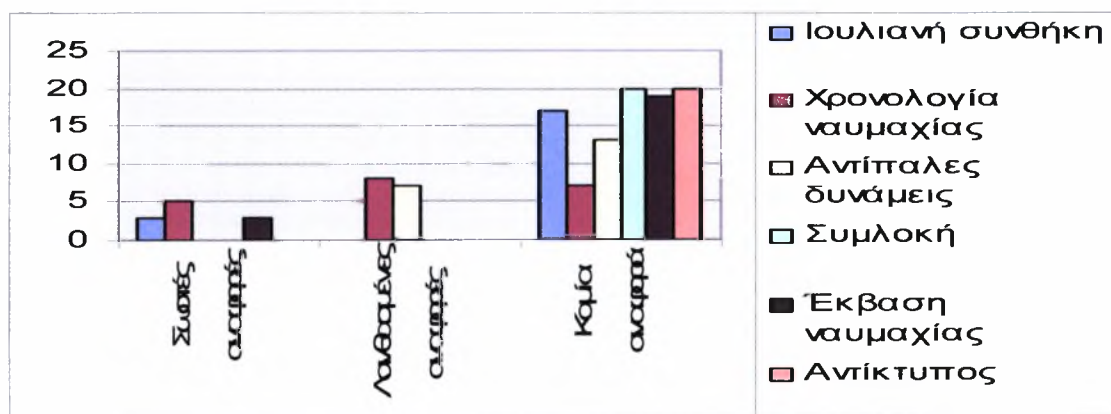
σωστών αναφορών σε σχέση με τα στοιχεία που συνθέτουν το συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός. Μόνο σε τρεις κατηγορίες δεν παρουσιάστηκαν αναφορές σε όλους τους νοητικούς χάρτες, ο αριθμός των οποίων ήταν περιορισμένος.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται σε συγκεντρωτικό πίνακα τα αποτελέσματα του νοητικού χάρτη της πειραματικής ομάδας

Στοιχεία ιστορικού γεγονότος	Σωστές αναφορές	Λανθασμένες αναφορές	Καμία αναφορά
Ιουλιανή συνθήκη	20	-	-
Χρονολογία ναυμαχίας	20	-	-
Αντίπαλες Δυνάμεις	20	-	-
Συμπλοκή	17	-	3
Έκβαση Ναυμαχίας	18	-	2
Αντίκτυπος	16	-	4

(Ο συνολικός αριθμός των μαθητών/ριών ήταν είκοσι)

Στη συνέχεια παρουσιάζεται διάγραμμα με τα αποτελέσματα του νοητικού χάρτη της πειραματικής ομάδας

Ακολουθεί η παρουσίαση των αποτελεσμάτων, τα οποία προέκυψαν από τη μελέτη των απαντήσεων των μαθητών/ριών της πειραματικής ομάδας στο τελικό ερωτηματολόγιο:

Στην 1^η ερώτηση όλες οι απαντήσεις ήταν σωστές (20/20) ήταν σωστές με πλήρη αναφορά της ημερομηνίας (6 Ιουλίου 1827).

Στην 2^η ερώτηση οι απαντήσεις κατηγοριοποιήθηκαν σε ολοκληρωμένες και ελλιπείς. Καταγράφηκαν δέκα πέντε (15/20) ολοκληρωμένες και πέντε ελλιπείς (5/20) απαντήσεις.

Στις ολοκληρωμένες απαντήσεις χρησιμοποιήθηκαν τα ακόλουθα λεκτικά σύνολα: «Η Ιουλιανή συνθήκη αναφέρει ότι έπρεπε να σταματήσουν/να παύσουν οι εχθροπραξίες/εχθρικές πράξεις ανάμεσα στους Τούρκους και τους Έλληνες και ότι οι Μεγάλες Δυνάμεις/Ευρωπαϊκές χώρες θα ανάγκαζαν/ θα εξαναγκαζόταν σε ειρήνευση οι εμπόλεμες χώρες». Στις ελλιπείς απαντήσεις χρησιμοποιήθηκαν τα ακόλουθα λεκτικά σύνολα: «Η Ελλάδα και η Τουρκία/οι εμπόλεμες χώρες θα έπρεπε να πάσουν τις εχθροπραξίες/εχθρικές πράξεις».

Στην 3^η ερώτηση όλες οι απαντήσεις ήταν σωστές (20/20) ήταν σωστές με πλήρη αναφορά της ημερομηνίας (8 Οκτωβρίου 1827).

Στην 4^η ερώτηση οι απαντήσεις κατηγοριοποιήθηκαν σε ολοκληρωμένες και ελλιπείς. Καταγράφηκαν δέκα πέντε (15/20) ολοκληρωμένες και πέντε ελλιπείς (5/20) απαντήσεις.

Στις ολοκληρωμένες απαντήσεις πραγματοποιήθηκε αναφορά των Μεγάλων Δυνάμεων και των Τουρκοαιγυπτίων και των αρχηγών τους. Στις ελλιπείς απαντήσεις πραγματοποιήθηκε αναφορά των Μεγάλων Δυνάμεων και των Τουρκοαιγυπτίων.

Στην 5^η ερώτηση οι απαντήσεις κατηγοριοποιήθηκαν σε ολοκληρωμένες και ελλιπείς. Καταγράφηκαν δέκα τέσσερις (14/20) ολοκληρωμένες και τέσσερις ελλιπείς (4/20) απαντήσεις.

Στις ολοκληρωμένες απαντήσεις πραγματοποιήθηκε αναφορά της ανεξαρτησίας της Ελλάδας και της ολοσχερούς καταστροφής του τουρκοαιγυπτιακού στόλου. Στις ελλιπείς απαντήσεις πραγματοποιήθηκε αναφορά μόνο της απελευθέρωσης της Ελλάδας.

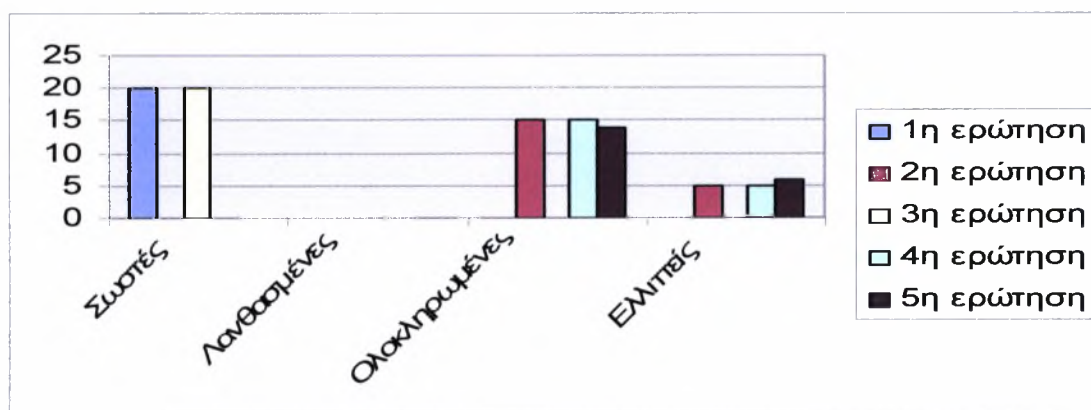

Στη συνέχεια παρουσιάζονται σε συγκεντρωτικό πίνακα τα αποτελέσματα του τελικού ερωτηματολογίου της πειραματικής ομάδας.

Ερωτήσεις	Σωστές απαντήσεις	Λανθασμένες απαντήσεις	Ολοκληρωμένες απαντήσεις	Ελλιπείς απαντήσεις
1 ^η	20	-	-	-
2 ^η	-	-	15	5
3 ^η	20	-	-	-
4 ^η	-	-	15	5
5 ^η	-	-	14	6

(Ο συνολικός αριθμός μαθητών/ριών της τάξης ήταν 20)

Στη συνέχεια παρουσιάζεται διάγραμμα των αποτελεσμάτων του τελικού ερωτηματολογίου της πειραματικής ομάδας.

Από τη μελέτη των δεδομένων του τελικού ερωτηματολογίου προκύπτει ότι οι μαθητές/ριες, οι οποίοι διδάχθηκαν τη Ναυμαχία του Ναβαρίνου με τη χρήση των ΤΠΕ, κατανόησαν το ιστορικό γεγονός σε ικανοποιητικό βαθμό, ανακάλεσαν και κατέγραψαν σωστά τις ζητούμενες πληροφορίες.

3.4. Σύγκριση μαθησιακών αποτελεσμάτων παραδοσιακής διδασκαλίας και διδασκαλίας με ΤΠΕ

Από τη σύγκριση των μαθησιακών αποτελεσμάτων των μαθητών/ριών που διδάχθηκαν τη Ναυμαχία του Ναβαρίνου με τον παραδοσιακό τρόπο και των μαθητών/ριών διδάχθηκαν το ίδιο ιστορικό γεγονός με τη χρήση των ΤΠΕ διαπιστώθηκε μεγάλη διαφορά μεταξύ τους.

Από τη σύγκριση των νοητικών χαρτών των δύο ομάδων (πειραματικής, ελέγχου) οι μαθητές/ριες που διδάχθηκαν το ιστορικό γεγονός με τον παραδοσιακό τρόπο δεν κατάφεραν να συμπληρώσουν όλα τα πλαίσια του νοητικού χάρτη. Καταγράφηκαν ελάχιστες σωστές αναφορές σε σχέση με τα στοιχεία που συνθέτουν το συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός και αρκετές λανθασμένες αναφορές. Παράλληλα στους περισσότερους νοητικούς χάρτες δεν καταγράφηκαν βασικά στοιχεία του ιστορικού γεγονότος.

Αντίθετα οι μαθητές/ριες, οι οποίοι διδάχθηκαν το ιστορικό γεγονός με τη χρήση των ΤΠΕ κατάφεραν να συμπληρώσουν όλα τα πλαίσια του νοητικού χάρτη. Καταγράφηκε μεγάλος αριθμός σωστών αναφορών σε σχέση με τα στοιχεία που συνθέτουν το συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός. Μόνο σε τρεις κατηγορίες δεν παρουσιάστηκαν αναφορές σε όλους τους νοητικούς χάρτες, ο αριθμός των οποίων ήταν περιορισμένος.

Από τη σύγκριση του τελικού ερωτηματολογίου των δύο ομάδων προκύπτει ότι οι μαθητές/ριες, οι οποίοι διδάχθηκαν το ιστορικό γεγονός με τον παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας, δεν το κατανόησαν σε ικανοποιητικό βαθμό και δεν κατάφεραν να ανακαλέσουν και να καταγράψουν τις ζητούμενες πληροφορίες.

Αντίθετα οι μαθητές/ριες, οι οποίοι διδάχθηκαν το ιστορικό γεγονός με τη χρήση των ΤΠΕ, το κατανόησαν σε ικανοποιητικό βαθμό, ανακάλεσαν και κατέγραψαν σωστά τις ζητούμενες πληροφορίες.

3.5. Μεταβολές της στάσης των μαθητών/ριών για το διδακτικό αντικείμενο της Ιστορίας

Για την αξιολόγηση των στάσεων και των αντιλήψεων των μαθητών/ριών σε σχέση με τη διδακτική παρέμβαση και τις δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν, χρησιμοποιήθηκε το Ερωτηματολόγιο Ικανοποίησης (Παρ.10) Το ερωτηματολόγιο περιελάμβανε έξι ερωτήσεις πολλαπλών επιλογών σε τετράβαθμη και πεντάβαθμη κλίμακα (MacRae, 1995).

Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τη μελέτη των δεδομένων ανά κατηγορία ερωτήσεων:

↓ Σε σχέση με τη χρήση Η/Υ καταγράφηκαν δέκα πέντε (15/20) επιλογές *Πάρα πολύ*, δύο (2/20) *Πολύ* και τρεις (3/20) *Αρκετά*.

Από τις απαντήσεις παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο μέρος του συνόλου των μαθητών/ριών της τάξης (15 /20) ικανοποιήθηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό από τη χρήση του Η/Υ στη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας. Συνυπολογίζοντας τις απαντήσεις που αντιστοιχούν σε μεγάλο και μέτριο βαθμό ικανοποίησης (2 και 3 αντίστοιχα) παρατηρούμε ότι ο βαθμός ικανοποίησης στην πεντάβαθμη κλίμακα που χρησιμοποιήθηκε κυμαίνεται από τον υψηλότερο μέχρι τον μέτριο βαθμό, ενώ τα μεγαλύτερα ποσοστά παρουσιάζονται στο μέγιστο βαθμό.

✦ Σε σχέση με την ευχρηστία του λογισμικού καταγράφηκαν δέκα επιλογές (10/20) *Πάρα πολύ*, πέντε (5/20) *Πολύ* και πέντε (5/20) *Αρκετά*.

Από το συνολικό αριθμό μαθητών/ριών της τάξης παρατηρούμε ότι περίπου οι μισοί (10/20) θεώρησαν πάρα πολύ εύκολη τη χρήση του λογισμικού που χρησιμοποιήθηκε κατά την έναρξη της διδακτικής παρέμβασης. Υπολογίζοντας και τις απαντήσεις που δηλώνουν πολύ μεγάλο και μέτριο βαθμό ευκολίας (5 και 5 αντίστοιχα), διαπιστώνουμε ότι ο μεγαλύτερος αριθμός μαθητών/ριών θεώρησε εύκολη τη χρήση του λογισμικού. Η πλοήγηση στο λογισμικό ('21Ev Πλω) δεν απαιτεί υψηλού επιπέδου γνώσεις χειρισμού Η/Υ, γεγονός που διευκολύνει τον/ην χρήστη.

✦ Σε σχέση με την εργασία σε ομάδες καταγράφηκαν δέκα τρεις απαντήσεις με την επιλογή *Ενδιαφέρουσα* (13/20), έξι με την επιλογή *Εύκολη* (6/20) και μόνο μία (1/20) επιλογή *Κουραστική*.

Στην επιλογή *Άλλο τι*; καταγράφηκαν δύο συμπληρωματικές απαντήσεις. Στις δύο αυτές περιπτώσεις η αρχική επιλογή ήταν *Εύκολη* και συμπληρωματικά στην εν

λόγω επιλογή η μία απάντηση που δόθηκε ήταν: «Μου άρεσε πάρα πολύ το μάθημα και το διασκέδασα πολύ» και η άλλη «Μου άρεσε πάρα πολύ».

Ο μεγαλύτερος αριθμός μαθητών/ριών από το σύνολο της τάξης θεώρησε την εργασία σε ομάδες *ενδιαφέρουσα* (13/20), γεγονός που υποδεικνύει την θετική στάση τους απέναντι στον νέο τρόπο εργασίας (ομαδοσυνεργατική) καθώς και στο νέο μαθησιακό περιβάλλον γενικότερα το οποίο στηρίζεται στις σύγχρονες παιδαγωγικές αρχές σε συνδυασμό με τις ΤΠΕ. Οι έξι απαντήσεις με την επιλογή *Εύκολη* υποδεικνύουν έμμεσα τη θετική στάση απέναντι στο συγκεκριμένο τρόπο εργασίας και παράλληλα αφήνουν να διαφανεί η προσαρμοστικότητα των μαθητών/ριών στο συγκεκριμένο τρόπο εργασίας.

✦ Σε σχέση με τις δραστηριότητες στα φύλλα εργασίας καταγράφηκαν έντεκα απαντήσεις (11/20) με την επιλογή *Ενδιαφέρουσες*, οχτώ (8/20) με την επιλογή *Εύκολες* και μία (1/20) με την επιλογή *Δύσκολες*.

Η επιλογή *Ενδιαφέρουσες* υποδεικνύει έμμεσα ότι παρόλο που οι μαθητές/ριες της τάξης δεν είχαν εργαστεί με ανάλογο τρόπο, τα συνοδευτικά φύλλα εργασίας που χρησιμοποίησαν κέντρισαν το ενδιαφέρον τους. Παράλληλα το γεγονός ότι η συγκεκριμένη επιλογή πραγματοποιήθηκε σε ποσοστό 50% από το συνολικό αριθμό των μελών της τάξης ενισχύει την αντίληψη ότι οι δραστηριότητες που επιλέχθηκαν συνέβαλαν θετικά προσελκύοντας τους/ις μαθητές/ριες και εξασφαλίζοντας την ενεργό συμμετοχή τους.

Η επιλογή *Εύκολες*, η οποία επί του συνολικού αριθμού της τάξης αντιστοιχεί στο 1/3 περίπου, αν συνδυαστεί με την προηγούμενη επιλογή παρατηρούμε ότι μεγαλύτερος αριθμός των μαθητών/ριών θεώρησε τις δραστηριότητες περιορισμένης δυσκολίας, γεγονός που αποδεικνύεται και από τη μελέτη των απαντήσεων στις εν λόγω δραστηριότητες.

✦ Σε σχέση με τη συχνότητα χρήσης του Η/Υ στο μάθημα της Ιστορίας καταγράφηκαν δέκα οχτώ επιλογές (18/20), σύμφωνα με τις οποίες οι μαθητές/ριες επιθυμούν την πραγματοποίηση του μαθήματος με τη χρήση των ΤΠΕ *μία φορά την εβδομάδα* και τέσσερις επιλογές (2/20) *μία φορά το μήνα*.

✦ Σε σχέση με τις δραστηριότητες που χρησιμοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της διδακτικής παρέμβασης, επτά (7/20) μαθητές/ριες επέλεξαν το *διαδίκτυο*, έξι (6/20) μαθητές/ριες επέλεξαν το *λογισμικό*, ένας/μία (1/20) τη χρήση του *κειμενογράφου*, πέντε

(5/20) επέλεξαν το νοητικό χάρτη και ένας/μία (1/20) τις ερωτήσεις που περιείχε το φύλλο εργασίας.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου ικανοποίησης σε συγκεντρωτικό πίνακα.

Ερωτήσεις	Πάρα πολύ/ Εύκολη/ Μία φορά την εβδομάδα Διαδίκτυο	Πολύ/ Δύσκολη/ Μία φορά το μήνα/ Νοητικός χάρτης	Αρκετά/ Ενδιαφέρουσα Δύο-τρεις φορές το χρόνο/ Λογισμικό	Ελάχιστα/ Κουραστική Τέσσερις- πέντε φορές το χρόνο/ Κειμενογράφος	Καθόλου Άλλο τι; Σπάνια / Φύλλα εργασίας
Χρήση Η/Υ	15	3	2	-	-
Ευχρηστία Λογισμικού	10	5	5	-	-
Εργασία ομάδες	6	-	13	1	-
Φύλλα εργασίας	8	-	11	1	-
Ευχρότητα Η/Υ	18	2	-	-	-
Δρστηριότητες	7	5	6	1	1

(Ο συνολικός αριθμός μαθητών/ριών της τάξης ήταν 20)

3.5. Παρατηρήσεις και απόψεις του εκπαιδευτικού για το μαθησιακό περιβάλλον

Κατά τη διάρκεια της διδακτικής παρέμβασης ο εκπαιδευτικός- υπεύθυνος της τάξης παρευρισκόταν ως παρατηρητής. Η διδακτική παρέμβαση διήρκησε τρία διδακτικά δίωρα, όπως έχει προαναφερθεί, για τα οποία ο εκπαιδευτικός- υπεύθυνος συμπλήρωσε ένα φύλλο παρατήρησης για κάθε διδακτικό δίωρο (Παρ. 11, 12 & 13). Τα φύλλα παρατήρησης είχαν σχεδιασθεί από την εκπαιδευτικό που πραγματοποιούσε την

παρέμβαση (Cohen & Manion, 1997). Κάθε φύλλο παρατήρησης περιλάμβανε ερωτήσεις πολλαπλών επιλογών σε τρίβαθμη, τετράβαθμη και πεντάβαθμη κλίμακα (MacRae, 1995), οι οποίες αναφέρονταν στα «χαρακτηριστικά» του μαθησιακού περιβάλλοντος και της χρησιμοποιουμένης ιστορικής πηγής.

↓ Σχετικά με το πρώτο διδακτικό δίωρο στο οποίο χρησιμοποιήθηκε το λογισμικό ('21Εν Πλω), σύμφωνα με την άποψη του εκπαιδευτικού – υπεύθυνου της τάξης η συνεργασία ανάμεσα στα μέλη των ομάδων ήταν *καλή*. Οι μαθητές/ριες χρησιμοποίησαν *πολύ* τις οδηγίες χρήσεως για να πλοηγηθούν στο λογισμικό και πλοηγήθηκαν με *ικανοποιητικό* τρόπο. Κατά τη συμπλήρωση του φύλλου εργασίας παρουσιάστηκαν *ελάχιστες* δυσκολίες και χρειάστηκε *μέτριος* χρόνος για τη συμπλήρωσή του. Το επίπεδο θορύβου κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας ήταν *μέτριο* και το ενδιαφέρον των μαθητών/ριών κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας ήταν *υψηλό*.

↓ Σχετικά με το δεύτερο διδακτικό δίωρο στο οποίο χρησιμοποιήθηκαν τα κείμενα από την 'Ιστορία του Ελληνικού Έθνους' σύμφωνα με την άποψη του εκπαιδευτικού – υπεύθυνου της τάξης η συνεργασία ανάμεσα στα μέλη των ομάδων ήταν *πολύ καλή*. Οι μαθητές/ριες ολοκλήρωσαν τη δραστηριότητα στο (Word) με *ικανοποιητικό* τρόπο και χρειάστηκαν *ελάχιστο* χρόνο για να πραγματοποιήσουν τη λογική οργάνωση των κειμένων. Το επίπεδο θορύβου κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας ήταν *μέτριο* και το ενδιαφέρον των μαθητών/ριών κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας ήταν *υψηλό*.

↓ Σχετικά με το τρίτο διδακτικό δίωρο στο οποίο χρησιμοποιήθηκαν ηλεκτρονικές διευθύνσεις ιστορικού περιεχομένου (διαδίκτυο) σύμφωνα με την άποψη του εκπαιδευτικού – υπεύθυνου της τάξης η συνεργασία ανάμεσα στα μέλη των ομάδων ήταν *πολύ καλή*. Οι μαθητές/ριες χρησιμοποίησαν *πολύ* τις οδηγίες χρήσεως για να πλοηγηθούν στο διαδίκτυο και πλοηγήθηκαν με *ικανοποιητικό* τρόπο. Κατά τη συμπλήρωση του φύλλου εργασίας (νοητικός χάρτης) παρουσιάστηκαν *ελάχιστες* δυσκολίες και χρειάστηκε *μέτριος* χρόνος για τη συμπλήρωσή του. Το επίπεδο θορύβου κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας ήταν *μέτριο* και το ενδιαφέρον των μαθητών/ριών κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας ήταν *υψηλό*.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα αποτελέσματα από τα φύλλα (1,2,3) παρατήρησης που συμπλήρωσε ο εκπαιδευτικός-υπεύθυνος της τάξης σε συγκεντρωτικό πίνακα.

Ερωτήσεις	1^ο δίωρο	2^ο δίωρο	3^ο δίωρο
<i>Συνεργασία</i>	καλή	πολύ καλή	πολύ καλή
<i>Οδηγίες χρήσεως</i>	πολύ	-	πολύ
<i>Πλοήγηση λογισμικό</i>	ικανοποιητική	-	-
<i>Φύλλο εργασίας</i>	ελάχιστες δυσκολίες	-	ελάχιστες δυσκολίες
<i>Χρόνος εργασίας</i>	μέτριος	μέτριος	μέτριος
<i>Επίπεδο θορύβου</i>	μέτριο	μέτριο	μέτριο
<i>Ενδιαφέρον μαθητών/ριών</i>	υψηλό	υψηλό	υψηλό
<i>Δραστηριότητα Word</i>	-	ικανοποιητικά	-
<i>Λογική οργάνωση κειμένων</i>	-	ελάχιστες δυσκολίες	-
<i>Πλοήγηση διαδίκτυο</i>	-	-	ικανοποιητική

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η έρευνα που διεξήγαμε στηρίχθηκε στο σχεδιασμό και την πραγματοποίηση μίας εναλλακτικής πρότασης διδασκαλίας του ιστορικού γεγονότος της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου με βάση τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος με ποικιλία αναπαραστάσεων για να διευκολυνθεί η διαδικασία πρόσληψης της ιστορικής γνώσης. Η παροχή πληροφοριών από διαφορετικές πηγές και μέσα παρέχει τη δυνατότητα στο μαθητή/ρια να δημιουργήσει γνωστικές διαδρομές και ευνοεί την απόκτηση δεξιοτήτων για την οικοδόμηση της ιστορικής γνώσης και την επίτευξη καλύτερων μαθησιακών αποτελεσμάτων (Μονιότ, 2002). Ο σχεδιασμός της διδασκαλίας της συγκεκριμένης ιστορικής θεματικής ενότητας με την υποστήριξη των ΤΠΕ έγινε σύμφωνα με τους στόχους του ΔΕΠΠΣ (2002), του ΑΠΣ (2002) και των νέων βιβλίων της Ιστορίας για τη ΣΤ΄ τάξη του Δημοτικού Σχολείου.

Αποτελεί μια διδακτική πρόταση η οποία μπορεί να αξιοποιηθεί από τους/τις εκπαιδευτικούς για να προσεγγίσουν τη συγκεκριμένη ενότητα όπως υποδεικνύουν οι δραστηριότητες των νέων βιβλίων.

Τα συμπεράσματα της έρευνας μας δείχνουν ότι η παραδοσιακή διδακτική μεθοδολογία που ακολουθείται δεν επαρκεί για να αποκτήσουν οι μαθητές/ριες της ΣΤ΄ τάξης δυνατότητα κατανόησης και κριτικής πρόσληψης της ιστορικής γνώσης. Η παραδοσιακή διδασκαλία στηρίζεται κατά κύριο λόγο στην αναπαραστάση του παρελθόντος μέσα από αφηγηματικά κείμενα. Το πλήθος των γεγονότων και των λεπτομερειών με τις οποίες έρχονται συχνά αντιμέτωποι οι μαθητές/ριες σε συνδυασμό με την αφηγηματική διδασκαλία οδηγούν στην αποσπασματική εκμάθηση και στην αφομοίωση έτοιμων ερμηνειών (Δημαράκη, 2000, Κάββουρα, 2004). Συνεπώς θα πρέπει να σχεδιάζονται και να εφαρμόζονται εναλλακτικές μέθοδοι διδασκαλίας που θα καλλιεργούν την ιστορική σκέψη και κατανόηση.

Προς την κατεύθυνση αυτή η συμβολή των ΤΠΕ είναι καθοριστικής σημασίας. Στο νέο μαθησιακό περιβάλλον ο/η εκπαιδευτικός θα έχει τη δυνατότητα να αξιοποιήσει τη σύγχρονη τεχνολογία, τον υπολογιστή και τα περιβάλλοντα πολυμέσων, για να εμπλουτίσει τη διδακτική του πράξη και να επιτύχει την ενεργό συμμετοχή των μαθητών/ριών στη μαθησιακή διαδικασία. Η διδασκαλία που πραγματοποιείται σε

συνεργατικό περιβάλλον με την υποστήριξη των ΤΠΕ οδηγεί στην επίτευξη γνωστικών και κοινωνικών δεξιοτήτων (Σολομωνίδου, 2003).

Η χρήση λογισμικών (ανοιχτού και κλειστού τύπου) στο γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας είναι απαραίτητο να συνοδεύεται με κατάλληλα σχεδιασμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες που θα υποστηρίζουν το κειμενικό και οπτικοακουστικό υλικό και θα ενισχύουν την ανάπτυξη ιστορικών δεξιοτήτων. Η χρήση εκπαιδευτικού υλικού, το οποίο επιτρέπει αλληλεπίδραση με τον/ην χρήστη/ρια, προϋποθέτει την ενεργό συμμετοχή του/της και καλλιεργεί την κριτική σκέψη (Πιορουλίου & Κυνίγος, 2003). Η αλλαγή της διδακτικής μεθοδολογίας, από την αφηγηματική παράθεση στην αναζήτηση ιστορικών πληροφοριών, κάνει το μάθημα πιο ζωντανό και ελκυστικό. Οι μαθητές/ριες που διδάσκονται με την υποστήριξη των ΤΠΕ αποκτούν θετική στάση απέναντι στο γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας (Αλεξανδράτος, κ.ά., 2004).

Οι ΤΠΕ παρέχουν τη δυνατότητα προσέγγισης ιστορικών πηγών των οποίων η χρήση συμβάλλει στην προσέγγιση του παρελθόντος με συστηματικό και ενεργητικό τρόπο (Bourdillon, 2003) και στην αθροιστική και συγκριτική συγκρότηση των επιμέρους πεδίων της ιστορικής γνώσης (Κόκκινος, 1998).

Στηριζόμενοι στα αποτελέσματα της ερευνητικής μας παρέμβασης θεωρούμε ότι συνδυασμός λογισμικών, ιστορικών κειμένων, διαδικτύου και συνοδευτικών κατάλληλων δραστηριοτήτων βοηθούν τους/ις μαθητές/ριες να κατακτήσουν την ιστορική γνώση, να ασκηθούν στην αυτενεργό έρευνα και στην κριτική αντιμετώπιση και αξιολόγηση των ιστορικών πηγών.

Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων προκύπτει ότι η διδακτική παρέμβαση που πραγματοποιήσαμε στο μάθημα της Ιστορίας και στην ενότητα «Ναυμαχία του Ναβαρίνου» υπήρξε επιτυχημένη.

Στη διδακτική παρέμβαση που πραγματοποιήσαμε δεν παρουσιάστηκαν προβλήματα κατά τη μαθησιακή διαδικασία. Οι μαθητές/ριες αντιμετώπισαν με ενθουσιασμό την ένταξη των ΤΠΕ στο μάθημα της Ιστορίας. Αλληλεπίδρασαν με το λογισμικό ('21 Εν Πλω) με αποτελεσματικό τρόπο και επεξεργάστηκαν τα ιστορικά κείμενα με ικανοποιητικό τρόπο. Πλοηγήθηκαν με ευκολία στο διαδίκτυο και χρησιμοποίησαν τις παρεχόμενες ηλεκτρονικές διευθύνσεις ιστορικού περιεχομένου. Αξιοποίησαν τις ιστορικές πηγές για να ολοκληρώσουν τις δραστηριότητες και απέκτησαν ικανότητες συσχετισμού και σύνδεσης των στοιχείων που συνθέτουν το

συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός. Ενεπλάκησαν ενεργά, ανέλαβαν πρωτοβουλίες και ανέπτυξαν δεξιότητες επικοινωνίας και συνεργασίας.

Για τους λόγους αυτούς κρίνεται απαραίτητη η συστηματική έρευνα και εφαρμογή ανάλογων μεθοδολογικών προσεγγίσεων για την αποτελεσματική διδασκαλία της Ιστορίας η οποία θα δίνει έμφαση τόσο στις δηλωτικές γνώσεις όσο και στις διαδικαστικές. Οι προσεγγίσεις αυτές θα αποτελέσουν ένα νέο πλαίσιο για τη μετατόπιση της διδασκαλίας από την ουδέτερη μετάδοση της γνώσης στη διασφάλιση της ικανότητας ενεργητικής αναζήτησης μέσω της εκμάθησης του εννοιολογικού κώδικα και των μεθοδολογικών πρακτικών της ιστορικής επιστήμης. Απώτερος στόχος είναι να συγκροτήσουν οι μαθητές/ριες σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο την ιστορική τους κουλτούρα, αναγκαία προϋπόθεση για έναν υπεύθυνο, ενεργό και ενημερωμένο πολίτη (Κόκκινος,1998).

Η συγκεκριμένη έρευνα που πραγματοποιήσαμε παρέχει πληροφορίες για τον τρόπο με τον οποίο οι μαθητές/ριες της ΣΤ΄ τάξης του Δημοτικού κατανοούν και ανακαλούν ένα ιστορικό γεγονός και για τον τρόπο που χειρίζονται τις ιστορικές πηγές. Τα μαθησιακά αποτελέσματα που επιτεύχθηκαν από την πειραματική ομάδα, στην οποία πραγματοποιήθηκε διδασκαλία με τη χρήση των ΤΠΕ, καθώς και η ορατή διαφορά των συγκεκριμένων αποτελεσμάτων σε σχέση με εκείνα της ομάδας ελέγχου, στην οποία πραγματοποιήθηκε παραδοσιακή διδασκαλία, επαληθεύουν την υπόθεσή μας.

Μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί σε μεγαλύτερο δείγμα μαθητών/ριών στο ίδιο ή σε διαφορετικό ιστορικό γεγονός, αξιοποιώντας παράλληλα τις ιστορικές πηγές και τις δραστηριότητες που χρησιμοποιήθηκαν στην εν λόγω έρευνα. Η επιλογή του δείγματος θα μπορούσε να προέρχεται από διαφορετικές σχολικές μονάδες (κέντρο, προάστια) της ίδιας ή διαφορετικών πόλεων ή και από περιοχές διαφορετικού τύπου περιοχές (αστική, ημιαστική, αγροτική) για να δημιουργηθεί πληρέστερη εικόνα του τρόπου κατανόησης των ιστορικών γεγονότων κατά σχολική μονάδα και κατά περιοχή.

Ευελπιστούμε ότι η έρευνα που πραγματοποιήσαμε θα αποτελέσει ενδιαφέρον βοήθημα σε όσους και όσες επιθυμούν να ασχοληθούν με τη διδακτική προσέγγιση ιστορικών γεγονότων σε σύγχρονα περιβάλλοντα μάθησης με την υποστήριξη των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΑΡΧΙΚΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Σε παρακαλούμε να απαντήσεις στις παρακάτω ερωτήσεις.

1^η Ερώτηση:

Πότε υπογράφηκε η Ιουλιανή συνθήκη;

.....

2^η Ερώτηση:

Τι αναφέρει η Ιουλιανή συνθήκη;

.....

.....

.....

.....

3^η Ερώτηση:

Πότε έγινε η ναυμαχία του Ναβαρίνου;

.....

4^η Ερώτηση:

Ποιες ήταν οι αντίπαλες δυνάμεις στη ναυμαχία του Ναβαρίνου;

.....

.....

.....

5^η Ερώτηση:

Για ποιο λόγο η ναυμαχία του Ναβαρίνου θεωρήθηκε σημαντική για τον αγώνα των Ελλήνων;

.....

.....

.....

Σε ευχαριστούμε για τη συμμετοχή σου.

ΟΔΗΓΙΕΣ ΧΡΗΣΗΣ ΤΟΥ ΛΟΓΙΣΜΙΚΟΥ

- 1) Για να ανοίξει το λογισμικό πατήστε αριστερό κλικ με το ποντίκι πρώτα στο εικονίδιο “ **Νέος χρήστης** ” και μετά στο εικονίδιο “ **ΟΚ** ”.
- 2) Στη συνέχεια πατήστε αριστερό κλικ με το ποντίκι στο εικονίδιο “**Ευρετήριο**”.
- 3) Μετά πρέπει να επιλέξετε με αριστερό κλικ το γράμμα **N**, βρείτε το **Ναβαρίνο** και επιλέξτε το **Ναβαρίνο (Ναυμαχία) (1827)**.
- 4) Όταν ολοκληρωθεί η αφήγηση επιστρέψτε στην αρχική οθόνη κάνοντας αριστερό κλικ στο αριστερό βελάκι που υπάρχει στο κάτω μέρος της οθόνης.
- 5) Για να απαντήσετε στις ερωτήσεις του **Φύλλου Εργασίας(1)** πρέπει να επιλέξετε από την αρχική οθόνη το εικονίδιο με τίτλο «**Ιστορικός Περίπλους**» και να επιλέξετε τη χρονολογία που αντιστοιχεί στη Ναυμαχία του Ναβαρίνου.
- 6) Στη συνέχεια θα εμφανιστεί μπροστά σας μια νέα εικονογραφημένη οθόνη που θα περιλαμβάνει αριθμούς (**1** μέχρι **6**), κάθε ένας από τους οποίους θα αντιστοιχεί σε ένα τμήμα από την περιγραφή της ναυμαχίας και από τα στοιχεία που συνθέτουν το συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός.
- 7) Αρχικά πρέπει να επιλέξετε έναν αριθμό και στη συνέχεια να επιλέξετε το εικονίδιο που έχει το σχήμα βιβλίου και βρίσκεται στο κάτω μέρος της οθόνης στη δεξιά πλευρά, για να παρουσιαστεί το κείμενο που αντιστοιχεί στο συγκεκριμένο αριθμό.
- 8) Η ίδια διαδικασία πρέπει να επαναληφθεί για όλους τους αριθμούς που περιλαμβάνει η οθόνη ((**1** μέχρι **6**).
- 9) Στην περίπτωση που κάποια ερώτηση δεν περιλαμβάνεται στα κείμενα που αντιστοιχούν στους αριθμούς πρέπει να επιστρέψετε στην αρχική οθόνη και να επιλέξετε “**Ευρετήριο**”, το γράμμα **N**, **Ναβαρίνο (Ναυμαχία) (1827)**.
- 10) Για να παρουσιαστούν στην οθόνη σας τα κείμενα που αντιστοιχούν στη αφήγηση πρέπει να επιλέξετε το εικονίδιο που έχει το σχήμα βιβλίου και βρίσκεται στο κάτω μέρος της οθόνης στη δεξιά πλευρά και να αναζητήσετε τις απαντήσεις που υπολείπονται.
- 11).

Φύλλο Εργασίας 1

Μέλη ομάδας:

1).....2).....3).....

Οδηγία: Διαβάστε προσεκτικά τις ερωτήσεις και απαντήστε.

1^η Ερώτηση:

Πότε και από ποιους υπογράφηκε η Ιουλιανή σύμβαση (σύμβαση του Λονδίνου);

.....
.....
.....

2^η Ερώτηση:

Ποιοι είναι οι όροι της Ιουλιανής σύμβασης (σύμβασης του Λονδίνου);

.....
.....
.....
.....
.....

3^η Ερώτηση:

Πώς αντέδρασε ο Ιμπραήμ στους όρους της σύμβασης του Λονδίνου;

.....
.....
.....
.....
.....

4^η Ερώτηση:

Ποιοι ηγούνταν των Ευρωπαϊκών ναυτικών δυνάμεων;

.....
.....
.....

5^η Ερώτηση:

Με ποιο τρόπο οι Μεγάλες Δυνάμεις ανάγκασαν τους Τούρκους να δεχθούν τους όρους της σύμβασης;

.....
.....
.....

6^η Ερώτηση:

Πώς είχε παραταχθεί ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος;

.....
.....
.....
.....
.....

7^η Ερώτηση:

Από πόσα πλοία αποτελούνταν ο ευρωπαϊκός στόλος;

.....
.....
.....
.....

8^η Ερώτηση:

Ποιοι διοικούσαν τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο;

.....
.....

9^η Ερώτηση:

Πόσα πλοία αποτελούσαν τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο;

.....
.....

10^η Ερώτηση:

Πώς ξεκίνησε η ναυμαχία του Ναβαρίνου;

.....
.....
.....

11^η Ερώτηση:

Πότε έγινε η ναυμαχία του Ναβαρίνου;

.....

12^η Ερώτηση:

Ποιο ήταν το αποτέλεσμα της ναυμαχίας του Ναβαρίνου;

.....
.....

13^η Ερώτηση:

Ποια είναι η σημασία της ναυμαχίας του Ναβαρίνου για των αγώνα των Ελλήνων;

.....
.....

14^η Ερώτηση:

Πώς αντιμετώπισαν το αποτέλεσμα της ναυμαχίας οι Μεγάλες Δυνάμεις;

.....
.....
.....
.....

Ναυμαχία Ναβαρίνου

Μέλη Ομάδας: 1) .....2) .....3).....

Οδηγία: Αφού διαβάσετε προσεχτικά τα κείμενα που ακολουθούν, στη συνέχεια να τα βάλετε σε σειρά, ώστε να παρουσιάζουν τα γεγονότα που συνδέονται με τη ναυμαχία του Ναβαρίνου.

(Αρίθμηση: κείμενο 1, κείμενο 2, ... κείμενο 6).

Κείμενο ....

Στις 13 Σεπτεμβρίου 1827 ο Ιμπραήμ κάλεσε τον Κόδριγκτον και τον Δεριγνί. Οι δύο ναύαρχοι του ανακοίνωσαν την απόφαση των συμμάχων να εμποδίσουν κάθε μετακίνηση πλοίων, στρατευμάτων και πολεμοφοδίων σε οποιοδήποτε μέρος της Ελλάδας. Ο Ιμπραήμ απάντησε ότι είχε οδηγίες να καταπνίξει και τις τελευταίες εστίες της Ελληνικής Επανάστασης και ότι περίμενε νέες οδηγίες σε είκοσι ημέρες περίπου. Δήλωσε ότι σε αυτό το χρονικό διάστημα θα συμμορφωνόταν με την επιθυμία των συμμάχων.

“Ιστορία του ελληνικού έθνους” (Νικόλαος Πετσάλης, σελ 467).

Κείμενο .....

Στις 5 Αυγούστου 1827 ο Κόδριγκτον και ο Δεριγνί, επικεφαλής των στολών της Αγγλίας και της Γαλλίας αντίστοιχα, έφτασαν στο Ναύπλιο, όπου ανήγγειλαν επίσημα τη συνθήκη του Λονδίνου στην ελληνική κυβέρνηση.... Οι όροι της συνθήκης απαιτούσαν την ανακωχή ανάμεσα στους Τούρκους και τους Έλληνες, την παραμονή της Ελλάδας ως φόρου υποτελής στο σουλτάνο και την απόκτηση της αυτονομίας της..... Δύο ημέρες αργότερα η κυβέρνηση καλούσε τους Έλληνες να συμμορφωθούν με τους όρους της συνθήκης.

“Ιστορία του ελληνικού έθνους” (Νικόλαος Πετσάλης, σελ 462-466).

Κείμενο .....

Όταν ο συμμαχικός στόλος μπήκε στο λιμάνι του Ναβαρίνου στις 8 Οκτωβρίου, γύρω στις 2 το μεσημέρι, η ατμόσφαιρα ήταν πολύ ηλεκτρισμένη. Οι τουρκοαιγύπτιοι επιτέθηκαν σε ένα πλοιάριο με αγγλικό πλήρωμα που τους συνέστησε να απομακρυνθούν και στη συνέχεια γενικεύτηκε ο κανονιοβολισμός. Η μάχη ήταν άγρια από όλες τις πλευρές. Στην αρχή η ναυμαχία διεξαγόταν μόνο από τα γαλλικά και τα αγγλικά πλοία και στη συνέχεια συμμετείχε ρωσικός στόλος και ο. Η ναυμαχία κράτησε τέσσερις ώρες, στις 6 το απόγευμα όλα είχαν τελειώσει.

“Ιστορία του ελληνικού έθνους” (Νικόλαος Πετσάλης, σελ 468).

Κείμενο .....

Στις 3 Οκτωβρίου 1827 τελείωσε η προθεσμία που είχε ζητήσει ο Ιμπραήμ. Στο διάστημα αυτό είχε φτάσει στο Ναβαρίνο και ο ρωσικός στόλος υπό την αρχηγία του Χέυδεν. Οι τρεις ναύαρχοι των συμμαχικών δυνάμεων απαιτούσαν με έγγραφο από τον Ιμπραήμ την άμεση κατάπαυση των εχθροπραξιών. Στη συνέχεια αποφάσισαν να μπουν στο λιμάνι του Ναβαρίνου, με σκοπό να αναγκάσουν τον Ιμπραήμ να δεχθεί τους όρους της συνθήκης του Λονδίνου.

“Ιστορία του ελληνικού έθνους” (Νικόλαος Πετσάλης, σελ 467).

Κείμενο....

Η χαρμόσυνη είδηση της νίκης του συμμαχικού στόλου πανηγυρίστηκε με μεγάλο ενθουσιασμό από τους Έλληνες που έβλεπαν να πλησιάζει η ημέρα της ελευθερίας τους. Με ενθουσιασμό επίσης χαιρετίστηκε η νίκη από του Ρώσους και του Γάλλους, αλλά αντίθετα η υποδοχή του νέου στην Αγγλία ήταν πολύ ψυχρή από τους κυβερνητικούς κύκλους και η κοινή γνώμη ήταν διχασμένη. Η αντίδραση της τουρκικής κυβέρνησης όταν πληροφορήθηκε το γεγονός ήταν οργή και απειλές, αλλά ευτυχώς δεν κατέληξε σε έκτροπα.

“Ιστορία του ελληνικού έθνους” (Νικόλαος Πετσάλης, σελ 469).

Κείμενο .....

Οι απώλειες του τουρκοαιγυπτιακού στόλου ήταν μεγάλες. Από τα 89 πλοία που διέθετε τα 60 είχαν καταστραφεί ολοκληρωτικά και υπολογίζεται ότι σκοτώθηκαν περίπου 6.000 άνδρες. Από τους συμμάχους σκοτώθηκαν και τραυματίστηκαν 650 άνδρες, αλλά κανένα πλοίο δεν βυθίστηκε, αλλά πολλά υπέστησαν ζημιές.

“Ιστορία του ελληνικού έθνους” (Νικόλαος Πετσάλης, σελ 468).

Φύλλο Εργασίας 2

Μέλη Ομάδας:

1).....2).....3).....

Οδηγία: Διαβάστε προσεχτικά τις ερωτήσεις και απαντήστε χρησιμοποιώντας τα κείμενα από την "Ιστορία του Ελληνικού Έθνους". Σε κάθε απάντηση πρέπει να αναφέρετε τον αριθμό του κειμένου από το οποίο την αντλήσατε.

1^η Ερώτηση

Ποιοι ανήγγειλαν τη συνθήκη του Λονδίνου στην ελληνική κυβέρνηση;

.....
 .....

Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο.....

2^η Ερώτηση

Πώς χαρακτηρίζετε τη συνθήκη για τους Έλληνες;

.....
 .....

Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο.....

3^η Ερώτηση

Ποια ήταν η αντίδραση της ελληνικής κυβέρνησης;

.....
 .....

Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο.....

4^η Ερώτηση

Τι περιλαμβάνει η απόφαση των ναυάρχων στον Ιμπραήμ;

.....
.....
.....

Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο.....

5^η Ερώτηση

Τι απάντησε ο Ιμπραήμ;

.....
.....
.....

Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο.....

6^η Ερώτηση

Ποιες είναι οι συμμαχικές δυνάμεις που απαιτούν από τον Ιμπραήμ την κατάπαυση των εχθροπραξιών;

.....
.....
.....

Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο.....

7^η Ερώτηση

Με ποιο τρόπο αποφάσισαν οι Μεγάλες Δυνάμεις να αναγκάσουν τον Ιμπραήμ να δεχθεί τους όρους της συνθήκης του Λονδίνου;

.....
.....
.....

Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο.....

8^η Ερώτηση

Πότε έγινε η ναυμαχία του Ναβαρίνου;

.....

Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο.....

9^η Ερώτηση

Ποιο γεγονός στάθηκε αφορμή για να αρχίσει η ναυμαχία;

.....

.....

.....

Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο.....

10^η Ερώτηση

Πόσες ώρες διήρκησε η ναυμαχία;

.....

.....

Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο.....

11^η Ερώτηση

Ποιες ήταν οι απώλειες του τουρκοαιγυπτιακού στόλου;

.....

.....

.....

Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο.....

12^η Ερώτηση

Ποιες ήταν οι απώλειες του συμμαχικού στόλου;

.....
.....

Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο.....

13^η Ερώτηση

Πώς δέχθηκαν οι Έλληνες τη νίκη των συμμάχων;

.....
.....

Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο.....

14^η Ερώτηση

Πώς αντιμετώπισαν οι συμμαχικές δυνάμεις το αποτέλεσμα της ναυμαχίας;

.....
.....
.....

Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο.....

15^η Ερώτηση

Πώς αντέδρασαν οι Τούρκοι όταν πληροφορήθηκαν το γεγονός;

.....
.....
.....

Από ποιο κείμενο βρήκατε την πληροφορία; Κείμενο.....

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

Ναυμαχία Ναβαρίνου

Hellenic History: <http://www.hellenichistory.gr/>

Επιλέγετε: "Η συγκρότηση του Ελληνικού Κράτους" και στην επόμενη ιστοσελίδα "Η ναυμαχία του Ναβαρίνου" και "Φωτογραφίες"(Πρωτότυπο Κείμενο Ιουλιανής Συνθήκης).

Greek History: <http://www.greekhistory.gr/>

Επιλέγετε: "Ιστορία" και στην επόμενη ιστοσελίδα "Επανάσταση 1821".

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού: <http://www.ime.gr/chronos/12/gr/index.html>

Επιλέγετε: "Η συγκρότηση του Ελληνικού Κράτους" και στην επόμενη ιστοσελίδα "Η ναυμαχία του Ναβαρίνου".

Εκπαιδευτική Πύλη του ΥΠΕΠΘ: www.e-yliko.sch.gr

Επιλέγετε: "Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος".

Βουλή των Ελλήνων: <http://www.parliament.gr/1821/>

Επιλέγετε: "Περιεχόμενα Ιστοσελίδας" και στη συνέχεια "Πολεμικά Γεγονότα" και "Στρατιωτικές Επιχειρήσεις".

Φύλλο εργασίας 3

έλη Ομάδας:

.....2).....3).....
ρησιμοποιήστε τις ηλεκτρονικές διευθύνσεις, για να αντλήσετε πληροφορίες και να
επιγράψετε τη ναυμαχία του Ναβαρίνου.

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΓΕΓΟΝΟΤΟΣ

↓
ΤΟΠΟΣ

↓
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ ΝΑΥΜΑΧΙΑΣ

↓
ΑΝΤΙΠΑΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

↓
ΣΥΜΠΛΟΚΗ και ΕΚΒΑΣΗ ΝΑΥΜΑΧΙΑΣ

↓
ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ (ΕΛΛΑΔΑ-ΕΥΡΩΠΗ)

ΤΕΛΙΚΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Σε παρακαλούμε να απαντήσεις στις παρακάτω ερωτήσεις.

1^η Ερώτηση:

Πότε υπογράφηκε η Ιουλιανή συνθήκη;

.....

2^η Ερώτηση:

Τι αναφέρει η Ιουλιανή συνθήκη;

.....
.....
.....
.....

3^η Ερώτηση:

Πότε έγινε η ναυμαχία του Ναβαρίνου;

.....

4^η Ερώτηση:

Ποιες ήταν οι αντίπαλες δυνάμεις στη ναυμαχία του Ναβαρίνου;

.....
.....
.....

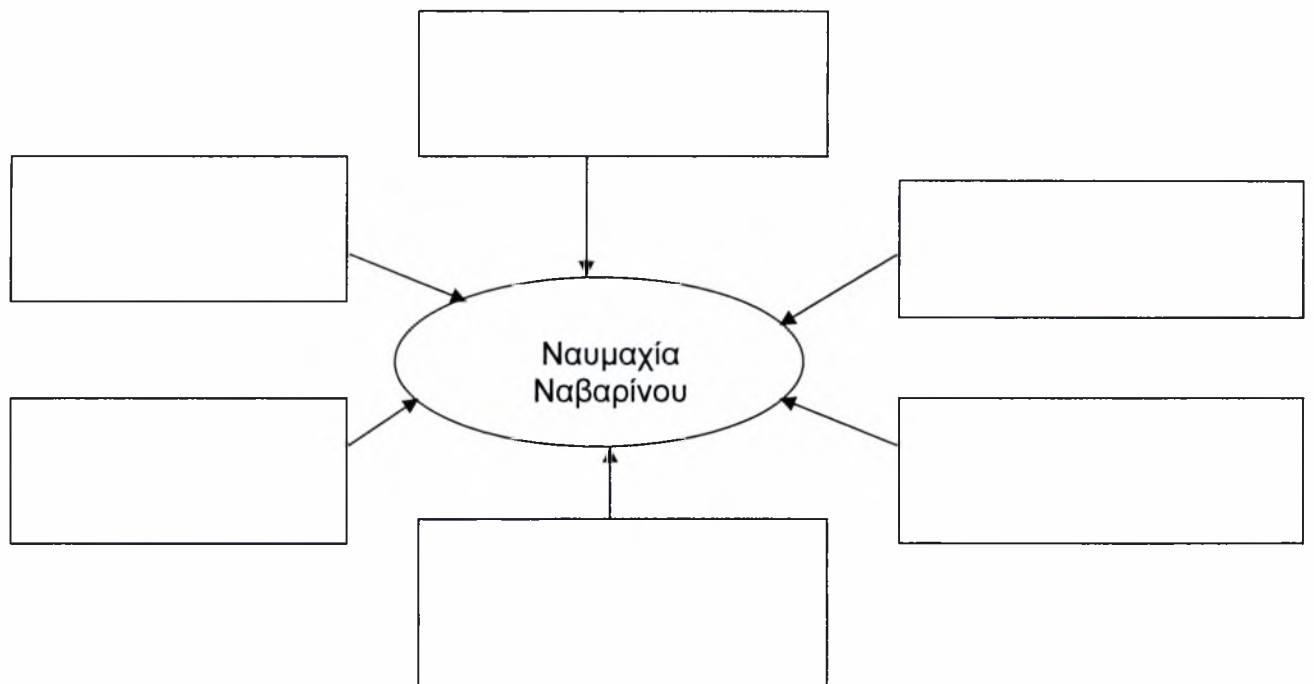
5^η Ερώτηση:

Για ποιο λόγο η ναυμαχία του Ναβαρίνου θεωρήθηκε σημαντική για τον αγώνα των Ελλήνων;

.....
.....
.....

Φύλλο Αξιολόγησης

Να συμπληρώσετε τα πλαίσια με τα πιο σημαντικά στοιχεία που παρουσιάζουν τη ναυμαχία του Ναβαρίνου.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗΣ

Αγαπητή μαθήτριά , αγαπητέ μαθητή,
 Σε παρακαλώ να διαβάσεις προσεχτικά τις ερωτήσεις και να συμπληρώσεις το ερωτηματολόγιο απαντώντας με ειλικρινή και αυθόρμητο τρόπο.
 Σε ευχαριστώ για τη συνεργασία σου.
 (Σημείωσε με ένα **X** την άποψή σου ή γράφοντας τις παρατηρήσεις σου)

Πόσο σου άρεσε το μάθημα με τη βοήθεια του υπολογιστή;

Πάρα πολύ Πολύ Αρκετά Ελάχιστα Καθόλου

Σου φάνηκε εύκολο στη χρήση του το λογισμικό ('21 Εν Πλω);

Πάρα πολύ Πολύ Αρκετά Ελάχιστα Καθόλου

Πώς σου φάνηκε η εργασία σε ομάδες κατά τη διάρκεια του μαθήματος;

Εύκολη Δύσκολη Ενδιαφέρουσα Κουραστική

Άλλο τι ; .....

Πώς σου φάνηκαν οι δραστηριότητες στα φυλλάδια εργασίας;

Εύκολες Δύσκολες Ενδιαφέρουσες Κουραστικές

Άλλο τι ; .....

Πόσο συχνά θα ήθελες να γίνεται το μάθημα της Ιστορίας στο εργαστήριο της Πληροφορικής ;

Μία φορά την εβδομάδα

Μία φορά το μήνα

Τέσσερις –πέντε φορές

Δύο – τρεις φορές το χρόνο

Σπάνια

Ποτέ

Ποια από τις δραστηριότητες που κάναμε σου άρεσε περισσότερο;

Η κατασκευή νοητικού χάρτη

Το λογισμικό ('21 Εν Πλω)

Η χρήση του κειμενογράφου (Word)

Οι δραστηριότητες στα φύλλα εργασίας

Η πλοήγηση στο διαδίκτυο

ΦΥΛΛΟ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ 1
(Λογισμικό)

Πώς ήταν η συνεργασία ανάμεσα στα μέλη των ομάδων;

Πολύ καλή Καλή Αρκετά καλή Μέτρια

Άλλο τι:.....

Χρησιμοποίησαν οι μαθητές/τριες τις οδηγίες χρήσεως για να πλοηγηθούν στο λογισμικό και να πραγματοποιήσουν τη δραστηριότητα;

Πάρα πολύ Πολύ Αρκετά Μέτρια Ελάχιστα

Οι μαθητές/τριες πλοηγήθηκαν στο λογισμικό με τρόπο:

Δύσκολο Εύκολο Ικανοποιητικό Άλλο τι; .....

.....

Παρουσιάστηκαν δυσκολίες κατά τη συμπλήρωση του φύλλου εργασίας;

Πολλές Αρκετές Ελάχιστες

Πόσο χρόνο χρειάστηκαν οι μαθητές/τριες για να συμπληρώσουν το φύλλο εργασίας;

Πάρα πολύ Πολύ Αρκετό Μέτριο Ελάχιστο

Το επίπεδο θορύβου κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας ήταν:

Υψηλό Μέτριο Ικανοποιητικό Χαμηλό

Άλλο τι:.....

Το ενδιαφέρον των μαθητών/ριών κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας ήταν:

Υψηλό Μέτριο Ικανοποιητικό Χαμηλό

ΦΥΛΛΟ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ 2
(Κείμενα)

Πώς ήταν η συνεργασία ανάμεσα στα μέλη των ομάδων;

Πολύ καλή Καλή Αρκετά καλή Μέτρια

Άλλο τι;.....

Οι μαθητές/τριες ολοκλήρωσαν τη δραστηριότητα στο(Word) με τρόπο:

Δύσκολο Εύκολο Ικανοποιητικό Άλλο τι; .....

.....

Παρουσιάστηκαν δυσκολίες κατά τη λογική οργάνωση των κειμένων;

Πολλές Αρκετές Ελάχιστες

Πόσο χρόνο χρειάστηκαν οι μαθητές/τριες για να συμπληρώσουν το φύλλο εργασίας;

Πάρα πολύ Πολύ Αρκετό Μέτριο Ελάχιστο

Το επίπεδο θορύβου κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας ήταν:

Υψηλό Μέτριο Ικανοποιητικό Χαμηλό

Άλλο τι;.....

Το ενδιαφέρον των μαθητών/ριών κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας ήταν:

Υψηλό Μέτριο Ικανοποιητικό Χαμηλό

ΦΥΛΛΟ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ 3
(Διαδίκτυο)

Πώς ήταν η συνεργασία ανάμεσα στα μέλη των ομάδων;

Πολύ καλή Καλή Αρκετά καλή Μέτρια

Άλλο τι:.....

Παρουσιάστηκαν δυσκολίες στην πλοήγηση στο διαδίκτυο;

Πολλές Αρκετές Ελάχιστες

Χρησιμοποίησαν οι μαθητές/τριες τις οδηγίες χρήσεως για να πλοηγηθούν στο διαδίκτυο;

Πάρα πολύ Πολύ Αρκετά Μέτρια Ελάχιστα

Παρουσιάστηκαν δυσκολίες κατά τη συμπλήρωση του φύλλου εργασίας;

Πολλές Αρκετές Ελάχιστες

Πόσο χρόνο χρειάστηκαν οι μαθητές/τριες για να συμπληρώσουν το φύλλο εργασίας;

Πάρα πολύ Πολύ Αρκετό Μέτριο Ελάχιστο

Το επίπεδο θορύβου κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας ήταν:

Υψηλό Μέτριο Ικανοποιητικό Χαμηλό

Άλλο τι:.....

Το ενδιαφέρον των μαθητών/ριών κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας ήταν:

Υψηλό Μέτριο Ικανοποιητικό Χαμηλό

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

- Bourdillon, H. (2003).** *Teaching History*. USA: Routledge
- Brown, G. and G. Yule, (1983).** *Discourse analysis*. Cambridge/London/New York: Cambridge University Press.
- Cohen, G., E., (1994).** Restructuring the classroom: conditions for productive small groups. *Review of Educational Research*, 64(1), 1-35
- Cohen, G., E., (1986).** *Designing Groupwork. Strategies for the Heterogeneous Classroom*. Teachers College, Columbia University New York and London. Teachers College Press
- Cohen, L. & Manion, L., (1994).** *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας* (μετάφρ. 1997). Αθήνα: Μεταίχμιο
- Co & hard, M. and M. Montgomery, eds., (1981).** *Studies in discourse analysis*. London: Routledge
- Dale, E., (1986).** *Audio-Visual Methods in Teaching*. New York: Holt
- Eisner, E., (1998).** *The role of discipline based art education in America's schools*. Los Angeles center for Education in the Arts.
- Halford, G. S. (1993).** *Children's Understanding: The Development of Mental Models*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum
- Hertz-Lazarowitz & Miller (1992).** *Interaction in the cooperative groups*. N.Y: Cambridge University Press
- Herl, H.E., Baker, E.L. & Neimi, D., (1996).** 'Construct validation of an approach to modeling cognitive structure of US history knowledge'. *Journal of Education Research*, 89, 4, 206-218
- Husbands, C. (1996).** *What is History teaching*. Open University Press, Buckingham.
- Iliopolou, I & Kynigos, C. (2003).** An exploratory learning environment in history teaching. *Proceedings of the 9th European Conference, Porto-Portugal, p. 412-1501*
- Jonassen, D.H., Reervers, T., Hong, N., Harvey, D. and Peterw, K. (1997).** 'Concept mapping as cognitive learning and assessment tools'. *Journal of Interactive Learning Research*, 8, 3-4, 289-308

- Jonassen, D.H. (2000).** *Computers as Mindtools for schools: Engaginng Critical Thinking*. Columbus, OH: Prentice-Hall.
- Kinchin, I.M., D.B., & Adams, A. (2000).** How a qualitative approach to concept analysis can be used to aid learning by illustrating patterns of conceptual development. *Educational Research*, 42(1), 43-57.
- Levstik, L.S & Barton, K.C., (1996).** “They still use some of they past”: Historical saliences in elementary children`s chronological thinking. *Journal of Curriculum Studies*, 28, 531-576
- Levstik, L.S & Barton, K.C., (2001).** *Doing History: Investigating With Children in Elementary and Middle Schools*. Second Edition. London: Lawrence Erlbaum Associates
- MacRae,S. (1995).** *Περιγραφή & Ερμηνεία Δεδομένων*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Mayer, R.E. & Sims V.K., (1994).** For whom is a picture worth a thousandwords? Extensions of the dual-coding theory of multimedia learning. *Journal of Educational Physhology*, 45, 36, 475-492
- Mazur, J. (1993).** *Interpretation and use of visuals in an interactive multimedia fiction program*. Unpublished doctoral dissertation, Cornell University, Ithana, New York, In *Doing History: Investigating With Children in Elementary and Middle Schools*. Second Edition. London: Lawrence Erlbaum Associates
- Moniot, H., (2002).** *Η Διδακτική της Ιστορίας*, μτφρ. Έφη Κάννερ.Αθήνα: Μεταίχμιο
- Novak, J.D. (1990).**Concept mapping: a useful tool for science education. *Journal of Research in Science Teaching*, 10, 923-949
- Novak, J.D. (1996).** ‘Concept mapping: a tool for improving science teaching and learning’. In Treagust, D.F., Dutt, R. and Fraser, B.J., (Eds) *Improving Teaching and Learning in Science and Mathematics*. London: Teachers College Press, pp.32-43
- Paivio, A. (1986).** *Mental Representations: A dual Coding Approach*. Oxford: Oxford University Press
- Rampton, B., & Roberts,C., &Leung, C., & Harris, R. (2002).** Methodology in the Analysis of Classroom Discourse. *Oxford University Press, Applied Linguistics 23/3*: 373-392
- Scardamalia,M. & Bereiter,C.,(1994).** Computer Support for Knowledge-Bulding Communities, *The Journal of the Learning Sciences*, 3(3), pp. 265-283.

Van Zele, E., & Lenaerts, J., & Wieme, W. (2004). Improving the usefulness of concept maps as a research tool for science education. *Journal of Science Education*, 26(9), 1043-1064.

Ελληνόγλωσση

Αβδελά, Ε., (1998). *Ιστορία και Σχολείο*. Αθήνα: Νήσος.

Αζέλης, Α.,(2004). Οι εικόνες ως ιστορικές πηγές για τη διδασκαλία της και εξέταση του σχολικού μαθήματος της Ιστορίας. Στο Κ. Αγγελάκος & Γ.Κόκκινος (επιμ.) *Η διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο και η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση πηγών*. Αθήνα: Μεταίχμιο, σσ.149-183.

Αλεξανδράτος, Γ & Κακαβάς, Χ. & Κομματάς, Ν. & Μιχοπούλου, Γ. & Ράπτη, Α. & Φορτούνη, (2004). «Εάλω η Πόλις»: Μια διδακτική παρέμβαση στο μάθημα της Ιστορίας. Στο Μ. Γρηγοριάδου & Α.Ράπτης & Σ.Βοσνιάδου & Χ.Κυνηγός (επιμ.), *Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση*, Πρακτικά 4^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή, Αθήνα 29 Σεπτεμβρίου – 3 Οκτωβρίου 2004, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα: Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών, τόμ. Β', σσ. 454-456

Ασδραχάς, Σ., (1996). «Εικόνες και Ιστορία», Ένα μάθημα Ιστορίας σε video, *περ. Φιλολογική*, ΠΕΦ, τχ 55

Γατσώτης, Π. (2004). Η διδακτική προσέγγιση της «Νέας Ιστορίας» με τη χρήση ιστοριογραφικών πηγών. Στο Κ. Αγγελάκος & Γ.Κόκκινος (επιμ.) *Η διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο και η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση πηγών*. Αθήνα: Μεταίχμιο, σσ. 133-148.

Γκίκα, Ε., (2002). Διδακτική αξιοποίηση του Διαδικτύου στο μάθημα της Ιστορίας. Στο Α. Δημητρακοπούλου (επιμ.), *Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση*, Πρακτικά 3^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή, Ρόδος 26-29 Σεπτεμβρίου, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Αθήνα: Καστανιώτης, τόμ. Α', σσ. 170-179

Γκίκα, Ε., (2004). Διδακτική αξιοποίηση του Διαδικτύου στο μάθημα της Ιστορίας. Στο Ι.Βλαχάβας & Β. Δαγδιλέλης & Γ. Ευαγγελίδης & Γ.Παπαδόπουλος & Μ.

Σατρατζέμη & Δ.Ψύλλος (επιμ.). *Οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας στην Ελληνική Εκπαίδευση: Απολογισμός και Προοπτικές*. Θεσσαλονίκη: Μηχανισμός Εκδόσεων Μακεδονίας

Δημαράκη, Ε., (2002). Δυναμικές αναπαραστάσεις για τη διερεύνηση στην Ιστορία, στο: Κυνηγός, Χ. & Δημαράκη, Ε. (επιμ.), *Νοητικά εργαλεία και Πληροφορικά Μέσα: Παιδαγωγική αξιοποίηση της Σύγχρονης Τεχνολογίας για τη Μετεξέλιξη της Εκπαιδευτικής Πρακτικής* σ.369-392, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα.

Δημητριάδης, Σ. & Μπάρμπας, Α. & Ψύλλος, Δ. & Πομπόρτσης, Α., (2004). Μετασχηματιστικές διεργασίες στο πλαίσιο εκπαίδευσης του παραδοσιακού σχολείου κατά την εισαγωγή των Τεχνολογιών Πληροφορίας & Επικοινωνιών. Στο Μ. Γρηγοριάδου & Α.Ράπτης & Σ.Βοσνιάδου & Χ.Κυνηγός (επιμ.), *Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση*, Πρακτικά 4^{ου} Πανελλήνιου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή, Αθήνα 29 Σεπτεμβρίου – 3 Οκτωβρίου 2004, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα: Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών, τόμ. Α΄, σσ. 497-506

Ηλιοπούλου, Ι., (2004). Δικτυακές εφαρμογές για την υποστήριξη της διδακτικής πράξης των φιλολογικών μαθημάτων. Στο Μ. Γρηγοριάδου & Α.Ράπτης & Σ.Βοσνιάδου & Χ.Κυνηγός (επιμ.), *Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση*, Πρακτικά 4^{ου} Πανελλήνιου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή, Αθήνα 29 Σεπτεμβρίου – 3 Οκτωβρίου 2004, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα: Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών, τόμ. Β΄, σσ. 103-112

Κάββουρα,Θ., (2000). Από την Επιστημολογία της ιστορίας στη Διδακτική έρευνα, *ΝΕΥΣΙΣ*, τεύχ. 9, σσ. 169-186

Κάββουρα,Θ., (2004). Ιστορικές πηγές και περιβάλλοντα μάθησης ιστορίας με χρήση Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας. Στο Κ. Αγγελάκος & Γ.Κόκκινος(επιμ.) *Η διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο και η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση πηγών*. Αθήνα: Μεταίχμιο, σσ.193-211

Κάββουρα,Θ.(2006). Αναπαραστάσεις μαθητών/ριών Γυμνασίου και Λυκείου για τους Δημοκρατικούς Θεσμούς: Πρόταση για ένα μοντέλο Διδακτικής εννοιολογικού πεδίου. *Ανθρώπινη Συμπεριφορά και Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, τόμ. 4, σσ.119-138

Κάββουρα,Θ., & Γρηγοριάδου, Μ., & Τσαγκάνου, Γ., (2002). Αρχές Σχεδίασης Υπερμεσικού Περιβάλλοντος για Ευέλικτη Μάθηση της Ιστορίας με Βάση

Περιπτώσεις. Στο Α. Δημητρακοπούλου (επιμ.), *Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση*, Πρακτικά 3^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή, Ρόδος 26-29 Σεπτεμβρίου, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Αθήνα: Καστανιώτης, τόμ. Α', σσ. 345-352

Κάββουρα,Θ.&Κούτρα,Δ.&Τσαγκάνου,Γ.&Γρηγοριάδου,Μ.,(2004). Η σημασία της οργάνωσης της ιστορικής πληροφορίας στο περιβάλλον της ΚΑΣΤΑΛΙΑΣ για τη συγκρότηση της ιστορικής γνώσης. Στο Μ.Γρηγοριάδου &Α.Ράπτης&Σ.Βοσνιάδου& Χ.Κυνηγός (επιμ.),*Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση*, Πρακτικά 4^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή, Αθήνα 29 Σεπτεμβρίου – 3 Οκτωβρίου 2004, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα:Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών, τόμ. Α', σσ. 607-619

Καλλιάνου,Μ.,(2004).Σενάριο Διδασκαλίας για το Μάθημα της Ιστορίας των Αρχαίων Χρόνων με την Αξιοποίηση ενός Μικρόκοσμου «Η Τέχνη στην Εποχή του Χαλκού». Στο Μ.Γρηγοριάδου &Α.Ράπτης&Σ.Βοσνιάδου& Χ.Κυνηγός (επιμ.),*Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση*, Πρακτικά 4^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή, Αθήνα 29 Σεπτεμβρίου – 3 Οκτωβρίου 2004, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα:Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών, τόμ. Β', σσ. 75-84

Καρασαβίδης, Η., (2002). Η Διδασκαλία-Μάθηση του Μαθήματος της Ιστορίας με Λογισμικό Εννοιολογικής Χαρτογράφησης: Διδακτικές και Γνωστικές Παράμετροι της Διαδικασίας Οικειοποίησης του Χάρτη Εννοιών ως Γνωστικού Εργαλείου. Στο Μ.Γρηγοριάδου &Α.Ράπτης&Σ.Βοσνιάδου& Χ.Κυνηγός (επιμ.),*Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση*, Πρακτικά 4^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή, Αθήνα 29 Σεπτεμβρίου – 3 Οκτωβρίου 2004, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα:Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών, τόμ. Α', σσ. 607-619

Καρυώτου,Ε. &Κάββουρα,Θ.&Σολομωνίδου,Χ.,(2000). *Εποχή του Λίθου:Σχεδίαση και Ανάπτυξη Εκπαιδευτικού Λογισμικού για τη Διδασκαλία και Μάθηση της Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο*. Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης. Βόλος

Καρυώτου,Ε. & Κάββουρα,Θ.(2006). Προσεγγίζοντας το χρόνο με ένα εκπαιδευτικό λογισμικό για τη διδασκαλία της Προϊστορίας στο Δημοτικό Σχολείο. Στο *Ψηφιακό Εκπαιδευτικό Υλικό: Ζητήματα δημιουργίας, διδακτικής αξιοποίησης και αξιολόγησης*, Πρόγραμμα και Περιλήψεις Εργασιών του Πανελληνίου Συνεδρίου, Βόλος 6-7

Απριλίου 2006, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Αθήνα: Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών, σσ. 75-76.

Κόκκινος, Γ., (1998). *Από την Ιστορία στις Ιστορίες, Προσεγγίσεις στην ιστορία της ιστοριογραφίας και την επιστημολογία και τη διδακτική της ιστορίας.* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Κόκκινος, Γ., (2003), Οι εφαρμογές των νέων τεχνολογιών στο μάθημα της Ιστορίας, στο: του ίδιου, *Επιστήμη, Ιδεολογία και Ταυτότητα. Το μάθημα της Ιστορίας στον αστερισμό της υπερεθνικότητας και της παγκοσμιοποίησης, σ. 351-361,* εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα.

Ματσαγγούρας, Γ., Η., (1995α). *Ομαδοκεντρική διδασκαλία και μάθηση. Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας σε ομάδες.* Αθήνα: Γρηγόρη

Ματσαγγούρας, Γ., Η., (1995β). *Ομαδοκεντρική διδασκαλία για το καθημερινό μάθημα και τις συνθετικές εργασίες.* Αθήνα: Γρηγόρη

Ματσαγγούρας, Γ., Η., (2004). *Ομαδοσυνεγατική Διδασκαλία και Μάθηση, Για το Καθημερινό Μάθημα και τα Προγράμματα του Ολοήμερου Σχολείου, τα Περιβαλλοντικά, τα Πολιτιστικά και τα Ευρωπαϊκής Συνεργασίας,* Αθήνα: Γρηγόρη **Μπάλλας, Κ., (2004).**

Ο Οδυσσειακός Νόστος: μια περιπλάνηση στην “οικουμένη” των Ελλήνων θαλασπορών. *Πρακτικά του 4^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου με διεθνή συμμετοχή «Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση»,* Αθήνα 9^{ος}-10^{ος}/2004, 85-94

Νάκου, Ε., (2000). *Τα παιδιά και η Ιστορία, Ιστορική σκέψη, Γνώση και Ερμηνεία* Αθήνα: Μεταίχμιο

Παντιώρας, Γ., (2006). Δημιουργία και διδακτική αξιοποίηση του εκπαιδευτικού λογισμικού “Ο Ελληνισμός της Μικράς Ασίας” στο μάθημα της Ιστορίας. Στο *Ψηφιακό Εκπαιδευτικό Υλικό: Ζητήματα δημιουργίας, διδακτικής αξιοποίησης και αξιολόγησης,* Πρόγραμμα και Περιλήψεις Εργασιών του Πανελληνίου Συνεδρίου, Βόλος 6-7 Απριλίου 2006, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Αθήνα: Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών, σσ. 121-122.

Παρασκευόπουλος, Ι. (1993). *Μεθοδολογία Επιστημονικής Έρευνας* τόμος Β΄. Αθήνα.

Ράπτης, Α. & Ράπτη, Α., (2004). *Μάθηση και Διδασκαλία στην εποχή της Πληροφορικής, Ολική Προσέγγιση, Τόμος Α΄.* Αθήνα: Αριστοτέλης Ράπτης

Ρεπούση, Μ., (2004). Πηγές του τόπου: Τα μνημεία και οι μνημειακοί τόποι. Στο Κ. Αγγελάκος & Γ.Κόκκινος (επιμ.) *Η διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο και η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση πηγών*. Αθήνα: Μεταίχμιο, σσ. 81-99.

Ρεπούση, Μ., & Ανδρεάδου, Χ., & Πουταχίδης, Α., & Τσίβας, Α., (2006). *Ιστορία ΣΤ΄ Δημοτικού. Στα νεότερα και σύγχρονα χρόνια*. Βιβλίο Δασκάλου. Αθήνα Οργανισμός εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.

Σολομωνίδου, Χ.,(2003). *Σύγχρονη Εκπαιδευτική Τεχνολογία, Υπολογιστές και μάθηση στην Κοινωνία της Γνώσης*. Θεσσαλονίκη: Κώδικας

Σολομωνίδου, Χ. & Παπαστεργίου, Α.,(2004). Αναπαραστάσεις των μαθητών/ριών για το Διαδίκτυο, προτάσεις για μια εποικοδομητική διδασκαλία Στο “Διδακτική της Πληροφορικής”. Πρακτικά 2^{ης} διημερίδας, Βόλος, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, σσ. 55-64

Σολομωνίδου, Χ., (2005). Σχεδίαση, ανάπτυξη και αξιολόγηση εκπαιδευτικού λογισμικού ποιότητας με επίκεντρο τις γνωστικές και μαθησιακές ανάγκες των μαθητών/ριών. Στο Σταυρίδου Ε. & Βέμη Β. & Κάββουρα Δ., *Βιβλία, Υλικά, Λογισμικά για την εκπαίδευση: από τη σχεδίαση στη διδακτική πράξη*. Πρακτικά επιστημονικής διημερίδας, Βόλος 13-14 Δεκεμβρίου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, σσ. 96-104

Σταυρίδου, Ε.,(2000). *Συνεργατική Μάθηση στις Φυσικές Επιστήμες, Μια Εφαρμογή στο Δημοτικό Σχολείο*, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

Τζόκας, Σ., (2004). Ιστορικές μαρτυρίες με εικόνα και ήχο. Στο Κ. Αγγελάκος & Γ.Κόκκινος (επιμ.) *Η διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο και η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση πηγών*. Αθήνα: Μεταίχμιο, σσ.213-231.

Τσιατσιάνας, Χ. (2004). Διδακτική-μαθησιακή αξιοποίηση του Διαδικτύου στα πλαίσια της Ευέλικτης Ζώνης του Δημοτικού σχολείου: Η κατασκευή της ιστοσελίδας του σχολείου. Στο “Διδακτική της Πληροφορικής”. Πρακτικά 2^{ης} διημερίδας, Βόλος, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, σσ. 155-164

ΥΠΕΠΘ/ΠΙ,(2002). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών & Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης*, τομ. Α΄, Αθήνα

ΥΠΕΠΘ/ΠΙ,(2005). *Επιμόρφωση Σχολικών Συμβούλων και Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας και Προσχολικής Εκπαίδευσης στο ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ. Επιμορφωτικό Υλικό Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης*. Αθήνα.

Ιστορικές Πηγές:

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (1975). Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, Α.Ε.

21Εν Πλω, MLS.Αθήνα: 2001

Ηλεκτρονικές Διευθύνσεις:

Hellenic History: <http://www.hellenichistory.gr/>

Greek History: <http://www.greekhistory.gr/>

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού: <http://www.ime.gr/chronos/12/gr/index.html>

Εκπαιδευτική Πύλη του ΥΠΕΠΘ: www.e-vliko.sch.gr

Βουλή των Ελλήνων: <http://www.parliament.gr/1821/>

